№1, 2019

Q.E.D.

quod erat demonstrandum

«Розумна сила» проти гібридних загроз

Інформаційний вимір гібридної війни

Ердутська та Мінські угоди: як застосувати хорватський досвід мирної реінтеграції тимчасово окупованої території Донбасу

Неурядові організації, рухи (включаючи радикальні рухи), соціальні і традиційні медіа як інструменти, що використовуються державами для здійснення зовнішнього впливу у невійськовій сфері з метою створення ситуації крихкості

Особливості комунікації з мешканцями тимчасово окупованих територій (оцінка та пошук нових моделей)

CSS Center for Security Studies

ЗМІСТ

«Розумна сила» проти гібридних загроз 4

Інформаційний вимір гібридної війни 8

Ердутська та Мінські угоди : як застосувати хорватський досвід мирної реінтеграції тимчасово окупованої території Донбасу 20

Неурядові організації, рухи (включаючи радикальні рухи), соціальні і традиційні медіа як інструменти, що використовуються державами для здійснення зовнішнього впливу у невійськовій сфері з метою створення ситуації крихкості 23

Особливості комунікації з мешканцями тимчасово окупованих територій (оцінка та пошук нових моделей) 36

01133, м. Київ,
вул. Мечникова, 10/2
офіс 25

+38 044 234 14 80
+38 044 360 98 66

securitystudies.com.ua

«Розумна сила» проти гібридних загроз

АВТОР:

Вадим Черниш
к.ю.н., Міністр з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України

В сучасному глобалізованому світі окремі держави та групи держав, що утворили союзи, гостро конкурують між собою, перш за все за доступ до ринків та ресурсів.

Протягом тисячоліть одним із способів досягти пануючого становища та переваг була війна. Після двох спустошуючих світових війн людство встановило глобальні системи підтримання миру та безпеки з метою запобігання використанню війни як засобу для досягнення державами своїх цілей.

Незважаючи на те, що глобальні системи підтримання миру та безпеки, що утворилися після та за результатами Другої Світової війни перебувають у кризі, завдяки їх існуванню країни переважно утримуються від ведення повномасштабних війн.

«Третій варіант»

З метою домогтися потрібного результату нерідко обирається т.зв. «третій варіант», тобто такий вид впливу, який здійснюється шляхом проведення широкого спектру таємних операцій на території країни-цілі у невійськових сферах: політичній, економічній, інформаційній та інших. Ознака таємності має на меті, в разі виникнення міжнародних ускладнень, «правдоподібно заперечувати» факт втручання у справи іншої країни та уникати відповідальності.

«Драбина» таємних операцій

Марк Ловенталь, професор Університету Джонса Хопкінса, колишній радник Директора ЦРУ США з аналізу

Наслідком проведення таємних операцій у невійськових сферах може бути:

- ухвалення владою країни-цілі рішень, необхідних для країни, що впливає;
- прихід до влади в країні-цілі лояльних до країни, що впливає, політичних сил чи осіб із втратою частини державного суверенітету;
- повна втрата державного суверенітету внаслідок включення до складу іншої держави, що здійснила вплив.

Відомими успішними прикладами, коли внаслідок застосування широкого спектру таємних операцій в країнах-цілях змінювалися правлячі режими, є події в Ірані (1953) та Гватемалі (1954). В обох країнах за проведення подібних операцій відповідало ЦРУ, що не є військовим органом та не знаходиться в підпорядкуванні військових.

Ознаки гібридності конфлікту

Разом з тим, окремі країни здійснюють відкритий дипломатичний, юридичний, економічний та інший вплив, поєднуючи його з таємними операціями у невійсковій та військовій сферах. А в деяких випадках їх військовий персонал таємно бере участь у воєнних діях на території країни-цілі.

Саме одночасне застосування різних компонентів, відкритого та таємного невійськових, а також таємного військового, у будь-яких співвідношеннях і є головною ознакою гібридного конфлікту.

В подібних ситуаціях постає, як мінімум, два важливих питання.

Перше, проведення військовим персоналом однієї країни воєнних дій проти іншої може відбуватися лише з метою самозахисту та в інших випадках в разі загрози миру відповідно до Статуту ООН. Але ж відсутність обґрунтованих легітимних підстав для застосування військової сили якраз і є причиною таємного ведення воєнних дій.

Друге, країна, що використовує власний військовий персонал в якості комбатантів таємно, в разі їх захоплення протиборчою стороною, ладна заперечувати сам факт належності до складу її діючого військового персоналу. В такому випадку захоплені особи не можуть розраховувати на належне гарантування їхніх прав відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Парамілітарні операції vs Таємні військові операції

Незважаючи на зовнішню схожість та спільну ознаку таємності, парамілітарні операції, відрізняються від суто військових, які, переважно, проводяться безпосередньо силами спеціальних операцій (ССО).

Їхня головна відмінність у тому, що останні проводяться на території країни-цілі безпосередньо іноземним військовим персоналом, який виконує різноманітні бойові завдання, що не можуть бути виконані традиційними військовими засобами.

Натомість, парамілітарні операції проводяться без залучення в якості комбатантів діючого іноземного військового персоналу. В таких випадках роль іноземного персоналу, що відповідає за проведення парамілітарних операцій зводиться до тренування, матеріального та інформаційного забезпечення місцевих сил, надання їм керівної та організаційної допомоги. Але воєнні дії при цьому проводяться місцевими силами.

Пряме застосування ССО, незважаючи на вже зазначені ризики, має свої переваги.

Військовий персонал ССО складається із професійних військових на відміну від місцевих сил, які комплектуються переважно з представників інших професій, що пройшли відповідну перепідготовку.

Система командування та контролю у регулярних військових формуваннях незрівнянно вища, ніж у місцевих сил.

Підготовка місцевих сил до проведення парамілітарних операцій (тренування, забезпечення тощо) потребує певного часу, тоді як ССО можуть бути застосовані протягом лічених годин після прийняття відповідного рішення.

Ситуація «крихкості»

Будь-які таємні операції, як військові так і невійськові, не проводяться на «порожньому місці». Для їх проведення країна-ціль ретельно вивчається на предмет наявності внутрішніх проблем. Виявлення протиріч (т.зв. «кореневих причин») в політичній, економічній, культурній, соціальній та інших сферах суспільства країни-цілі є важливим елементом підготовки для стратегічного планування комплексу необхідних заходів та їх інтенсивності.

В разі успіху в реалізації подібних заходів суспільство країни-цілі стає крихким, що робить її легкою мішенню та ставить під загрозу саме її існування.

Перевагами для здійснення впливу на країну-ціль є наявність із нею спільного кордону, а також спільна історія, схожі культура, релігія, мова, національне походження тощо.

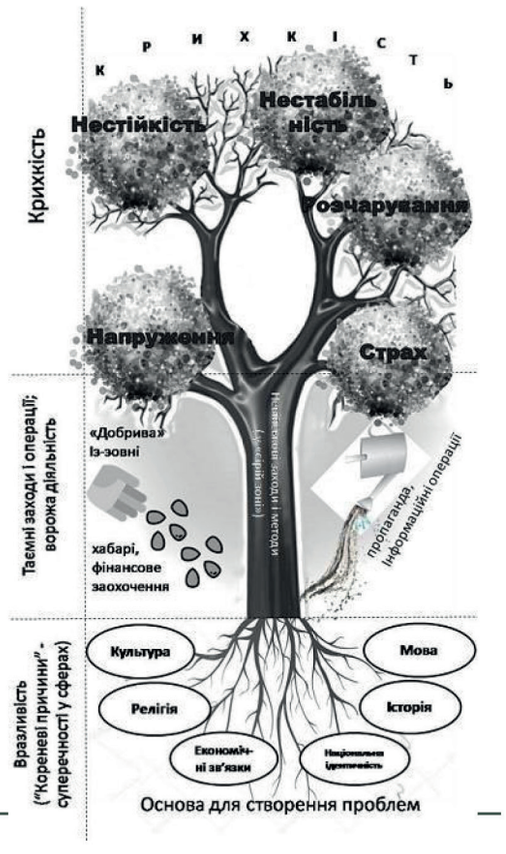

«М'яка сила»

Країни можуть спиратися на три основних види сили.

Військова сила, різновид «жорсткої сили», застосовується шляхом залякування, безпосереднього застосування або погрози застосування сили для досягнення потрібних результатів.

Економічна сила, теж «жорстка» та прямолінійна за своєю сутністю, може полягати у замороженні активів, застосуванні санкцій, наданні економічних стимулів, преференцій та підкупі.

«М'яка» сила полягає у здатності впливати на дії, поведінку або ціннісні установки інших опосередковано, без застосування примусу або матеріального заохочення, за рахунок інших видів мотивації.

Наприклад, створення атмосфери несприйняття/сприйняття зовнішнього вигляду людини може впливати на її рішення по придбанню речей для повсякденного носіння.

На рівні колективних суб'єктів – держав, може виявлятися в тому, що схожість музичних, кіно-, літературних, спортивних та інших уподобань населення може впливати навіть на прийняття політичних рішень органами влади таких держав.

«М'яка» сила країн має кілька джерел, серед яких культурна сфера (приваблива для інших), цінності (які поділяються іншими) та поведінка на міжнародній арені (легітимність та моральний авторитет).

Інколи, зміна ціннісних установок та орієнтирів у суспільстві призводить до зміни політичних режимів. Уряди низки країн витрачають мільярди доларів на просування національних видів спорту по всьому світу, влаштовують різноманітні культурні події, сприяють розповсюдженню національних кухонь тощо.

Ряд країн, також, широко використовує цілі «сузір'я» неурядових організацій для змін системи цінностей в інших країнах, започаткування трансформаційних процесів в них, і як наслідок, позитивних змін у взаємовідносинах між ними.

Найкращим вибором протидіяти сторонньому впливу є вміле та своєчасне поєднання усіх трьох згаданих видів сили. Таке поєднання інколи називають "smartpower", тобто «розумна сила».

Системи раннього попередження та раннього реагування

З метою виявлення потенційних загроз у політичній, економічній, культурній, соціальній та інших сферах, які можуть бути використані противником для дестабілізації ситуації до рівня «крихкої», а також дій, які вже проводяться проти країни з тією ж метою, доцільним та обґрунтованим є створення системи раннього попередження та раннього реагування.

Подібні системи допомагають не тільки виявити загрози, але і швидко зреагувати на них. Вони будуються на основі збору інформації із відкритих та закритих джерел, її аналізі, використанні існуючих баз даних. Системи потребують правильної побудови для своєчасного виявлення загроз та, головне, швидкого реагування.

Особливе значення має здатність відповідних органів проводити контррозвідувальну діяльність із поєднанням традиційних та відносно нових методів.

Запобігання та захист від гібридних загроз можуть бути успішними лише в тому випадку, якщо центральний уряд, регіональні та місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, приватний сектор та громадянське суспільство беруть участь в таких заходах.

quod erat demonstrandum

Інформаційний вимір гібридної війни

АВТОРИ:

- ***Вадим Черниш***
  к.ю.н., Міністр з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України

- ***Д-р Прем Махадеван***
  к.в.н., старший науковий співробітник Центру досліджень у галузі безпеки Федеральної вищої технічної школи Цюриха (ETH Zürich), Швейцарія

У цій статті йдеться про те, що жорстокі протести, очолювані бойовиками-посередниками, фінансованими з-за кордону, не можна подолати виключно військовими методами. Автори нагадують читачам про те, що «гібридна війна» – це явище, у якому домінує цивільний компонент. Планування, підготовка та ведення такої війни відрізняються від клаузевіцького уявлення про ідеальну війну, коли оперативний контроль покладено на професійних військових. Натомість успішність наступальних гібридних кампаній залежить від координації між цивільним та військовим компонентами, при цьому керівна роль відводиться цивільному компоненту. Для протидії руйнівній тактиці, яку використовують учасники такої війни, необхідними також є комплексні зусилля всього державного апарату.

У статті проводиться межа між «пропагандою», що розглядається в ній як стратегічне використання засобів масової інформації з метою впливу на політичні переконання іноземних аудиторій, та «інформаційними операціями», які стосуються тактичної ролі ЗМІ як інструменту дезінформації. Автори погоджуються з твердженням британського вченого Х'ю Страхана про те, що надмірний акцент на «новизні» будь-якої форми ведення війни – зокрема гібридної – є помилковим. Такий підхід є «астратегічним», оскільки він передбачає надання надмірної уваги незначним, легко змінюваним аспектам військових операцій і нехтування ширшими рамками, у межах яких ці операції проводяться. Такі рамки є прогнозованими, якщо їх розглядати об'єктивно, і їм можна успішно протидіяти. Стаття завершується рекомендацією про те, що Україні слід підготуватися до тривалої інформаційної кампанії, сконцентрованої на внутрішній розбудові нації та реалізації більш інклюзивної політики.

> ***Україні слід підготуватися до тривалої інформаційної кампанії, сконцентрованої на внутрішній розбудові нації та реалізації більш інклюзивної політики.***

Менше «війни» та більше «конфлікту»

Сам термін «гібридна війна» вживається помилково, оскільки він передбачає хибний вибір між двома крайнощами – станом збройного протистояння та миром, а також припускає, що агресора (того, хто порушує мир) можна легко визначити. Насправді ж, починаючи з Більшовицької революції 1917 року, зазнали змін самі методи ведення війни. Уряди більше не оголошують про те, що умови миру скінчилися, після чого кидають свої армії в бій. Натомість агенти-провокатори в країні-цілі розкручують спіраль ескалації, дестабілізуючи ситуацію на місцях, і, зрештою, дають агресору привід, аби втрутитися у внутрішню боротьбу. Саме так Червона армія вторглася в Грузію в 1921 році – на запрошення місцевих більшовиків. Подібною хитрістю скористалася нацистська Німеччина в 1939 році, коли інсценовані напади на кордоні послужили приводом для виправдання вторгнення в Польщу. У всіх таких випадках держава, що здійснює напад, має присвятити значний час вивченню суспільних розривів у країні-цілі.

Починаючи з 2014 року, західні оглядачі згадували у своїх дописах про так звану «Доктрину Герасимова». Названа за ім'ям начальника російського Генерального штабу Валерія Герасимова, ця доктрина вважається прообразом концепції гібридної війни. Слід зауважити, що ні Герасимов, ні будь-який інший російський стратег не використовували термін «гібридна війна», окрім як посилаючись на західну літературу з цього питання. Частково це зумовлювалося тим, що концепція не була російською за походженням. Натомість її було розроблено в американських військових академіях як спосіб зрозуміти конфлікти, що характеризувалися здебільшого неофіційними (тобто недержавними) системами мобілізації. Ці конфлікти були «гібридними», оскільки поєднували в собі традиційну військову тактику та озброєння, напади терористичних і партизанських угруповань, заворушення в містах та організовану злочинність. Варто пам'ятати, що перші американські праці з питань гібридної війни з'явилися в часи незаперечної однополярності міжнародної системи. В американської військової потуги не було рівного їй конкуренту, тому робочі визначення, що використовувалися при дослідженні гі-

бридної війни, передбачали можливість участі в ній лише недержавних суб'єктів. Це бачення було неточним.

Після завершення Холодної війни в 1989 році держави також брали участь у гібридній війні, особливо цього не афішуючи, незважаючи на те, що недержавні суб'єкти більш відкрито кидали виклик арміям Заходу. Одним із прикладів цього є підтримка Іраном шиїтських бойовиків в Іраку після скинення Америкою режиму Саддама Хусейна у 2003 році. Ще більш показовий приклад – багатодесятирічна підтримка Пакистаном вилазок бойовиків на частину території Кашміру, що перебуває під управлінням Індії. Цю підтримку було розширено на вилазки цивільних осіб та регулярних військовослужбовців (які нібито діяли як приватні особи або без наказу) на територію Індії з метою вчинення провокативних дій. Якщо теоретично концептуалізувати цей стан справ, то Пакистан веде як парамілітарну діяльність (озброєння, фінансування та підготовка місцевих кашмірських повстанців у Індії), так і таємні військові операції (короткочасні напади, до скоєння яких причетні безпосередньо військовослужбовці та спеціально підготовлені найманці, проти чітко визначених цілей задля досягнення мети відповідної кампанії – прикладом є таємне вторгнення в індійський регіон Каргіл влітку 1999 року).

Такі конфлікти призвели до розмиття межі між миром та війною – типова ознака того, що, як передбачав Герасимов, майбутні війни будуть «нелінійними». Отже, гібридна війна, як вона початково сприймалася на Заході, менше стосується сьогоднішніх безпекових викликів. Вона лише поверхнево є подібною до російських оцінок того, як відбуватимуться війни між державами в майбутньому. У фоліанті Основи загальної теорії війни, виданому в 2013 році під авторством генерал-майора Олександра Владімірова, віце-президента Колегії військових експертів Росії, ідеться про те, що такі конфлікти мають три чіткі характеристики, що відрізняють їх від воєн минулого:

1) Боротьба має радше ідеологічний характер, ніж територіальний.

2) Метою є здійснення політичного, економічного та культурного впливу, радше ніж знищення збройних сил ворога.

3) Характер дій є радше безконтактним, аніж контактним – як-от бій «стінка на стінку» (однак все ще може спостерігатись обмежене використання сил спеціальних операцій та нерегулярних збройних формувань у тилу ворога для завдання удару по недостатньо захищених територіях).

У військовій доктрині радянської ери наголошувалося на тактичному використанні дезінформації – бачення, що перейшло до російських збройних сил після 1991 року. Прикриття наступальних операцій умисною дезінформацією є невід'ємною частиною будь-якого бойового розгортання російських військових сил. Навіть західні армії вдаються до маніпулювання вільними ЗМІ – одним із прикладів є операція «Буря в пустелі», проведена в 1991 році. Хоча, можливо, й не існувало організованих зусиль із введення в оману американських журналістів щодо воєнних планів збройних сил у їхній державі, хибна інформація все ж просочувалася з боку офіційних осіб (які нібито діяли за власною ініціативою). Колумніст журналу Newsweek Джонатан Алтер пізніше зауважив, що «використання ЗМІ для введення ворога в оману є елементом ведення війни».

Водночас те, що Україна відчула на собі у 2014 році, здається, було зовсім іншого ґатунку. Спосіб використання дезінформації під час захоплення Криму та прихованого вторгнення на Донбас застав західних військових експертів зненацька. Багато американських та європейських оглядачів пізніше аналізувало заперечення Москви, озвучені на високому рівні, про те, що «зелені чоловічки», які діяли в Криму, були російськими солдатами, – заперечення, які, як показали події, були повністю неправдивими. Однак навіть такий обман був подібним до того, що практикувався адміністрацією Буша у 2002–2003 роках перед вторгненням до Іраку. Відтоді спеціалісти детально розібрали усі оманливі заяви адміністрації про зв'язки Іраку з Аль-Каїдою та розроблення зброї масового знищення. Озираючись назад, схоже, можна стверджувати, що введення в оману ЗМІ заледве притаманне лише російському політикуму – інші країни теж це роблять.

> ***Спосіб використання дезінформації під час захоплення Криму та прихованого вторгнення на Донбас застав західних військових експертів зненацька.***

Отже, якщо офіційне поширення дезінформації не є «новиною», тоді чому конфлікт в Україні нині змушує уряди країн Заходу вбачати в російських ЗМІ довгострокову безпекову загрозу? Відповідь може полягати в тому, що тактика, що дала Росії змогу прибрати до рук Крим та ввести війська на Донбас, не була простою короткостроковою тактикою введення в оману. Офіційному запереченню належності «зелених чоловічків» раніше надавалося більше значущості, ніж було потрібно. Як Україна, так і Захід були зосереджені на деескалації ситуації з Росією, реалізуючи політику, якапрезюмувала, що відновлення попереднього статусу-кво бажали обидві сторони. Фактично ж, Москва завжди чітко давала зрозуміти, що не змарнує історичного шансу повернути собі Крим, навіть якщо це означатиме конфлікт із Києвом.

Те, що допомогло Росії досягти успіху як відкрито, так і таємним шляхом, було поступовим пожорсткішанням російської «м'якої сили». За багато років до свого військового втручання Росія трансформувала інформаційний клімат не лише на територіях, що наразі перебувають поза контролем уряду Украни, а й у Західній Європі та Північній Америці. Користуючись дефіцитом довіри, з яким зіткнулись англо-американські ЗМІ в результаті сумнівних репортажів щодо Іраку, Росія в середині 2000-х років почала позиціонувати себе як альтернативний полюс думок та новин. Це дало їй змогу задовольнити довготривалу психологічну потребу західного та незахідного суспільства в «критичному» погляді на події у світі. Москва поєднала як тверду, так і м'яку силу для досягнення своєї геополітичної мети. Вона, таким чином, інвестувала в побудову того, що нині загальновідомо як «розумна сила», обмеживши цим варіанти відповіді як для Києва, так і для західних столиць.

> ***Москва поєднала як тверду, так і м'яку силу для досягнення своєї геополітичної мети. Вона, таким чином, інвестувала в побудову того, що нині загальновідомо як «розумна сила», обмеживши цим варіанти відповіді як для Києва, так і для західних столиць.***

Конкурентні світогляди

Приблизно протягом століття Росію ідеалізували як полюс, протилежний західному матеріалізму. Провідні інтелектуали, такі як Джордж Бернард Шоу, вважали, що країна перебуває в авангарді «глобального духовного відродження», що має прийти на заміну вадам демократії та крайнощам капіталізму. Цей світогляд проявляється як у Росії (звідси й досить популярна теорія про чітко виражену та духовно чисту «євразійську» цивілізацію), так і в певних осередках західного суспільства. Варіант зазначеного світогляду також спостерігається в Китаї, що створює власний пропагандистський апарат, який, хоч і затьмарює кремлівський, проте є менш дослідженим, оскільки його політичний вплив переважно відчувають лише безпосередні сусіди Китаю. У такому інформаційному середовищі аудиторія ЗМІ як на глобальному рівні, так і в Східній Європі зокрема може обирати не лише з-поміж наративів, а й з-поміж протилежних реалій. Для тих, хто не сприймає західних аргументів та термінології, відданість бажаним контрнаративам переважає будь-яку потребу залишатися в межах фактів.

Так, під час опитування, проведеного серед росіян у 2015 році, виявилося, що більшість людей радше не вірить заявам свого уряду щодо присутності російських солдатів у Криму, аніж погоджується з такими заявами. Однак навіть ці скептики вважають, що Москва змушена надавати неправдиву інформацію з огляду на несприятливі обставини, в яких опинилася Росія. Поширена думка про те, що інтереси Росії та Заходу не співпадають, легітимізує обман на нижчому рівні та послаблює соціальний запит на те, щоб знати «правду». Також відсутня єдина істина (як у 1990-х роках), і багато телеглядачів , читачів газет і користувачів мережі Інтернет у різних країнах можуть обирати ту істину, яка їм найбільше до вподоби. Додайте до цього той факт, що уряди навчилися краще контролювати спектр наративів у ЗМІ, до яких їхгромадяни мають легкий доступ, що дає їм змогу представляти різні версії «реальності» для різних аудиторій вдома та за кордоном.

Україна стала жертвою цього світоглядного розколу між Заходом та «російським світом». Країна постала перед дилемою, подібною до тієї, з якою мали справу республіки Балтії – Естонія й Латвія: російськомовне населення, яке зазнає впливу російських ЗМІ, відчуває себе виключеним із політичного життя, що зумовлює процес його відчуження. Виправдовуючи постфактум свою інтервенцію в Крим і на Донбас, Росія стверджує, що деякі елементи протестного руху «Євромайдан» у 2013–2014 роках використовували символи, пов'язані з нацизмом. Ще одним приводом для вторгнення називаються несвоєчасні зміни до українського законодавства, які могли призвести до маргіналізації російськомовного населення. Підживлюючи політичну дистанцію між занепокоєними своїм іміджем західними урядами та Києвом, Москва дбає про те, щоб Україна не одержувала активної іноземної допомоги для відновлення своєї територіальної цілісності. Отже, питання військового розв'язання конфлікту залишатиметься невизначеним, допоки український політикум спершу не усуне дефіцит «м'якої сили» як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. На сьогодні про цей аспект протидії гібридній війні говорять мало. Окремі успіхи, такі як перемога Сусани Джамаладінової (більше відомої під сценічним псевдонімом Джамала) на Євробаченні-2016 із піснею «1944», є недостатніми для того, щоб замінити собою послідовну політику. Вони нейтралізуються контрприкладами, такими як заборона на в'їзд прикутій до інвалідного візка Юлії Самойловій, російській учасниці Євробачення-2017, що проводилося

в Києві. Хоча українська влада посилалася на національне законодавство, що забороняє несанкціонований в'їзд до Криму (Самойлова виступала там після його анексії Росією), негативного резонансу серед інших учасників Євробачення уникнути не вдалося.

Як і східні члени Європейського Союзу, Україна розглядає націоналізм більше в етнічній, ніж у цивільній площині. Деякі науковці стверджують, що по річці Ельбі проходить межа між двома політичними культурами в Європі: традиційними й консервативними суспільствами – на сході та ліберальними й асимілятивними – на заході. Росія представляє себе як бастіон консервативних цінностей, тоді як ЄС виступає за мультикультуралізм. Будь-яка дія (неважливо, санкціонована державою чи ні), що веде до відчуження російськомовного населення в Україні, не робить країну безпечнішою, натомість – відштовхує ЄС від України. У час, коли Київ зазнає торговельних втрат внаслідок складних відносин із Москвою, важливо продемонструвати культуру політичної інклюзивності, щоб залучити інвестиції ЄС до України. Інакше навіть найактивніші зусилля зі зміцнення економіки країни даватимуть невтішні результати. Це вже підтверджується млявим темпом інвестицій ЄС в Україну, починаючи з 2014 року. Первісні надії на те, що європейські компанії побудують нові ринки в країні, згасли. Утім, українська промисловість вважається конкурентоспроможною завдяки своєму низькому рівню собівартості. Крім того, країна зберігає свою головну привабливість як джерело сільськогосподарської продукції. Єдиний спосіб змінити цю ситуацію – посилити боротьбу з корупцією, підвищити прозорість і, найважливіше, продемонструвати те, що ризик ескалації конфлікту зменшується. Це потребуватиме проведення інформаційної кампанії, націленої на населення непідконтрольних уряду територій.

“Єдиний спосіб змінити цю ситуацію – посилити боротьбу з корупцією, підвищити прозорість і, найважливіше, продемонструвати те, що ризик ескалації конфлікту зменшується. Це потребуватиме проведення інформаційної кампанії, націленої на населення непідконтрольних уряду територій.

Мислити стратегічно, а не тактично

Тим, хто скептично ставиться до політики асиміляції, буде корисно ознайомитися з інформаційними аспектами російсько-грузинської війни 2008 року. На рівні щоденних репортажів ЗМІ Тбілісі швидше, ніж Москві, вдавалося представляти міжнародним журналістам свою версію подій у театрі бойових дій. На політичному рівні Грузія знайшла співчуття, поставши таким собі Давидом перед російським Голіафом. Однак ці короткострокові тенденції не мали тривалого ефекту. Після того як початкове обурення стихло, Захід повернувся до стану майже нормальних відносин із Росією, полишивши Грузію саму на себе. Як це сталося? Відповідь полягає в тому, що, заявивши про захист громадян у сепаратистських анклавах Грузії, Росія частково перебрала на себе потік співчуття, виставивши Грузію винуватцем воєнних дій. Більшість західних оглядачів погоджується з тим, що, хоча реакція Росії була непропорційною, Грузія несла певну відповідальність за конфлікт. Розпочатий нею наступ на Абхазію та Південну

Осетію було сприйнято як провокативний, незважаючи на те, що російсько-грузинські відносини почали погіршуватися ще за кілька місяців до того. Чи то Грузія фактично розпочала воєнні дії, чи вона намагалася попередити вступ Росії на сепаратистські території – вже неважливо. Сама лише наявність власників російських паспортів на грузинській землі й застосування Тбілісі військової сили поблизу них дали Москві технічний привід стверджувати, що ця інтервенція була продиктована гуманітарними поривами. Війна, яка спалахнула в результаті цього, довела, що в разі виникнення складної регіональної кризи, яка не зачіпатиме життєво важливих інтересів Заходу, у західному політичному дискурсі не знайдеться місця для будь-якої ескалації, навіть якщо вона, за офіційною версією, продиктована самообороною.

До того ж, стримування сторін від ескалації не супроводжується спробами об'єктивно розподілити відповідальність за кризу. Оскільки вважається, що російські експерти мають краще розуміння політики на пострадянському просторі, ніж нейтральні фахівці з-за меж регіону, їх обов'язково запрошують західні ЗМІ, аби дізнатися про їхнє бачення під час випусків новин. Навіть якщо їхні заяви є ідеологічно викривленими, схильність професійної журналістики до дотримання «наукового методу» означає, що до їхніх думок будуть ставитися так само, як і до думок іноземних критиків Росії. Лише в тих випадках, коли Росія діє безпосередньо всупереч конкретним західним інтересам, західні ЗМІ активізують свої зусилля, щоб з'ясувати суть сумнівних тверджень.

За такої ситуації головною сильною стороною Москви є стратегічне терпіння. Її активні дії є кінцевою стадією більш тривалого процесу, що може розвиватися роками. Литовська вчена Агнія Грігас поділила цей процес на сім стадій, демонструючи те, яким чином тверда і м'яка сили можуть поєднуватися для формування «розумної сили»:

1) Поширення м'якої сили через такі організації, як Фонд «Русский мир»;

2) Адвокація російських співвітчизників, маргіналізованих у країнах, де вони проживають;

3) Політична мобілізація співвітчизників з метою посилення їхніх зв'язків з Родиной (історичною батьківщиною);

4) «Паспортизація» співвітчизників, інколи всупереч місцевому законодавству;

5) Інформаційна війна або пропаганда, яка набула нового значення, починаючи з 2000 року;

6) Фізичний захист співвітчизників перед лицем загрози для них самих та для їхмайна;

7) Анексія територій, на яких Росія має як життєво важливі інтереси, так і прихильне населення.

Хоча Крим лишається єдиним прикладом, коли було пройдено всі сім стадій (в інтерпретації Грігас), конфлікт на Донбасі містить елементи багатьох із них. Критичний перехід відбувається між стадіями 5 та 6, коли перші «зелені чоловічки» з'являються на території громади з метою її захисту шляхом захоплення урядових будівель для передання влади. Це відбувається лише тоді, коли Москва може правдоподібно стверджувати подій постфактум, що вона діяла від імені громади, яка опинилася в небезпеці. За відсутності будь-якої загрози процес «повернення в лоно імперії», описаний вище, не зможе дійти до точки, коли залучення збройних сил можна буде виправдати. З іншого боку, більшість дій, перелічених у стадіях 1–5,застосовують також інші великі держави з метою поширення свого впливу за кордоном. Винятком є «паспортизація» в країнах, де заборонено подвійне громадянство. Отже, будь-якій країні, що є ціллю ведення гібридної війни, важко прямо протидіяти м'якій силі з-за кордону, окрім як шляхом пристосування власної політики для спротиву майбутньому військового варіанту.

> ***Отже, будь-якій країні, що є ціллю ведення гібридної війни, важко прямо протидіяти м'якій силі з-за кордону, окрім як шляхом пристосування власної політики для спротиву майбутньому військового варіанту.***

Ключ до вирішення цієї проблеми, імовірно, можна віднайти у вдалому використанні розриву між «м'яким» та «твердим» типами сили і, таким чином, запобігти розвитку стадій 6 і 7, описаних вище. Зазвичай м'яка сила є радше інклюзивною, аніж ексклюзивною. Вона спрямована на приваблення людей – представників інших культур шляхом пропонування їм знань та перспектив, яких вони не знаходять у своїх суспільствах, але які можуть бути корисними у розвитку зазначених суспільств. Під час Холодної війни як США, так і Радянський Союз стверджували, що їхні моделі державного управління найкраще підходять для людства в цілому. Вони не стверджували, що капіталізм є найкращою системою лише для Америки або що соціалізм підходить виключно для Ра-

дянського Союзу й більше нікого. Тепер ситуація змінилася. Росія представляє себе як ексклюзивну домівку для російськомовного населення та співвітчизників і виправдовує застосування твердої сили (здебільшого військової, але також і економічних стимулів та погроз) для їхнього «захисту». Її м'яка сила охоплює набагато меншу демографічну базу, ніж Радянський Союз під час Холодної війни. Ця ексклюзивність потребує більш традиційного (та інклюзивного) підходу до м'якої сили.

Щодо України – пріоритетною метою заходів із протидії гібридній війні повинно бути запобігання погіршенню суспільних діалогів до точки спалаху насильства між групами громадян. Це позбавить Росію змоги заявляти про потребу в більш відкритому «захисті» російських співвітчизників у країні. Одночасно з цим може бути запущено процес протидії інформаційній війні з боку Москви шляхом висвітлення інтеграційних заходів, яких Київ вживає з метою нівелювання впливу стадій 1–5.

> ***Щодо України – пріоритетною метою заходів із протидії гібридній війні повинно бути запобігання погіршенню суспільних діалогів до точки спалаху насильства між групами громадян.***

Запровадження культури відкритих дебатів

Із пропагандою можна вести боротьбу шляхом контрпропаганди, однак, коли головною аудиторією є власне населення, процес донесення ідей повинен узгоджуватися з фактами. Багато чого залежить від того, чи аудиторія справді зацікавлена в дебатах, чи більша її частина бажає лише розваг, замаскованих під «новини». В останньому випадку необхідними є освітні заходи, орієнтовані на розвиток індивідуалістської та критичної оцінки. В іншому разі будь-які ідеї сприйматимуться або відкидатимуться на основі колективістського «групового мислення». Вони не призведуть до фактичної трансформації думок.

У цій площині варто процитувати Вікінтаса Пугачаускаса, литовського журналіста, який у 2015 році написав чудову статтю до дебютного номера журналу Journal on Baltic Security. Він стверджує таке (ми, автори цієї статті, доповнили подекуди зазначене твердження, за потребою): багато хто на Заході вдається до інтелектуальної традиції самокритики. Їх бажання піддавати сумнівам статус-кво доходить до того, що вони спираються на російську пропаганду для того, щоб дізнаватися про помилковість дій своїх урядів. Це частково зумовлено відразою до упередженості, притаманної західним ЗМІ. Навіть у такому разі, з огляду на індивідуалістичний характер західного суспільства, інсинуатори все одно застосовують процеси критичного мислення для формування в цільової аудиторії суб'єктивної оцінки, упередженої до їхурядів.

Пугачаускас зауважує, що, натомість, аудиторії в традиційній радянській/російській сфері впливу не є схильними до критичної оцінки репортажів ЗМІ. Вони або ж категорично відкидають усю інформацію, джерелом якої є ЗМІ, або сприймають її без незалежного осмислення. Така ситуація є спадком тоталітаризму. У суспільствах, таких як держави Балтії, де суспільна думка поляризована між тими, хто шукає тісніших зв'язків із Росією, та тими, хто бажає від неї дистанціюватися, брак критичного мислення є шкідливим. Це збільшує суспільні розриви, що активно використовуються в московській так званій «Доктрині Караганова». Цю доктрину було запропоновано в 1992 році й вона ознаменувала початок кремлівських зусиль із використання зв'язків з етнічними росіянами та російськомовним населенням у Східній Європі з метою висунення вимог щодо їх політичної ідентичності. Згідно з її положеннями співвітчизники є потенційним іноземним активом за умови, що вони мешкають за кордоном і не інтегруються в приймаючі суспільства. Упродовж 2000-х років цей парадоксальний підхід довів свою сталість, оскільки ціни на вуглеводні давали Москві змогу виглядати вартовим регіонального благополуччя. Співвітчизники радо відгукнулися на можливість поновлення своїх зв'язків із батьківщиною в надії одержати привілейований доступ до можливостей для бізнесу. Однак, внаслідок рецесії та фінансової кризи 2008–2010 років відбулися дві зміни. По-перше, на перший план вийшли соціальні розриви між неросійськомовним місцевим населенням та російськомовним населенням, при цьому останні опинилися в невигідних умовах через свою меншу чисельність. По-друге, програми російських ЗМІ у Східній Європі набули значного поширення, оскільки національні мережі не могли забезпечити продукції подібної якості, а перегляд західноєвропейських програм обходився занадто дорого. Отже, в той час як російська діаспора зазнавала дедалі більшої маргіналізації, психологічний вплив на неї з боку Росії збільшувався. Цей збіг обставин відіграв значну роль у збільшенні потужності російської гібридної війни проти України на її ранніх стадіях, доки події в Києві у 2013–2014 роках не змусили Москву зайняти більш відкриту позицію.

Пугачаускас припускає, що дихотомічний характер східноєвропейського медійного клімату (сліпа довіра проти підсвідомої підозри) веде до формування світогляду за принципом «переможець забирає все». Щоб усунути таку поляризацію, постраданські держави повинні подолати менталітет за принципом «так або ні», що глибоко вкорінився в їхній політичній свідомості за десятиліття тоталітарного правління. Натомість вони мають прагнути до наслідування західних журналістських практик, що полягають у забезпеченні балансу поглядів та репрезентативності. Скептики можуть стверджувати, що такі методи практики у разі їх застосування в Україні сприятимуть поширенню російської дезінформації, якій необхідно протидіяти за допомогою політики цензури та контролю ідей за принципом «згори донизу». Однак вони не враховують того факту, що навіть західні ЗМІ ретельно аналізують заяви, зроблені ворожими іноземними суб'єктами, готуючи репортажі з питань національної безпеки. Об'єктивність не означає брак патріотизму. Лише тоді, коли західні канали новин висвітлюють далекі від них конфлікти, що не знаходять відгуку в серцях їх співгромадян, їх редакторський склад нехтує повним дослідженням точності заяв протиборчих сторін. На жаль, для більшості країн Європи воєнні дії на

Донбасі є другорядною проблемою. Проте для самих українців ця проблема є реальною й нагальною. Запровадження західних стандартів професійної журналістики не є загрозою для української національної самосвідомості. Радше це допоможе Києву заручитися додатковою довірою шляхом демонстрації його готовності до протиставлення дезінформації реальних фактів.

На жаль, для більшості країн Європи воєнні дії на Донбасі є другорядною проблемою. Проте для самих українців ця проблема є реальною й нагальною. Запровадження західних стандартів професійної журналістики не є загрозою для української національної самосвідомості. Радше це допоможе Києву заручитися додатковою довірою шляхом демонстрації його готовності до протиставлення дезінформації реальних фактів.

Війна за серця та думки є важливішою, ніж фізична війна

Можливо, найважливіше, про що Україна має пам'ятати, це те, що її західні партнери – як трампівська Америка, так і провідні держави-члени ЄС – залишаються відкритими у своєму ставленні до Росії. Розмови щодо надання Україні летальної зброї зустрічають суворий спротив у деяких європейських колах, які вважають нинішні події на Донбасі здебільшого російсько-українським конфліктом або й узагалі внутрішньою справою, у яку ЄС не слід втручатися. Отже, після того як ЄС певною мірою посприяв погіршенню відносин між Москвою та Києвом (як окремо зазначали науковці, такі як Еліас Гьотц та Джеффрі Прідхем), він тепер потрохи обмежує умови своєї підтримки Києва. У разі односторонньої ескалації воєнних дій з боку України Захід, імовірно, знайде в цьому для себе виправдання, щоб зняти із себе відповідальність замість підтримки відновлення її територіальної цілісності. Для того, щоб утримувати європейських партнерів на своєму боці, Україні необхідно зосередити увагу на завоюванні сердець і думок на Донбасі та в Криму. На щастя, це можна зробити без фізичного контролю над територією. Як показує успіх власної інформаційної війни Росії, яку вона вела в роки, що передували «Євромайдану», такі заходи потребують тривалих часових рамок та певної винахідливості, щоб достукатися до цільової аудиторії.

Стартовим кроком України стало інвестування в телевізійні трансляції на тимчасово окупованих і непідконтрольних уряду територіях. Однак внаслідок технічних обмежень обладнання, що використовується для цього, телевізійна вежа, розташована в контрольованому сепаратистами Донецьку (друга за висотою в Україні), усе ще пригнічує сигнал більшості трансльованих програм. Рішенням Києва стала заборона деяких російських телеканалів і сайтів соціальних мереж, однак це не справило значного впливу на непідконтрольні території. Навпаки, це зумовило побічні наслідки (більшою мірою подразливий фактор, аніж серйозна перешкода), що полягають у тому, що деякі західні неурядові організації, такі як Human Rights Watch, критикують Україну за обмеження свободи слова. Так само Угорщина скористалася проблемоюпереведення навчання в школах на українську мову, щоб висловити протест проти очевидної маргіналізації угорської меншини в Україні. Згідно із заявами Будапешта він чинитиме перешкоди на шляху інтеграції України до ЄС у разі реалізації таких заходів. Отже, навіть найпростіші внутрішні ініціативи з розбудови нації наштовхуються на опір груп, які не мають стосунку до сепаратистів та Росії.

Аби достукатися до аудиторій, які є ворожими або байдужими, українські ЗМІ повинні пропонувати не лише новини щодо поточних справ, а й розважальний продукт високої якості, причому бажаними місцевими мовами, якими б вони не були. Зробити це буде дуже важко через брак фінансування. Росія наразі виділила еквівалент 1,2 млрд дол. США на свою контрольовану державою медіа-індустрію, тоді як Україна – мізерні 76 млн дол. США. Навіть якщо не звертати уваги на потребу в послідовних економічних реформах та політичній роз'яснювальній роботі на непідконтрольних територіях, фактом залишається те, що Києву ще потрібно зменшити свою залежність від фінансової підтримки Заходу. Надії, які висловлюються в певних колах, про те, що США або ЄС можна переконати в необхідності прийняття пакету допомоги типу Плану Маршалла, який би сприяв економічному відновленню Донбасу, найімовірніше, навряд чи справдяться. Натомість Україні потрібно знайти власний шлях до завоювання сердець населення, розпочавши з комунікації з ним в ефірі.

У цій статті стверджується, що значні інвестиції, зроблені Росією у формування міжнародного дискурсу щодо України, не допускають успішного військового вирішення конфлікту Києвом. Для того, щоб хоч якось наблизитися до повернення своїх територій на Донбасі, український уряд повинен мислити, орієнтуючись на довгострокову перспективу. Слід зосередити зусилля на тому, щоб відмежуватися від Росії в інформаційній сфері, радше ніж наголошувати на близькості власної політичної культури з політичною культурою ширшого пострадянського простору. В умовах, коли ЄС залишається економічно відстороненим, незважаючи на риторичні заяви про підтримку, США впадають в ізоляціонізм, а Китай намагається відвернути увагу Вашингтона від Південно-Східної Азії, уникаючи критики Росії, альтернатив залишається небагато. Визнання того факту, що навіть якщо насіння гібридної війни походить із-за кордону, його руйнівний вплив може дати паростки лише в родючому ґрунті, не є політично простим. Аби зробити такий ґрунт несприйнятливим до іноземних махінацій, необхідно опанувати мистецтво формування наративу. Це потребує радше стратегічного, аніж тактичного підходу, коли ЗМІ використовуються лише як канал для дезінформації. Насамкінець, це потребує перетворення України на інклюзивну державу.

Аби достукатися до аудиторій, які є ворожими або байдужими, українські ЗМІ повинні пропонувати не лише новини щодо поточних справ, а й розважальний продукт високої якості, причому бажаними місцевими мовами, якими б вони не були.

Ердутська та Мінські угоди:
як застосувати хорватський досвід мирної реінтеграції тимчасово окупованої території Донбасу

АВТОР:

Олександр Левченко
радник Міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, посол України в Хорватії

Як Хорватія проводила реінтеграцію своїх тимчасово окупованих територій? Вище політичне керівництво Хорватії вирішило, що навіть після успішних військово-стратегічних операцій «Буря» та «Блискавка», коли хорватська армія в травні та серпні 1995 р. звільнила більшу частину тимчасово захоплених у 1991 р. земель, інші непідконтрольні уряду території потрібно повертати виключно мирним шляхом при досягненні політико-дипломатичних домовленостей.

12 листопада 1995 р. було підписано Ердутську угоду між хорватською і сербською переговорними групами про мирну реінтеграцію тимчасово окупованих територій Східної Славонії. На думку хорватської сторони, Мінські угоди також потрібно використовувати як базовий документ для мирної реінтеграції тимчасово окупованої території Донбасу. При цьому не забувайте, що Хорватія підписала Ердутську угоду після переможних військово-визвольних операцій, а на мирну реінтеграцію пішла з низкою компромісів, рахуючи їх не стільки тягарем, скільки конструктивом.

Якими були складові Ердутської угоди? Своїм першим пунктом документ встановив календарний проміжок дії ООН-івського мандату на тимчасово окупованій території – 12 місяців, що міг бути продовжений ще на рік на вимогу кожної зі сторін-підписантів угоди. Другим пунктом від Ради Безпеки (РБ) ООН вимагалося створення міжнародної Перехідної адміністрації, що буде керувати підмандатною територією в перехідний період, а також надсилання міжнародного миротворчого контингенту з підтримання миру і безпеки. При цьому вся підмандатна територія повинна була бути демілітаризованою протягом 30 діб після повного розміщення сил з підтримання миру (фактично ст.10 Мінської угоди – виведення всіх іноземних збройних формувань, військової техніки та найманців. Роззброєння всіх незаконних груп). Передбачалося, що Перехідна адміністрація дасть можливість усім внутрішньо переміщеним особам повернутися на місця свого проживання, і вони будуть користуватися такими ж правами як і інші жителі цієї території. Перехідна адміністрація мала відновити ефективну діяльність всіх цивільних служб і забезпечити найвищий рівень забезпечення населення правами людини, а також допомогти в навчанні тимчасових сил поліції з метою підвищення їх професійності та отримання довіри серед населення. Крім того, Перехідна адміністрація мала організувати місцеві вибори під контролем ООН та ОБСЄ і забезпечити право сербській національній меншості створити свою Раду громад (общин). Відповідно до Ердутської угоди, хорватський уряд мав повністю співробітничати з Перехідною адміністрацією та міжнародним контингентом. Крім того, хорватський уряд на перехідний період давав повноваження міжнародній місії, розміщеній на непідконтрольній території для здійснення контролю над вільним переміщенням осіб через існуючі прикордонні пункти на дільниці державного кордону. Окремо хорватська сторона зобов'язувалася провести амністію. Чому? Тому, що на думку Загреба, амністію дає сторона, яка перемогла в конфлікті. По-друге, кожен сепаратист, який не скоював злочини, повинен розуміти, що після закінчення бойових дій він має шанс розпочати нове життя, а не сидіти за гратами. І, насамкінець, амністія жодним чином не могла стосуватися осіб, які скоїли військові злочини.

Для реалізації Ердутської угоди 15 січня 1996 р. РБ ООН своєю Резолюцією 1037 створила Перехідну адміністрацію для Східної Славонії (UNTAES), яку очолив американський генерал Ж.Кляйн, направивши 5 тисяч військових з сил підтримання миру, 800 міжнародних поліцейських, 100 військових спостерігачів, які представляли 23 країни.

Населення Східної Славонії до початку конфлікту складало 190 тис. осіб, а на час проведення операції з підтримання миру – 150 тисяч. Збройні сили сепаратистів на цій території нараховували 7 тис. осіб, а народна міліція – 1,5 тис. Для порівняння в окупованому Донбасі зараз проживає 2,8 млн. осіб, а місія з підтримання миру пропонується в кількості не менше 20 тис. військових, 5 тис. міжнародних поліцейських плюс цивільний персонал 2-3 тис. осіб. Ця цифра значно скромніша ніж в Східній Славонії, але тут питання в економії міжнародних коштів та труднощів у формуванні такої багаточисельної місії ООН.

Перехідна міжнародна адміністрація провела в Східній Славонії місцеві вибори через рік після заходу сил з підтримання миру. Вибори були проведені відповідно до хорватського законодавства при можливості голосування всіх внутрішньо переміщених осіб, які мали тимчасове проживання на підконтрольній уряду території. Результати виборів мали змішаний характер : перемогу в половині громад отримали представники сербської національної меншини, а в іншій половині проурядові хорватські депутати. В місті Вуковарі ніхто більшості не отримав і там була створена коаліція проурядових сил

і сербських депутатів. Жодної автономії Східній Славонії не надавалося. Було тільки прийнято хорватський закон про створення на цій території економічної зони, де було знижено оподаткування з метою швидшого відновлення зруйнованого війною регіону. Відповідно до Мінських угод в тексті документу також не згадується автономія частини території Донбасу. Що стосується проведення амністії та проведення місцевих виборів на тимчасово непідконтрольній українському уряду території, то це прописано в Мінських документах і є загальною міжнародною практикою.

Тому на думку МТОТ, хорватський досвід мирної реінтеграції тимчасово окупованої території Східної Славонії є дуже цікавим прикладом для України в контексті проведення мирної реінтеграції тимчасово окупованої території Донбасу на базі Мінських документів. Україні теж треба залучити Міжнародні сили з підтримання миру на чолі з Перехідною адміністрацією. Мандат місії – вся тимчасово окупована територія Донбасу на два роки. За цей час виконання Мінських угод – демілітаризація, виведення іноземних військ і найманців під міжнародним контролем, проведення місцевих виборів згідно з українського законодавства під контролем ООН та ОБСЄ,що дозволить вимести всі незаконні структури так званих ЛДНР і нарешті, передача влади українському уряду. При цьому загальна амністія за виключенням військових злочинців і проведення децентралізації місцевого самоуправління в якості «особливого» статусу, який практично діє по всій Україні. Це реальна можливість повернути окуповані території Донбасу за два з половиною роки, якщо буде проголосована в РБ ООН відповідна Резолюція.

Питання Перехідної адміністрації та міжнародних сил з підтримання миру не прописане в Мінських угодах, але його українська сторона може вільно ініціювати з метою створення інструменту реалізації Мінських домовленостей, записавши це в тексті Резолюції РБ ООН. Таким чином, можна обійти російське вето, тому що міжнародні сили направляються для надання допомоги у виконанні Мінських угод, а Москва увесь час звинувачує Київ у їх ігноруванні.

Неурядові організації, рухи (включаючи радикальні рухи), соціальні і традиційні медіа як інструменти, що використовуються державами для здійснення зовнішнього впливу у невійськовій сфері з метою створення ситуації крихкості

АВТОР:

Перегуда Євген Вікторович
д.п.н., проф., завідувач кафедрою політології Київського національного університету будівництва та архітектури

Вступ

Це дослідження присвячене актуальній суспільно-політичній темі. В останнє десятиліття стрімко зросла конфліктогенність міжнародних відносин, загострилось суперництво між державами. Водночас часто вони намагаються нанести одна одній шкоду без формального оголошення стану війни. Використовуються економічні санкції, інформаційно-психологічні атаки, маніпуляції на фінансових ринках тощо. Дедалі більшу роль у суперництві відіграють недержавні структури – парамілітарні, економічні, політичні тощо. Для цього також використовуються агенти впливу – підконтрольні іноземним державам організації, мас-медіа, дії яких негативно впливають на стабільність суспільств.

Метою даного дослідження є аналіз організаційної та комунікаційної складових системи зовнішньополітичного впливу з метою створення в Україні ситуації крихкості, розробка заходів протидії такому впливу з боку органів державної влади України.

Об'єктом дослідження є стан гібридної війни, в яку виявилась втягнута Україна з боку як Росії, так й низки інших держав.

Предметом дослідження є неурядові організації та мас-медіа, які використовуються або потенційно можуть бути використані зовнішньополітичними акторами з метою створення ситуації крихкості в Україні. Ми виокремили низку регіонів, які є одними з найбільш вразливих з точки створення в Україні ситуації крихкості, а саме Закарпатська, Одеська та Донецька області.

1. Гібридна війна та неурядові організації

В останні десятиліття у науці та громадсько-політичній практиці поняття «війна» набуло нових характеристик. Одним з таких відносно нових понять є «гібридна війна». Від початку 2000-тих років його використовували у англомовній літературі Ф. Хофман, Д. Кілкаллен, В. Немет, П. Парамесваран та ін. . Більшість з них визначала гібридну війну як поєднання регулярних та іррегулярних форм введення бойових дій, маючи на увазі під останніми операції військових структур, що не мають визначеного державного підпорядкування, елементів симетричних та асиметричних війн, тактики конвенційного та неконвенційного введення бою, одночасну участь професійних військових та ополченців з числа місцевого населення (найманців).

Ці особливості мають місце, але ними не обмежуються відмінності між традиційними війнами та процесами, які називають гібридними війнами. Зокрема, у дослідженні Інституту Міжнародних Справ (Норвегія) зазначається, що гібридна війна передбачає синхронізоване використання військових і невійськових засобів, спрямованих на уразливі місця супротивника з метою нанесення йому шкоди. Невійськові інструменти використовують проти більш широкого кола цілей. Гібридна війна розширює поле бою, змушує по-новому розуміти явища примусу, агресії, конфлікта та війни . Деякі цивільні науковці часто схильні ототожнювати гібридну війну з інформаційною.

У російськомовній літературі гібридна війна тлумачиться ще ширше. В. Герасімов, якого вважають головним російським ідеологом гібридної війни, констатує: «Акцент методів протиборства зміщується у бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів, що реалізуються із застосуванням протестного потенціалу населення» . Співвідношення військових та невійськових технологій, що використовуються у рамках гібридної війни, на думку фахівців Генштабу Збройних Сил РФ, складає 1:4 на користь невійськових засобів .

Ми визначаємо «гібридну війну» як сукупність військових та невійськових дій, спрямованих на руйнування основних життєвих просторів суспільства-супротивника. Щоб поставити під контроль супротивника, необов'язково захоплювати його територію, знищувати фізично його армію, необхідно зруйнувати його життєздатні системи, ідеологічні засади тощо.

Передумовою поняття «гібридна війна» є розвиток новітніх технологій та засобів комунікації, які базуються на них. Вони здійснюють настільки глибоке інформаційне проникнення, настільки тісно пов'язують різні сфери суспільства, а також різних суб'єктів соціальної взаємодії, що між ними розмивається межа, як й між поняттями, що ідентифікують ці процеси та їх суб'єктів. Серед іншого розмивається й межа між політико-правовими режимами війни та миру.

У зв'язку з вищесказаним цікавим є досвіди різних мовних спільнот для відображення процесів гібридності. Зокрема, українському терміну «гібридна війна», який вже відносно стабілізувався, в англійській мові відповідає термін hybrid warfare. Останній, на нашу думку, адекватно віддзеркалює ці процеси.

Правовий аспект гібридної війни характеризується тим, що до неї неможливо застосувати норми права, що визначають поняття «агресія». У сфері міжнародних відносин ускладнюється запровадження санкцій проти агресора, а у внутрішньополітичній виникає проблема відсутності правових підстав та механізмів запровадження військового або надзвичайного стану.

Суттєвою рисою гібридної війни є підрив легітимності влади противника. Ця мета досягається насамперед невійськовим шляхом – за допомогою впливу на еліти й на суспільну думку.

Технологічні засади глобалізації створюють сприятливе підґрунтя для інформаційно-психологічної складової гібридних війн. Соціальні мережі формують транскордонні співтовариства, у яких відбувається спілкування та обмін інформацією з актуальних питань.

Реалізація заходів інформаційної війни потребує наявності агентів, залучення широкого кола фізичних та юридичних осіб – суспільні, неурядові та некомерційні організації, суспільні діячі та політичні активісти, представники інтелектуальних кіл, певні структури шоу-бізнесу, та, обов'язково засоби масової інформації.

Засоби гібридної війни різноманітні, й за цім розмаїттям приховуються потенційні держави-агресори, перелік яких для України не обмежується Російською Федерацією. Не є секретом наявність територіальних претензій до України з боку її західних сусідів – Румунії, Угорщини, Польщі.

Важливим суб'єктом гібридної війни є неурядові організації, зокрема країн, які стають об'єктами агресії. Причому це необов'язково повинні бути прямі агенти впливу. Відповідні організації можуть бути включені у таку політику, коли вони навіть попри суб'єктивні наміри діють на розхитування стабільності держав, щодо яких ведеться гібридна війна. Сьогодні важко уявити діяльність в Україні суспільної організації, яка відверто проголосить сепаратистські лозунги. Така діяльність зосередиться в інших сферах, через які буде відбуватись деструктивний вплив на політичне життя. Основними напрямами такої діяльності можна вважати: мовне питання; факти «історичної провини» та вимоги її відшкодування; видача паспортів або аналогічних «посвідчень співвітчизника».

2. Концепція крихкості держав: теоретико-методологічні засади та операціоналізація

Концепція крихкості держав пов'язана з концепцією недієздатності держав, яка виникла у 1980-тих – на початку 1990-тих років. Дж. Хельман та С. Ратнер виокремили недієздатні національні держави (failed nation-state). Це ті держави, які не здатні підтримувати себе як члени міжнародної спільноти. Автори наголошували на тому, що недієздатні країни потрібно рятувати, насамперед не через те, що там порушуються права людей, а тому, що проблеми цих держав мають тенденцію поширюватись .

З 2005 року Фонд миру та журнал Foreign policy оприлюднює Рейтинг недієздатних держав (Failed States Index), який з 2014 року отримав назву Рейтинга крихких держав (Fragile States Index). Держави можуть ставати крихкими через етнічні конфлікти, громадянські війни, революції тощо. Щоб мати можливість уникати негативних наслідків або пом'якшувати їх, необхідно розуміти та відслідковувати чинники, які призводять до ситуації крихкості. Рейтинг крихких держав є надзвичайно важливим інструментом щодо виявлення ризиків появи конфліктів, ідентифікації проблем, що негативно впливають на стабільність держав.

Щоб визначити та проаналізувати причини, що впливають на ситуацію крихкості, використовуються наступні індикатори:

- *Індикатори єдності (Cohesion indicators) – 1.1. Індикатор «Апарат безпеки» (The Security Apparatus Indicator); 1.2. Індикатор фракціонування еліт (The Factionalized Elites Indicator); 1.3. Індикатор «Групова образа» (The Group Grievance Indicator), який враховує розбіжності та розколи між різними групами в суспільстві;*

- *Економічні індикатори (Economic Indicators) – 2.1. Індикатор економічного спаду (The Economic Decline Indicator); 2.2. Індикатор нерівномірного економічного розвитку (The Uneven Economic Development Indicator); 2.3. Індикатор міграції людей та відтоку мізків (The Human Flight and Brain Drain Indicator);*

- *Політичні індикатори (Political Indicators) – 3.1. Індикатор легітимності держави (The State Legitimacy Indicator), що враховує репрезентативність та відкритість уряду та його відносини з громадянами; 3.2. Індикатор суспільних послуг (The Public Services Indicator), пов'язаний з основними функціями держави щодо надання послуг людям; 3.3. Індикатор прав людини та верховенства права (The Human Rights and Rule of Law Indicator);*

- *Соціальні індикатори (Social Indicators) – 4.1. Індикатор демографічного тиску (The Demographic Pressures Indicator); 4.2. Індикатор «Біженці та внутрішньо переміщені особи» (The Refugees and Internally Displaced Persons Indicator);*

- *Наскрізний індикатор (Cross-Cutting Indicator) – 5.1. Індикатор зовнішнього втручання (External Intervention Indicator).*

Вищевказані індикатори використовуються при оцінці будь-яких країн, зокрема й щодо України. Але для конкретних країн ці індикатори можуть мати різну питому вагу. В контексті даного дослідження пріоритет слід надати таким індикаторам як фракціонування еліт (1.2), нерівномірний економічний розвиток (2.2), відтік мізків (2.3), легітимність держави (3.1), верховенство права (3.3), біженці та переміщені особи (4.2), зовнішнє втручання (5.1).

Наприклад, Одещина та Закарпаття були намі обрані, зокрема, тому, що за строкатої соціальної, зокрема етносоціальної, структури населення вони мають високий потенціал з точки зору зовнішнього впливу.

Водночас слід звернути увагу на методрекомендації щодо оцінки ризиків виникнення конфліктів в громадах, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту, автором якого є Міністерство України з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Надані групи індикаторів, за якими слід проводити моніторинг:

- *соціальної згуртованості та безпеки, які включають з'ясування форм та інструментів діалогу в громадах, виявлення груп, між якими існують конфлікти, зокрема їх асоційованості з політичними силами, наявності квазімілітарних та квазіохоронних організацій, з'ясування стереотипів населення, представництва населення в органах самоврядування, ролі ЗМІ у подоланні або поглибленні конфліктів, професіоналізму функціонерів органів самоврядування, рівня доступу населення до зброї, наявності закликів до сепаратизму, рівня та випадків прояву протестних настроїв тощо;*

- *політичних, зокрема цілей керівників органів самоврядування, відносин місцевих еліт між собою та з регіональними елітами, рівня довіри громади до влади, фактів проведення виборів вільно та чесно, наявності корупції;*

- *соціально-економічних, зокрема наявності місцевих планів розвитку, проектів міжнародних організацій, доступу до послуг членів громади, до місцевого ринку праці, до природних ресурсів, рівня безробіття, рівня доходів, галузевості місцевого розвитку, забезпеченості житлом, рівня кваліфікації трудового персоналу, медичного обслуговування, закладів освіти тощо.*

3. Одеська область: неурядові організації та засоби масової інформації

Одеська область є найбільшою адміністративно-територіальною одиницею України. Географічно межує з Румунією та Молдовою. Але як приморська область та як економічно багатий регіон має тісні зв'язки з багатьма іншими країнами. Область має важливе стратегічне положення з військової точки зору. Є найстрокатішим регіоном України в етносоціальному відношенні.

Румунські організації України

В Румунії значного поширення набула ідеологія уніонізму. Її прихильники ставлять за мету створення «Великої Румунії» шляхом територіальної реструктуризації – об'єднання Румунії, Молдови, Бессарабії, Південної Буковини та Марамуреша.

Робота з діаспорами Румунії реалізується і за допомогою неурядових організацій. Так, «Громадянська платформа «Aciunea 2012» об'єднала майже 40 тис. структур, які орієнтовані на формування суспільної думки про спільне політичне майбутнє на територіях Молдови, Румунії, України.

В Одеській області діють такі організації румунської діаспори як «Одеська обласна організація Християнсько-Демократичного Альянсу румун в Україні» (з 1999 р.), Татарбунарська районна національно-культурна асоціація румун «Троянський вал» (з 1999 р.), «Саратська районна організація Християнсько-Демократичного Альянсу румун в Україні» (з 2000 р.), Громадська організація Білгород-Дністровська «Національно-культурна румунська асоціація Тірас» (з 2006 р.), Ізмаїльська громадська організація «Гаудеамус» (з 2001 р.), Ренійська районна громадська організація «Центр розвитку та спілкування «ПРО-Європа» (з 2003 р.), Ізмаїльське районне екологічне товариство «ЯЛПУГ» (з 2003 р.), Міжрегіональне Об'єднання «Румунська Спільнота України» (з 2005 р.) та Одеська обласна національно-культурна румунська асоціація «Бессарабія» (з 2006 р.).

2018 р. продемонстрував особливу активність уніоністів з огляду на заходи та акції з приводу «відзначення сторіччя Великого Союзу – єднання Бессарабії з Румунією» 27 березня 1918 р. На виконання такої стратегії Румунії виявилася спрямованою нова ініціатива румунських організацій України, оприлюднена 25 березня 2018 р. в конференц-залі Ізмаїльського державного гуманітарного університету, де пройшов ІІ-й Форум румуномовних вчителів. Учасники форма присвятили окремий час розгляду питання про самоорганізацію румуномовних вчителів в контексті загрози повної денаціоналізації (русифікації, українізації).

Болгарські організації та ЗМІ

За різними даними в Україні проживає від 204 тис. до 600 тис. етнічних болгар. Більшість з них компактно проживає в Одеській області. Державна політика Республіки Болгарії щодо «зарубіжних болгар» передбачала зміну тлумачення «болгарська нація». Головне завдання стратегії – курс на інтеграцію всіх етнічних болгар за кордоном в єдину націю.

На території України державна політика Болгарії щодо етнічних болгар, реалізується в різних формах – починаючи з задоволення культурних освітніх потреб співвітчизників, закінчуючи наданням їм можливості в найбільш необтяжливою порядку отримати право на постійне проживання, освіту, роботу та громадянство прабатьківщини. Формуючи інтеграційну стратегію в напрямку Європейського Союзу, Україна не перешкоджає реалізації національної політики Болгарії по відношен-

ню до етнічних болгар, які проживають на її території. Лояльне ставлення до процесів реінтеграції болгарського населення засноване на переконанні, що європейські кордони мають символічний характер.

Реєстр організацій болгар, які проживають за межами Республіки Болгарії, диференціює організації по декількох категоріях (статусам):

1. *приятельства (39 організацій України);*
2. *друковані видання (4 в Україні);*
3. *електронні медіа-видання («Роден край»);*
4. *культурні центри (5 центрів України);*
5. *освітні установи (27 в Україні);*
6. *творчі колективи (1 танцювальний колектив в Україні);*
7. *молодіжні організації (1 організація в Україні);*
8. *«церковні громади» (в Україні за даними Реєстру відсутні).*

В Одесі та Одеській області найбільш активною є Асоціація болгар України, створена в 1993 р. Вона об'єднує понад 100 організацій України (президент – народний депутат України А.І. Кіссе. Ще одним великим об'єднанням є створена в Одесі в травні 2007 р. Всеукраїнська громадська організація «Конгрес болгар України».

Новітні діаспори та їх громадські організації на Одещині

Вплив культурно-лінгвістичних, соціально-економічних та громадсько-політичних неурядових організацій, які спрямовані на реалізацію національних інтересів іноземних країн, безумовно, не може розглядатися як однозначно деструктивний в Україні, але з огляду на можливий мобілізаційний вплив на певні групи населення України вони мають визначатися такими, що потребують постійного моніторингу.

Новоутворені «діаспори», не володіючи початковим соціальним і економічним ресурсом, виступають частиною діючих «мережевих діаспор», зберігаючи систематичні економічні зв'язки зі спорідненими групами в інших країнах. Відсутність місцевої регіональної ідентичності, недолік історичних коренів компенсується вливанням «етнічного капіталу» в регіональні структури. У ситуації соціального вакууму іммігранти активно вбудовують свої громади в соціальні мережі. Соціальний капітал таких груп носить значною мірою транснаціональний характер .

Найбільш великим сегментом серед «нових» городян Одеси розростаються групи мусульман – біженців з Туреччини, Іраку, Сирії, Ірану, Лівії, Афганістану та Пакистану. Основу таких груп склали студенти, які одержували в Одесі освіту, а сучасна «хвиля» - це біженці з зони військових дій і ті, що мігрують за програмами возз'єднання з родинами. Мета цих груп – економічна міграція і пошук притулку. Вони не прагнуть до інтеграції, намагаються зберігати зв'язок з родинними групами, використовують усі допустимі механізми для підтримки дієздатності транснаціональних культурних і економічних систем своїх мережевих діаспор.

Союз курдських студентів Одеси ставить за мету інформування громадськості про політичні процеси курдського визвольного руху. У 1990-ті роки почала формуватися й сирійська громада. З 2016 р. сирійська група в Одесі досягла 3-3,5 тис. осіб. Аналогічно була сформована палестинська громада у 1970-ті роки. У 1999 р. в місті було створено обласне об'єднання «Афганська громада». Вона має два публічних інститути: Земляцтво і Фонд українсько-афганської дружби. Наймолодшою ісламською діаспорою стала «Діаспора чеченського народу», зареєстрована у 2012 р.

Ісламські групи Одеси зберігають етнічні кордони і вибудовують самостійні стратегії адаптації. З 2001 р. в місті відкрито Арабський культурний центр з мечеттю «Ас-Салям». Будинок побудований на кошти сирійського бізнесмена А. Ківана. Сьогодні кількість мусульман в Одесі перевищує 50 тис., а у 1989 р. було 10 тис. осіб . Ця релігійна група стає цільовою споживчою групою.

До «новітніх діаспор» прийнято відносити групи в'єтнамців, китайців і корейців. В Одеській області проживає близько 20 тис. корейців, а в місті – близько 3 тис., вони добре адаптовані . Значущими організаціями є Корейський Бізнес-клуб і Всеукраїнське об'єднання Асоціація корейців України зі сприяння об'єднанню Кореї. «В'єтнамське земляцтво» було утворено у 1994 р. В'єтнамська діаспора становить сьогодні групу чисельністю близько 10 тис. осіб.

Ще більш чисельна китайська діаспора. У 2004 р. було зареєстровано «Китайське земляцтво». Ця група інтенсивно розвивається внаслідок низки інвестиційних проектів. Чисельність громади в Одесі налічує понад 30 тис. осіб. Китайська громада демонструє модель «сегментної / часткової» асиміляції. Китайські організації створюються не стільки для адаптації іммігрантів з Китаю, скільки з метою розвитку контактів, поширення асиміляційного ефекту китайської культури на країни, в які спрямовані китайський капітал. Це проявляється в розвитку мовних курсів «для всіх бажаючих»; в налагодженні процесів обміну фахівцями і стажувань.

Досить помітна в місті індійська діаспора. Її чисельність визначаться в розмірі 3-3,5 тис. осіб.

Вихідців з африканського континенту прийнято об'єднувати в «Африканське співтовариство» . Діють «Нігерійська громада», «Ліберійський союз», «Союз коНУОлезців», діаспора Беніну, община з Малі.

Формування груп за принципом земляцьких зв'язків і загальної культурної ідентичності; сувора внутрішня ієрархія і самоврядування всередині діаспор; відокремлення від приймаючого суспільства, комерційні відносини лідерів груп з впливовими фігурами в приймаючому суспільстві пояснюють ситуації зрощування з кримінальним світом.

В той же час, незважаючи на певні дії щодо усамітнення та добровольної сегрегації, усі вище перелічені групи підтримують групову активність в е-мережах, здійснюють заходи щодо самопрезентації, які ініціюються як форми культурної дипломатії. В цьому випадку в інтересах приймаючої держави продемонструвати зацікавленість у співпраці, причому діаспора виступає як сполучна ланка.

Для «нових діаспор» Одесі не характерна модель протестної поведінки, оскільки іммігрантські групи або містять нелегалів, або не орієнтовані на подальшу інтеграцію в Українське суспільство (чеченська, сирійська, пакистанська, афганська та ін.). Почасти зустрічається модель маргіналізації, яка залишається контрольованою до тих пір, поки група зберігає бажання повернення на батьківщину (корейська, в'єтнамська, китайська, казахська та ін.)

Засоби масової інформації Одеської області

В Одесі зареєстровані близько 40 регіональних телерадіокомпаній, із яких транслюється 28. З 550 зареєстрованих в області друкованих ЗМІ регулярно виходить лише близько третини .

Невелика група ЗМІ, яка самопрезентує себе в якості «незалежних», «громадських», в цілому мають слабкий контент і є малопопулярними в Одесі. Натомість власників впливових регіональних ЗМІ слід розглядати як «залаштункових».

Прямий зв'язок між «господарем» і підконтрольним йому ЗМІ встановити, за поодинокими винятками, досить важко. Юридично телеканали оформлені на непублічних осіб, зв'язок яких із тим чи іншим політиком чи бізнесменом можна довести лише за непрямими ознаками. Система «залаштункових» відносин в системі формування політичного та соціально-політичного інформаційного контенту постає джерелом недовіри до ЗМІ, сприйняття інформації в якості провокаційної та мобілізаційної.

Власниками ЗМІ є депутатіи Верховної Ради України (О. Гончаренко, Е. Гурвіц, Г. Чекіта, І. Фурсін, С. Ківалов, В. Волков, А. Кіссе) та треті особи, пов'язані з ними; депутати та посадові особи (Г.Труханов, А. Балінов, родина Орловських, Ю. Преснов, родина Круків, О.Костусєв та його син О. Гончаренко, К. Шпильовий, родина Волкових; О. Борняков, В. Немировський); власники торгівельних та бізнес-центрів разом з посадовими особами (родина Музальових, Ю. Преснов, родина Круків; родина Волкових та С.Черненко; А. Ківан).

4. Деструктивні впливи в Закарпатті як чинники створення ситуації крихкості

Поліетнічність населення та співіснування різних релігійних громад на території Закарпаття, на тлі постійного впливу з боку сусідніх держав, стало каталізатором фрагментації краю. Суттєве місце займає також географічний фактор – межування області із 4 державами-членами НАТО та ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія). Ексклюзивність регіону слугує «фасадом» для продукування деструктивних процесів, що посилюються в контексті дії внутрішньо- та зовнішньополітичних детермінант (агресія Росії, українсько-угорські суперечності, реформа децентралізації, вибори в Україні тощо).

В цілому доречно виділити такі фактори, в межах яких акумулюються спроби створення ситуації крихкості в Закарпатській області.

Іредентизм та просування ідеологеми «окремішності» краю

Основний зміст даного процесу – створення умов для позиціювання Закарпаття як регіону, який носить самобутню, відмінну від загальноукраїнської, ідентичність. Окремим чинником тут виступає активність русинського руху в Закарпатській області, основним завданням якого є не лише культурне та національне самовизначення, а й громадсько-політична активність з метою надання області статусу автономії.

Особливу роль в активності русинської громади відіграють сусідні з Україною держави (в першу чергу Угорщина та Румунія), які реалізують програми підтримки русинських громад як на своїй території, так й на території Закарпаття (організація «Світових конгресів русинів», фінансування друкованої преси, книгодрукування, наукових заходів тощо). Також важливо відмітити, що особливим напрямком інформаційної підтримки русинського руху Закарпаття є науково-аналітичні дослідження провідних російських центрів та інститутів, які направлені на обґрунтування самобутнього характеру русинів та підтвердження їх прав на окреме державне утворення.

Угорський фактор

Сучасна зовнішня політика Будапешту на українському напрямку базується на концепті відродження «Великої (Дотріанонської) Угорщини», що полягає у притягненні в сферу свого впливу регіонів, які до 1920-1921 років (до підписання та вступу в силу Тріанонського мирного договору) входили до складу Королівства Угорщина.

Активність угорських політичних та громадських організацій на території області (Товариство угорської культури Закарпаття / Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (далі KMKS), Демократична спілка угорців України, Форум угорських організацій Закарпаття) здійснюється на тлі підвищення рівня представництва угорської політичної еліти Закарпаття в органах місцевого самоврядування.

Гуманітарний сегмент становить стратегічне значення для концепту угорської політики в Закарпатті та включає, перш за все, наступні елементи: використання інструменту подвійного громадянства; вплив на освітню сферу шляхом відповідної політики щодо розвитку угорськомовних освітніх закладів; направлення медикаментів, медичної техніки, фінансування ремонтних робіт у школах та дитсадках; культурні та мистецькі ініціативи. Окремо варто відмітити намагання Будапешту посилити угорські підприємства за допомогою «проксі-фондів» – Фонд «Еган Еде», Фонд ім. Бетлена, Фонд KMKS.

Важливо відмітити розробку та впровадження з боку угорських ЗМІ антиукраїнської медіакампанії, яка спрямована на дискредитацію української влади в очах угорської та європейської громадськості, спираючись на поширення міфу про «утиски угорців Закарпаття». Це доповнюється цілеспрямованим впливом на громадську думку населення Закарпаття шляхом використання угорськомовних та україномовних засобів масової інформації.

Загострення протистояння регіональних еліт

В умовах сьогодення Закарпаття у соціально-політичному вимірі становить сукупність «анклавів» місцевих політичних еліт. При цьому політичний образ регіональних еліт базується не на соціогенетичній, а на географічній та етнічній основах. Особливо показовим є протистояння між керівництвом області та місцевою елітою Мукачівщини. Існуючі та потенційні конфлікти між представниками регіональної еліти є сприятливим середовищем для реалізації сусідніми державами власних політичних інтересів у регіоні, зниження рівня резистентності регіону перед зовнішнім деструктивним впливом.

В рамках попередження потенційних конфліктів в Закарпатській області та протидії зовнішньому деструктивному впливу необхідною є реалізація, зокрема, таких кроків:

- *розробити комплексну програму культурної інтеграції угорськомовної спільноти в український мовний, культурний та освітній простір яка включатиме підтримку навчальних закладів, де компактно проживають та навчаються представники угорської етнічної меншини;*
- *в рамках контролю за дотриманням законодавства провести аудит діяльності телерадіокомпанії «Тиса-1» та телерадіокомпанії «Даніо»;*
- *При збереженні необхідного рівня україномовного контенту вжити заходів щодо вирішення існуючих та потенційних конфліктних ситуацій із національними меншинами шляхом заохочування створення аудіо- та аудіовізуальних матеріалів, телевізійних програм на мовах національних меншин, направлених на зниження гостроти існуючих конфліктних питань;*

- *провести аналіз активності русинських та угорських організацій на предмет наявності елементів сепаратизму;*
- *застосувати адміністративні та контрольні заходи щодо блокування неправомірного фінансування «угорських проектів».*

Недостатня оперативність та обмежені результати роботи державних структур в питаннях протидії існуючим та потенційним загрозам обумовлюють необхідність залучення неурядових організацій, а також посиленням їх взаємодії із державними органами та установами. Потенційною платформою є також використання аналітичних та фахово-прогностичних можливостей неурядових «мозкових центрів» на території області.

5. Засоби масової інформації Донецької області

Донецька область (контрольовані території) обрана як прифронтова зона найбільш гострих загроз і переживань населення, яке перебуває під найбільш масованим російським впливом.

На нинішньому етапі націотворення в Україні основним іноземним продуцентом зовнішнього впливу є Росія, оскільки саме ця держава створювала за допомогою меседжів про «історичне імперське минуле», «культурну близькість» і надалі продовжує створювати цілу низку загроз для нашої країни, використовуючи реваншистські настрої і агресивну зовнішню політику. Але, якщо, наприклад, військова загроза Росії є значною мірою відкритою, явною і такою, що вже реалізується і має місце, то загрози інформаційного характеру і надалі залишаються прихованими, «гібридними», а, відтак, вельми актуальними, бо багаточисельна аудиторія наших глядачів, читачів електронних медіа продовжує користуватися різноманітним, в тому числі і новинним інформаційним продуктом, що виробляється в Росії або її агентами і несе загрози дезінформування українського населення та навали непідтверджених повідомлень і фейкових новин.

В ході дослідження було проведено окремо огляд сайтів громадських організацій, а також електронних ЗМІ, де містилися матеріали, що висвітлювали позиціонуванні відповідних об'єктів аналізу по відношенню до військового конфлікту, розв'язаного Росією на Донбасі. До міст Донецької області, в яких розташовані і діють відповідні громадські організації, що представляють дослідницький інтерес увійшли Маріуполь, Краматорськ, Слов'янськ, Покровськ, Костянтинівка.

Основними негативними тенденціями, що склалися на Донеччині в громадському та інформаційному секторах, стали спричинені російською агресією стрімке зниження ділової, медійної, громадської активності, стрімке погіршення соціально-економічних показників регіону, відтік професійних і активних кадрів. Депрофесіоналізація кадрів в ЗМІ призводить до зменшення і без того незначного сегменту читацько-глядацької аудиторії місцевих друкованих і телевізійних ЗМІ. Відповідно, аж ніяк не зменшується вплив російських телеканалів, котрим на Донбасі традиційно віддають перевагу у порівнянні як з місцевими, так і з українськими ЗМІ.

Регіональні медіа і громадські організації перебувають під значним ступенем впливів і залежності від представників і керівників органів місцевої влади, яка з 2014-го року, попри буремні події, пов'язані із бойовими діями і окупацією РФ доволі великої частини території Донеччини не зазнала суттєвих кадрових змін чи замін. Така практика «узалежнення» місцевих НУО та ЗМІ з боку місцевих органів влади здійснюється шляхом регулювання і втручання

в систему надання комунальних послуг, приміщень, виділення певного устаткування і оргтехніки.

Загалом, ситуація в зазначених секторах залишається несприятливою для розвитку громадської і журналістської діяльності і будь-яких змін в цьому напрямі. Як наслідок, громадський і медійний сектори залишаються під контролем фінансово-промислових груп, структур і угруповань та осіб, які контролювали ситуацію до 2014-го року.

За результатами огляду 44 сайтів громадських організацій слід зробити такі висновки та зауваження. Аналіз висвітлюваної в регіональному публічному медіа просторі інформації із заданої тематики свідчить про наявність певного сегменту громадських організацій, які перебувають на проукраїнських позиціях, щоправда, відсоток останніх складає меншість (близько третини). Переважна частина громадських об'єднань, а саме 32, тобто більше ніж дві третини демонструють нейтральну позицію, дистанційовану від маніфестування будь-якого ставлення до війни і віддалену від подій, що відбуваються у зоні проведення операції об'єднаних сил. Таке демонстрування нейтральності до суспільних загальноукраїнських проблем цілковито вписувалося в рамки моделі так званої «регіональної ідентичності Донбасу», культивація якої йшла ще з дев'яностих років, тобто задовго до початку бойових дій на Донеччині.

Виходячи із зазначеного вище, слід наголосити на важливості розроблення і впровадження нової регіональної інформаційної політики, яка б базувалася на концепції інтегральної української ідентичності, що містила б в собі ідею включення і інтегрування усіх регіональних і локальних ідентичностей у склад загальної української ідентичності, що так само стосується і такої складової її частини як регіональна ідентичність Донеччини.

В Україні в цілому існує кілька загальноукраїнських фондів, які спеціалізуються на допомозі жителям окупованої чи української частин Донецької та Луганської областей. Наприклад, Фонд Р. Ахметова, Фонд Б. Колеснікова або Фонд Н. Королевської, які з різних міркувань намагаються утримати зв'язок з окупованою частиною. Зміст та діяльність цих НУО в публічній риториці та медіапросторі є нейтральними, а потенційна маніпулятивна частина міститься не стільки в автентичних матеріалах на сайтах цих організацій чи регіональних медійних сайтах, що висвітлюють їх діяльність, скільки може міститися в журналістських матеріалах, зокрема, у висновках журналістських розслідувань, присвячених діяльності таких НУО.

Висновки

Розглянуті вище практики неурядових організацій, які діють при підтримці урядових та політичних структур інших країн шляхом здійснення зовнішнього впливу у невійськовій формі з метою створення ситуації крихкості дозволяють зазначити на їх головній меті – меті геополітичної деконструкції.

Мережева та парасолькова діаспоральна політика сучасних держав постає механізмом постімперського геополітичного розширення за рахунок простору культури. Діаспоральні інститути та громадські організації представляють «м'яку силу», за допомогою якої здійснюється вигідна для слабких державних систем політика щодо посилення своїх позицій регіонах.

Вплив культурно-лінгвістичних, соціально-економічних та громадсько-політичних неурядових організацій, які спрямовані на реалізацію національних інтересів країн походження їх фундаторів, безумовно, не може розглядатися як однозначно деструктивний в Україні, але з огляду на можливий мобілізаційний вплив мають визнаватися такими, що потребують постійного моніторингу.

Узагальнюючи та співставляючи результати дослідження регіональних друкованих та ТВ медіа, інформацію НУО, слід сформулювати такі висновки, які можуть слугувати в якості рекомендацій, що можуть бути використані як в державній, так і в громадській інформаційній політиці як на місцевому рівні, так і в якості загальноукраїнської інформаційної політики у протидії гібридним інформаційним загрозам.

Місцеві медіа на громадські організації є найбільш незахищеними суб'єктами інформаційної політики.

Потенційна можливість гібридних інформаційних впливів криється в емоційному характері подачі інформації. Повідомленням ЗМІ, особливо новинним, не завжди вистачає збалансованості подачі інформації, її врівноваженості та обґрунтованого фактажу, що є об'єктивною проблемою місцевих ЗМІ взагалі. Існує нагальна потреба організації як навчальних заходів для місцевих журналістів для підвищення їхньої кваліфікації, так і в забезпеченні місцевих ЗМІ доступом до офіційних повідомлень місцевих органів влади, військових та цивільних адміністрацій, а також можливостями оперативної перевірки і уточнення конкретних фактів.

Поряд з потребою інформаційної повноти повідомлень (як умови зменшення інформаційних впливів) існує необхідність зв'язку загальноукраїнських контекстів висвітлення військових подій на сході України з місцевою проблематикою або специфікою регіонів. Це стосується одночасно як Донецької, так і Закарпатської чи Одеської областей.

Нагального коригування вимагає ситуація розірваності в повідомленнях ЗМІ всеукраїнських та місцевих контекстів. Виправити таку ситуацію можна було б за допомогою організації телемостів між Києвом та регіонами; інформаційними десантами за ознайомчими поїздками відомих журналістів у відповідні регіони. Причому підготовлені матеріали могли б адресуватися не лише загальноукраїнським ЗМІ, але й місцевим, де популярні журналісти, лідери думок працювали безпосередньо з місцевою аудиторію, формуючи довіру реципієнта до загальноукраїнських медіа.

Оскільки гібридні впливи передбачають маніпуляції, дезінформацію як таку (створення фейків), потрібна кампанія з розвінчання брехливої інформації для кожного суттєвого випадку на всеукраїнському рівні, та розбір місцевих фейків, що характерні для певного регіону.

Для цього можна розвивати співпрацю із значимими всеукраїнськими медіа-ресурсами, що займаються розвінчуванням фейків (наприклад, StopFake, Inforesist, аналоги програм «Громадянська оборона» або «Антизомбі» на регіональному рівні), або створювати місцеві команди, що будуть займатися такою роботою.

Державна інформаційна політика може бути скерована на висвітлення в конкретному регіоні побутової проблематики інших регіонів країни для зближення їхніх повсякденних, побутових, культурних інтересів (дискурсів). Це сприятиме загальній інкультурації всього українського інформаційного простору.

Крім суто інформаційних методів, потрібні культурні заходи, які дозволять охопити тих категорій людей, що витісняють зі свідомості контекст війни та уникають інформації, що пов'язана з російсько-українським конфліктом або сумніваються в певних тезах щодо його маркування.

Політика інформаційного та культурного зближення регіонів мусить з обережністю ставитися до Києва як до столиці, до якої населення регіонів може відчувати недовіру через проголошену офіційну державну політику. Створення ж спільного міжрегіонального культурного простору дозволить набагато ефективніше сформувати уявлення про спільну країну, ніж це реалізовувалось би в форматі державної політики.

quod erat demonstrandum

Громадська організація
Інститут соціальних досліджень і політичного аналізу

Особливості комунікації з мешканцями тимчасово окупованих територій (оцінка та пошук нових моделей)

Дослідження «Особливості комунікації з мешканцями тимчасово окупованих територій (оцінка та пошук нових моделей)» проведене громадською організацією «Донецький інститут соціальних досліджень і політичного аналізу» за підтримки Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України.

Вступ

Від 2014 року частина території суверенної України окупована незаконними збройними формуваннями, які підтримує Російська Федерація. На сході України на Донбасі такі території становлять приблизно третину Донецької і Луганської областей. На них зараз проживають, за експертними оцінками, близько 3 млн жителів. За українським законодавством, вони залишаються громадянами України, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях (ТОТ).

Політика української держави щодо цих територій і їх населення визначена як деокупація та реінтеграція. Це задачі на перспективу. Наявна нині ситуація вимагає більш конкретних і актуальних політик, що давали б державним органам можливість готувати і проводити діяльність, яка б наближала досягнення кінцевої мети – реінтеграції населення ТОТ в український простір.

Необхідність осмислення проблеми інформування та комунікацій з населенням тимчасово окупованих територій України дуже висока. Ця робота є необхідною складовою успішного провадження державної політики щодо тимчасово окупованих територій України. Вона має актуальність в обох часових вимірах: для сьогоднішньої політики оперативних дій та для роботи на перспективу деокупації захоплених українських територій.

Маємо підкреслити наявність недооцінки комунікаційної складової політики деокупації щодо населення за лінією розмежування. Навіть серед частини політиків та в експертному середовищі достатньо розповсюдженим є спрощений підхід щодо впливу українських ЗМІ та інших способів комунікації на свідомість жителів ОРДЛО. Нерідко постулюється легкість вирішення цієї проблеми при посиленні інформаційного тиску з української сторони на населення за лінією розмежування. Наше дослідження мало вияснити реальний стан справ та підготувати рекомендації для проведення більш адекватної політики в інформаційно-комунікаційному просторі.

Методологія і методи дослідження

Метою даного дослідження визначено наступне: Проаналізувати та оцінити наявний стан, проблеми та особливості комунікації з мешканцями тимчасово окупованих територій України та розробити оптимальну модель інформаційно-комунікаційного впливу на дану цільову аудиторію задля забезпечення ефективної інформаційної деокупації.

Мета конкретизується в низці дослідницьких задач:

- визначення сегментованості населення тимчасово окупованих територій за критеріями ставлення до України та необхідності повернення Донбасу в українську юрисдикцію;
- визначення та систематизація інформаційно-комунікаційних запитів та очікувань мешканців тимчасово окупованих територій задля формування ключових меседжів до них та образів, які сформують лояльність та довіру до України;
- визначення змісту, ієрархії та розповсюдженості цінностей та стереотипів серед населення тимчасово окупованих територій щодо України, Росії, українсько-російського конфлікту та майбутнього Донбасу;
- оцінювання поінформованості населення тимчасово окупованих територій про процеси в Україні, про позицію української влади та політичних сил країни щодо долі тимчасово окупованих територій та ставлення до населення в них;
- оцінка основних факторів впливу на свідомість та канали інформування з трьох сторін – України, Росії, так званих ЛДНР - щодо населення тимчасово окупованих територій України та рівень довіри до них;
- отримання пропозицій від експертного середовища та представників цільової групи щодо вдосконалення комунікації з населенням за лінією розмежування;
- формулювання оптимальної змістовної інформаційно-комунікаційної моделі щодо населення тимчасово окупованих територій України;
- визначення послідовності етапів втілення пропонованої моделі комунікацій з населенням тимчасово окупованих територій України та базовий рекомендований контент на кожному з них з специфікацією щодо основних сегментів населення тимчасово окупованих територій;

- підготовка рекомендацій державним органам, інститутам громадянського суспільства, засобам масової інформації України щодо роботи з населенням тимчасово окупованих територій.

Проведене дослідження спирається на бази даних, напрацьованих в Україні попередньо. Дослідження має комплексний характер за використаними методами. При його виконанні залучались три основні методи збору первинних даних:

- експертне опитування;
- фокус-групове дослідження;
- глибинні індивідуальні інтерв'ю.

Базова інформація по темі дослідження напрацьована за результатами експертного опитування фахівців з груп громадських активістів, журналістів, науковців. Експерти є вихідцями з Донецького регіону, більшість з них перебувають у статусі внутрішньо переміщених осіб. Кількість опитаних експертів склала 26 осіб.

Якісна інформація з проблем особливостей свідомості та ціннісних установок населення тимчасово окупованих територій була отримана при проведенні 2 фокус-групових дискусій в містах Покровську і Маріуполі Донецької області з ВПО та людьми, що проживають за лінією розмежування, кількість учасників яких склала 18 осіб.

Для отримання більш глибокої і точної інформації по стану орієнтацій, настроях та інформаційному впливу на окупованих територіях вдалося провести 10 глибинних індивідуальних інтерв'ю з жителями Донецька, які постійно там проживають. Ексклюзивний матеріал глибинних індивідуальних інтерв'ю зроблений вперше на території окупованій незаконними збройними формуваннями в практиці досліджень українськими соціологами. Таке розширення використовуваного інструментарію дослідження робить його більш релевантним.

Серйозною проблемою на етапі збору інформації при проведенні фокус-груп стало забезпечення рівня довіри респондентів та їх готовності до щирості в обговоренні гострих проблем. Його подолання стало важливою задачею при відборі учасників фокус-групових дискусій та при модеруванні дискусії.

Дослідження виконане в період червня-липня 2019 року.

Резюме

Проведене Донецьким Інститутом соціальних досліджень і політичного аналізу в червні-липні 2019 року комплексне дослідження **«Особливості комунікації з мешканцями тимчасово окупованих територій (оцінка та пошук нових моделей)»** дозволило визначити важливі тенденції стану комунікації з населенням за лінією розмежування на Донбасі. Виконана оцінка існуючої та пошук нової моделі інформаційної політики України відносно жителів непідконтрольних територій Донбасу. Розглянуто сегментацію населення непідконтрольних територій за їх політичними орієнтаціями. Характеризуються запит на інформацію та сприйняття інформаційного контенту жителями непідконтрольних територій. Пропонуються рекомендації по вдосконаленню комунікаційної політики щодо людей за лінією розмежування.

1. Наявна існуюча модель інформаційної політики України щодо населення тимчасово окупованих територій на Донбасі, як засвідчують дані дослідження, є мало ефективною та не може запобігти віддаленню більшості жителів ОРДЛО від України. За 5 років окупації кількість людей на цих територіях, які позитивно ставляться до України, зменшилась і продовжує зменшуватись. Отже свого функціонального призначення нинішня інформаційна політика не виконує. За достатньо одностайними оцінками і експертів, і ВПО з лінії розмежування, і проінтерв'йованих жителів Донецька наявна модель комунікації з населенням ТОТ програє російській пропагандистській машині та колабораціоністським ЗМІ «ЛНДР».

Результати дослідження підтвердили визначенні у Доктрині інформаційної безпеки України (Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»» та Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 р. № 539-р «Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей» ключові загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері, а саме:

- підрив Російською Федерацією та підконтрольними їй сепаратистських угруповань сприйняття цілісності та цінності України, як незалежної держави, її органів управління, формування відчуття та розуміння у жителів ТОТ, що Україна є «країною невдахою»;
- інформаційне домінування РФ та підконтрольній їй незаконних формувань на тимчасово окупованих територіях;
- недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії та проактивно діяти в інформаційній сфері для реалізації національних інтересів України;
- неефективність державної інформаційної політики, невизначеність стратегічного наративу щодо жителів ТОТ, недостатній рівень медіа-культури суспільства.

2. Більшість опитаних експертів вважає, що інформаційну політику щодо жителів ТОТ територій необхідно будувати навколо розуміння, що вони є громадянами України і треба робити все, щоб повернути їх в Україну та забезпечувати їх права як і всіх громадян. Однак, політика має будуватись з урахуванням наявності на окупованих територіях різних груп, які поділяють різні погляди на Україну та можливість

повернення в її склад та під її юрисдикцію. Учасники дослідження впевнені, що необхідно продовжувати боротьбу за повернення людей. Одним із ключових факторів, який може вплинути на уподобання мешканців ТОТ – є системна інформаційна робота, побудована на врахуванні інтересів, очікувань та страхів мешканців ТОТ.

Учасники експертного опитування підкреслюють важливість політики ставлення до більшості населення за лінією розмежування як до заручників обставин та незаконних збройних формувань. Кожний четвертий експерт також підкреслював, що окупація та відторгнення частини населення від України стала результатом провальної політики центральних та місцевих органів влади.

3. Напрацювання нової більш ефективної моделі комунікації з населенням ОРДЛО передбачає в першу чергу знаходження точних відповідей на три базові питання. Це - «ХТО має бути об'єктом інформаційного впливу українських інституцій», «ЩО вони мають давати людям за лінією розмежування в інформаційному плані» та «ЯК забезпечити надходження відповідного контенту цільовим групам».

Питання «ХТО» - це визначення різних сегментів (груп) щодо їх принципових політичних орієнтацій та ставлення до України. Така сегментація включає також визначення приблизної величини різних груп та ядра їх ідеології для забезпечення адресного звернення до кожної з перспективних для комунікації і впливу груп.

Відсутність будь-яких даних, які заслуговують на довіру, спонукала до використання в нашому дослідженні даних від трьох категорій опитаних. Українських експертів, які займаються питаннями політики щодо Донбасу і є в масі вихідцями з даного регіону, учасників двох фокус-груп, що проживають на лінії розмежування чи в «сірій» зоні і є внутрішньо переміщеними особами з ТОТ та жителів Донецька, що постійно проживають нині в тимчасово окупованому місті. Це дозволило скласти карту певної сегментації населення в ОРДЛО за критерієм орієнтацій їх щодо майбутнього непідконтрольних територій. При розумінні приблизності такої карти, базованої на судженнях різних груп, вона може дати цілком конкретні орієнтири та бути корисним інструментом при розробці та реалізації інформаційно-комунікаційної політики.

4. Спостерігається значна розбіжність щодо визначення груп мешканців ТОТ по відношенню до України серед експертів, учасників фокус-груп, які мають постійний контакт з ТОТ або мешкають в «сірій зоні» та опитаних жителів Донецька.

На думку експертів, розподіл між групами складають наступні частки «За незалежну Україну» – від 10% до 20%, «За Донбас в складі України на особливих правах» – від 21 до 30%, «за Україну союзну з Росією» – до 10%, «за ДНР як незалежну державу» – до 10%, «За Росію, в складі якої Донбас» – від 11 до 20%, «нейтральні, кому все одно чия влада» – від 11 до 20%.

На думку учасників фокус-груп переважна більшість населення ТОТ не сприймає Україну, як власну державу та вороже до неї ставиться. За даними фокус-груп приблизно 60% - це люди з антиукраїнськими поглядами (категорії – «За Україну союзну з Росією», «За ДНР як незалежну державу» та «За Росію, в складі якої Донбас»). Лише біля 30 - це люди, які або за Україну, або за Україну з Донбасом на особливих умовах. Решта – десь 10% - це люди яким байдуже, яка влада або не визначились з власними ідеологічними вподобаннями.

Серед опитаних жителів Донецька оцінка наявності і чисельності різно орієнтованих груп обумовлена їх власними політичними позиціями щодо України та колом особистого спілкування. Ті, хто відносить себе до груп, які хочуть бачити Донбас в Росії чи як «незалежну республіку» стверджують, що таких поглядів дотримуються від 75 до 60% всіх жителів. Інші це байдужі, нейтрали. Вони також або заперечують наявність проукраїнськи орієнтованих груп, або кажуть, що таких – не більше 10%.

Проукраїнські орієнтовані донеччани зовсім по-іншому оцінюють приналежність своїх співгромадян до тих чи інших груп. Вони вважають, що групи «За Донбас в Україні з особливим статусом» і «За єдину Україну» становлять на непідконтрольних територіях 25-40%. Десь 40% за входження в Росію і до третини - це ті, хто не визначився, хто сприйме будь-яку владу. Ті, хто займав нейтральну позицію стверджували, що такої думки дотримуються від 50 до 80% людей, а інші здебільшого хочуть в Росію.

Таким чином, учасники фокус-груп з лінії розмежування та опитані жителі Донецька помітно критичніше оцінюють частку проукраїнські орієнтованих жителів ОРДЛО та більший відсоток надають антиукраїнським групам в порівнянні з оцінками більшості експертів.

Вищевказані розбіжності значно ускладнюють чітке розуміння сегментації населення за їх поглядами, але отримані дані дають можливість сформувати певну модель соціальних груп, які мешкають на ТОТ. Ймовірний поділ може бути наступним – люди, які займають антиукраїнську позицію складають приблизно від 40 до 50%. Люди, які розглядають варіант повернення в склад України на різних умовах – від 20 до 30%. Решта (30-40%), це люди які не мають чітко визначних позицій і готові підлаштуватись до будь-яких умов/влади.

5. На думку багатьох учасників дослідження Україні необхідно інформаційно працювати зі всіма групами. Однак найбільш перспективними є такі групи, як «За незалежну Україну», «За Донбас в складі України на особливих правах» та «нейтральні, кому все одно чия влада». Незважаючи на певні цінісно-політичні розбіжності, ключовим є той факт, що перші дві групи орієнтовані на Україну, третя група – може потрапити під вплив, якщо відчує, шо для них є кращі перспективи в Україні, аніж в «ДНР» чи РФ. Серед груп у яких є попит на інформацію про Україну визначено молодь, ті хто сумніваються в «ДНР», РФ та дезорієнтовані люди, які не можуть чітко визначитись з позицією. Люди, які повністю підтримують Україну самостійно знаходять інформацію. Єдине, що їх хвилює – це чітке розуміння що вони не покинуті.

Такі групи, як «За ДНР як незалежну державу» та «За Росію, в складі якої Донбас», на думку більшості учасників дослідження, не знаходяться в пулі тих, на кого Україна може мати вплив. Це пов'язано з чіткими ціннісно-політичними орієнтаціями і невизнанням України апріорі. З цією групою необхідно працювати з метою формування серед частини цих людей сумнівів щодо правильності їх вибору, політики РФ та «ДНР». Однак, наявність серед жителів ОРДЛО більшості людей цих категорій значно ускладнює подальшу роботу.

6. Саме «антиукраїнські категорії», які складають більшість, знаходяться під значним інформаційно-психологічним впливом російських ЗМІ та т.зв. ЗМІ «ДНР». Будь-який проукраїнський контент ними сприймається негативно, тому прямий вплив на них практично не можливий. Змінити ситуацію без фізичного обмеження (відсутність доступу до інформації) цих категорій до російського та «ДНРівського» контенту достатньо складно.

Незважаючи на реальне домінування груп, які притримуються «антиукраїнських» по-

глядів, існує «мовчазна маса», що не поділяє чи байдужа до їх цінностей. Тому є перспективи для розширення чисельності лояльних до України груп, як з числа тих, хто однозначно підтримує її, так і тих, хто бачить своє майбутнє в Україні, в т.ч. через особливий статус чи налаштованих загалом нейтрально-аполітичних.

7. Питання «ЩО мають давати українські ЗМІ та інші канали комунікації людям за лінією розмежування в інформаційному плані» - це питання змістовного наповнення українського інформаційного потоку для ТОТ. Це все-таки ключова проблема, розв'язання якої має кілька пластів. Перший стосується адресності контенту для конкретних цільових аудиторій на непідконтрольній території. Друга відноситься до переосмислення тих рис інформаційно-комунікативного потоку, який існує в сьогоднішній моделі комунікації і подолання його слабкостей. Третій пласт задач стосується формування і тиражування перспективних з точки зору ефективного впливу на аудиторії сенсів, тем, наративів. Це стане фундаментом оновленої моделі комунікації.

8. Експертне середовище, яке прийняло участь в дослідженні, сформулювало ідейно-світоглядні образи кожної з наявних на непідконтрольній території груп. Тому робота українських державницьки орієнтованих ЗМІ має враховувати притаманні їм орієнтації та працювати по них.

9. Всупереч домінуючому контролю РФ та «ДНР» над інформаційним простором ТОТ та «сірої» зони, запит на інформацію з/про Україну існує. У більшості випадків мешканці ТОТ вибірково та прагматично ставляться до інформації з/про Україну. Для збільшення рівня довіри та лояльності до цієї інформації рекомендується змінити підходи до формування та розповсюдження контенту від офіційного до неофіційного, але в межах чітко визначених стратегічних державницьких наративів, які відповідають страхам та очікуванням цільових груп. Використання маркетингових підходів до формування інформаційних продуктів забезпечить максимальне узгодження запиту/очікувань мешканців ТОТ та пропозицій держави щодо України. Реалізація інформаційної політики без врахування інтересів цільових груп може призвести до негативних наслідків - від нерозуміння сутності та змісту державної політики до її повного відторгнення.

10. Питання «ЯК забезпечити надходження відповідного контенту цільовим групам» - завершаючий блок розуміння нової моделі комунікації з жителями непідконтрольних територій. Серед ключових каналів комунікації визначено соціальні мережі та традиційні ЗМІ. Якщо доступ до соціальних мереж відносно вільний, то доступ до українського радіо та телебачення значно обмежений. Для подолання цього пропонується суттєве підсилення передач українських ТБ та радіо каналів на територію за лінією розмежування. В умовах відсутності з боку України контролю над інформаційно-комунікаційною інфраструктурою окупованих територій слід змістити увагу на використання всіх можливостей неформальних каналів передачі інформації – від соціальних мереж до громадських активістів, працівників різноманітних українських закладів та особистого спілкування чиновників з мешканцями ТОТ та їх близькими людьми.

11. Переважна більшість учасників дослідження переконані в необхідності подачі контенту за лінію розмежування двома мовами – російською та українською. Незважаючи на розбіжності з офіційною мовною політикою України використання російської мови для комунікацій з тимчасово окупованими територіями є безперечною необхідністю. Основною метою

використання російської мови під час комунікування з жителями ТОТ є створення умов для проходження необхідних смислів до адресатів повідомлень саме тією мовою, яка є для них пріоритетною. В умовах збройного конфлікту та потужної російсько-сепаратистської пропаганди все українське викликає відторгнення та несприйняття, тому російськомовний або змішаний (україно-російсько мовний контент) зі стратегічними та керованими наративами повинні забезпечити «містки» до цільових аудиторій. На сьогодні основне завдання – захопити увагу жителів ТОТ та утримувати її. Головне звернути увагу на форму подачі інформації (мова, канали передачі тощо) та зміст повідомлень. Мета - не українізувати жителів ТОТ, а сформувати та збільшувати частку людей, які будуть використовувати український контент для формування власного сприйняття дійсності та включення до їх власного інформаційного простору.

12. Для збільшення інформаційних впливів учасники дослідження рекомендують приділити особливу увагу комунікаціям офіційних осіб, які представляють українську владу на лінії розмежування та на територіях наближених до неї. Саме ці люди є одним із джерел формування сприйняття України. Враховуючи обмеженість традиційних каналів передачі інформації (ТБ, преса, радіо) спілкування зі службовцями людей із-за лінії розмежування стає дуже важливим для формування ставлення до України.

13. Ключовою проблемою поточної моделі інформаційної політики України щодо ТОТ, лінії розмежування та «сірої зони», як підкреслюють більшість учасників дослідження, стає не так обмеженість засобів подачі інформації (інфраструктура, канали комунікації тощо), як зміст контенту, послідовність та узгодженість подачі інформації. Основні переваги інформаційної політики супротивника полягають у масованості (неперервному конвеєрному характері інфопотоку), пропагандистській наступальності, системності (покритті всіх важливих тематичних напрямів) та комплексності (поєднанні всіх видів інфовпливу). Слабкими сторонами української політики експерти визначили - фрагментарність (розірваність, непостійність інфопотоку), несистемність (непокриття важливих тематичних напрямів), некомплексність (немає поєднання всіх видів впливу) та безадресність інформації, «стріляння по площах».

14. У рамках повноважень МінТОТ згідно Положення про Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р № 376 «Деякі питання Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб» необхідно зосередитись на просуванні двох ключових тем. Перша - розбудова миру, відновлення та розвитку Донецької та Луганської областей. Друга - реалізації прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

15. Виходячи з вище наведеного, інформаційна політика повинна будуватись на клієнторієнтованому підході. Саме орієнтація на задоволення потреб споживачів інформації, врахування їх очікувань та страхів повинні забезпечити донесення необхідної інформації націленої на смислове повернення більшої частини мешканців ТОТ до України. На сьогоднішньому етапі інформаційна політика будується на донесенні цінностей та розуміння майбутнього Донбасу та України, які не входять до кола ціннісних та політичних орієнтацій більшої частини мешканців окупованих територій та «сірої зони». Ос-

новні завдання нової моделі інформаційної політики повинні полягати у забезпеченні інформаційно-просвітницької функції, яка буде формувати розуміння всіх переваг повернення та спільного життя в сучасній Україні. Іншими словами мешканці ТОТ повинні чітко визначитись навіщо їм потрібно повертатись.

16. Реалізація інформаційної політики щодо мешканців ТОТ та лінії розмежування повинна вирішити наступні стратегічні завдання та пріоритети, визначені у Доктрині інформаційної безпеки України та Стратегії інформаційної інтеграції Донецької та Луганської областей:

- задоволення потреб населення тимчасово окупованих територій в об'єктивній, оперативній і достовірній інформації;
- зміцнення почуття спільності між громадянами України, які проживають на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, прилеглих до них територіях, а також громадянами України, які проживають в інших регіонах України.

17. Україна програє інформаційну війну на тимчасово окупованій території та у «сірій» зоні. Комунікація з жителями непідконтрольних територій великою мірою провалена. Одним з ключових факторів, який обумовив такий результат є слабка інфраструктура передачі інформації, як на окупованих територіях, так і в «сірій зоні». Учасники фокус груп у переважній більшості констатують, що Україна не контролює інформаційний простори ТОТ та «сірої зони». Це стосується в першу чергу засобів поширення масової інформації – ТБ та радіо. Враховуючи, що переважна більшість населення ТОТ - це люди середнього та старшого віку, саме ці канали, російські та «лндр-ські», стають для них основними для отримання новин та іншої важливої інформації. За оцінками експертів Україна програє по доступу до всіх типів ЗМІ на непідконтрольних територіях. Особливо це стосується традиційних ЗМІ, таких як телебачення та FM радіо. Молодь в основному користується можливостями інтернету – соціальні мережі, відеохостинги тощо. Але для цієї категорії важливу роль грає саме якість контенту.

18. Сильними сторонами російських ЗМІ визначено масованість (неперервний конвеєрний характер інфопотоку), пропагандистська наступальність, системність (покриття всіх важливих тематичних напрямів), комплексність (поєднання всіх видів інфовпливу). Ці ж переваги мають і ЗМІ «ДНР» - пропагандистська наступальність, масованість (неперервний конвеєрний характер інфопотоку) та комплексність (поєднання всіх видів інфовпливу). Українські ЗМІ, на думку експертів, значно поступаються своїм ворогам по всім показникам та критеріям. Така ситуація дозволяє ворогу тримати перевагу в інформаційно-психологічному протистоянні.

19. Серед слабкостей інформаційних впливів України виділяють: фрагментарність (розірваність, непостійність інфопотоку), несистемність (непокриття важливих тематичних напрямів), некомплексність (немає поєднання всіх видів впливу) та безадресність інформації, «стріляння по площах». Враховуючи вище наведене російські та просійські ЗМІ є більш зрозумілими для жителів ТОТ і тому мають значний вплив не лише на людей, які тяжіють за різних причин до РФ, но й на тих, хто хоче залишитись в складі України.

20. Важливим фактором, що визначає рівень впливу на масову свідомість жителів ОРДЛО, є зміст контенту та форми його подачі. Всупереч тому, що, як вважає більшість учасників дослідження, є значний запит на інформацію з/про Україну, і що інфраструктурний фактор відіграє другорядну роль, більшість зауважує на необхідності формування іншого контенту, який би задовольняв запити та інтереси жителів ТОТ.

Серед найбільш гострих тем, які хвилюють мешканців ТОТ, є питання припинення вогню, мова, релігія, трактування історії, відносини між Україною та РФ, «нав'язування» непритаманних для Донбасу цінностей та ідей (націоналістична ідеологій, «європейські цінності», перегляд історії та героїв (Велика Вітчизня Війна, радянський період тощо). Серед тем, які дратують проросійськи налаштоване населення ТОТ, виділяють теми модернізації армії (у контексті використання її проти мешканців ТОТ), успіхи та розвиток України (у контексті російських та «ДНРівських» пропагандистських наративів, які говорять, що Україні залишилось не довго існувати).

Серед затребуваних тем, які потребують групи населення ТОТ орієнтованих на Україну є побутова тематика (в основному щодо вирішення їх особистих проблем, як мешканців ТОТ на території України – отримання пенсій, оформлення документів, надання допомоги тощо), розвиток економіки та політичної сфери, демонстрація турботи держави про людей, які знаходяться під окупацією.

Окремо виділяються такі теми, як - розвінчання проросійських та російських міфів, визначення чіткого спільного майбутнього України та Донбасу.

Затребуваними є аналітичні та тематичні матеріали, які у простій («неважкій» та «такій, що не тисне на мозок») формі можуть надати актуальну інформацію про ті чи інші процеси та події. Враховуючи запит на «легку інформацію» є потреба у документальних та історичних фільмах, а також розважальному контенті – ток-шоу, гумористичні програми, мультфільми, серіали тощо. Важливим фактором, який може вплинути на сприйняття контенту є зосередженість на проблемах та перспективах ТОТ.

21. Більшість експертів вважають. що дієвим засобом обходу заборон на отримання інформації з України на ТОТ є соціальні мережі. Наступним способом може бути підсилення ТБ та FM сигналу. Третім – використання месенджерів. Така ж загалом думка учасників фокус-груп та опитаних жителів Донецька.

22. Все ширше розповсюдженим, на думку жителів Донецька, у більшості з постійно проживаючих в «ДНР» стає почуття відстороненості або й відчуженості від України і справ в Україні. Це стосується навіть людей, що загалом лояльно ставляться до України, але найбільше серед тих, хто має антиукраїнські погляди. Суперечливими є очікування від України та сприйняття інформації з України жителями за лінією розмежування. Проукраїнські донеччани говорять про позитивні чи скептичні очікування від нової влади в Україні та президента В.Зеленського. Вибори нового президента багатьох надихнули на очікування позитивних змін, навіть проросійськи налаштованих. Проте багато таких, хто взагалі нічого хорошого від України не чекає і хотів би, щоб Україна їх полишила та не втручалась в їх життя.

Більшість учасників фокус груп підкреслюють, що ключовими страхами жителів ТОТ є: відновлення бойових дій, дискримінація за територіальною приналежністю (мешканці ТОТ), репресії з боку української влади, заборона спілкування з родичами в РФ, нерозуміння політики нового президента та сьогоднішньої української влади. Опитані жителі Донецька звертають увагу на розповсюдження засобами окупаційної влади страхів відносно дій ЗСУ, небезпе-

ки відвідування української території для боржників банків та для молоді із-за примусової мобілізації їх до війська.

На фоні артикульованих страхів учасники дослідження визначили наступні очікування жителів ТОТ: зміна політики України відносно ТОТ (з приходом до влади В. Зеленського), покращення відносин між Україною та РФ (очікують, що В. Зеленський піде на поступки В. Путіну, як по «ЛДНР», так і по Криму), В. Зеленський «відпустить» Донбас до РФ, позитивні зміни на КПВВ, зняття економічної блокади, примирення та налагодження торгівлі між Україною та ТОТ. Аналіз страхів та очікувань свідчить про певні теми, які можуть бути використані при формуванні ключових повідомлень та інформаційно-психологічних кампаній за принципом один страх – три-чотири варіанти його подолання.

23. Результати дослідження засвідчили, що серед населення тимчасово окупованих територій широко розповсюдженими є недовіра до будь-яких ЗМІ. Більшість впевнена, що в т.зв. «ЛНДР» відсутні свобода слова і свобода висловлювань. Всупереч домінуванню в інформаційному просторі ТОТ та «сірої зони» російських та «ДНРівських» ЗМІ, найбільшу довіру, як до джерела інформації, жителі ОРДЛО мають не до них, а до інформації від «родичів», близьких. Це свідчить про те, що остаточне рішення щодо оцінки тих чи інших подій люди роблять під впливом близьких людей.

Рекомендації

1. Слабка ефективність інформаційно-комунікаційної моделі нинішньої політики України вказує на потребу верифікації результатів роботи відповідальних державних інститутів та скоординування їх зусиль – в першу чергу Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, Міністерства інформаційної політики тощо – по впровадженню оновленої моделі комунікаційної політики держави щодо населення на непідконтрольних територіях Донбасу.

Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України як головному державному органу, відповідальному за реалізацію політики щодо даних територій, виступити ініціатором обговорення впровадження Стратегії інформаційної інтеграції Донецької та Луганської областей, інформаційно-комунікаційної політики щодо населення за лінією розмежування. Залучити до обговорення широке коло стейкхолдерів – експертне середовище, громадські організації ВПО, представників державних та незалежних медіа тощо.

В рамках повноважень з реалізації інформаційної політики щодо тимчасово окупованих територій:

Міністерству інформаційної політики України доцільно:

- Внести корективи до діючої Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей, затвердити її дію до 2025 року;
- Для корегування Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей залучити фахівців з питань комунікативістики, медіа, політології, психології, культурології, соціології, конфліктології, медіації;
- Розробити чіткий план реалізації Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей на 2020 рік та на подальші роки.

Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб рекомендується:

- сформувати робочу групу з доопрацювання та впровадження клієнторієнтованої моделі стратегічних комунікацій з мешканцями ТОТ;
- сформувати робочу групу з розробки пропозиції для корегування діючої або розробки нової Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей на основі розробленої моделі комунікацій;
- в рамках реалізації повноважень Міністерства проводити системний моніторинг медіа на окупованих територіях та територіях, що знаходяться у зоні бойових дій з метою визначення змістовного наповнення інформаційного простору та корегування ключових повідомлень;
- активізувати роботу, що забезпечує разом із МІП поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами з питань, що належать до компетенції МінТОТ;
- розробити та впровадити грантовий конкурс для проведення інформаційно-просвітницьких компаній для медіа та громадських об'єднань, які працюють на територіях, наближених до лінії розмежування та «сірої» зони;
- розробити навчальний курс та посібник для представників державних органів влади та місцевого самоврядування щодо комунікації з мешканцями ТОТ, лінії розмежування та «сірої» зони.

2. Враховуючи результати сегментації жителів ТОТ, слід орієнтуватись на розробку інформаційної політики по двом напрямкам. Перший – це інформаційно-психологічна підтримка людей, які розглядають Україну як свою державу та розглядають Донбас, як частину України на особливих умовах. Другий – дискредитація ідей «русского мира» та дій РФ щодо ТОТ, формування сумніву та недовіри до представників т.з. «ЛДНР» та Російської Федерації, їх політики.

Основними завданнями такого підходу є :

- Підтримка проукраїнських мешканців ТОТ в ціннісному та інформаційному полі;
- Збільшення кількості людей, які готові підтримувати повернення непідконтрольної частини Донбасу до України;
- Збільшення кількості людей, які не підтримують або сумніваються в «русском мире» та політиці РФ.

3. Враховуючи відсутність прямого інформаційного впливу на ТОТ, для забезпечення його ефективності на підконтрольних територія та у «сірій зоні» необхідно зосередитись на формуванні мережі неформальних каналів комунікації (клакери, блогери, чиновники, прикордонники тощо), які під час спілкування з місцевими та мешканцями ТОТ зможуть доносити стратегічні для позитивного сприйняття України наративи.

4. Для забезпечення реалізації системної інформаційної політики розробити «мапу» стратегічних наративів і використовувати її за всіма інформаційними напрямами. Основне завдання – сформувати єдине наповнення інформаційного поля керованими смислами у формах та змісті зрозумілих для мешканців ТОТ. Такий підхід повинен забезпечити відчуття єдиного наповнення підконтрольного Україною

інформаційного простору. Основою пропонованих всіма джерелами комунікації наративів з України повинні стати відповіді на страхи та очікування різних груп мешканців ТОТ.

5. Розробка такої «мапи» - напрямок окремої серйозної роботи. Зараз можна окреслити лише кілька її штрихів. Для збільшення інформаційного впливу необхідно зосередитись на сегментуванні інформації під кожну цільову групу. Для тих, хто за Україну і тих, хто сумнівається – зосередитись на темах моральної підтримки («ми з вами»), визначення конкретних перспектив повернення територій (переваги цього). Для «антиукраїнських» груп населення – дискредитація ідей «русского мира», політики РФ та сутності «ДНР». Слід звернути увагу, що інформація має йти не проти мешканців ТОТ, а саме проти РФ та керівників псевдореспублік. Базовий наратив – у більшості випадків людей ошукують, обманюють, вони є заручниками ситуації та незаконних збройних формувань. Всі, хто не задіяний у злочинах та у розв'язуванні війни можуть розраховувати на допомогу та лояльність України. Цей наратив повинен сформувати певну надію на прощення серед тих, хто не має за собою тяжких злочинів. Для тих хто однозначно має «гріхи» потрібно наголошувати, що саме вони понесуть покарання. Це повинно створити відчуття тривоги та бажання покинути ТОТ саме у цій категорії людей, яке є зараз ядром протистояння. У інших груп це повинно сформувати відчуття «зняття» з себе певної провини, бо одним із ключових страхів є нав'язуваний Росією та «ДНР» міф, що Україна буде карати всіх, хто мешкає на ТОТ.

6. Враховуючи розповсюджену недовіру до офіційних джерел інформації з України значної частини населення за/по лінії розмежування, вплив неформальних каналів комунікації необхідно переглянути та зробити пріоритетним. Зокрема більш ефективно підключати до комунікації з мешканцями ТОТ різні групи людей – блогерів, активістів, службовців, інших відповідальних осіб. Головне завдання – сформувати єдину систему просування стратегічних наративів, які поступово будуть формувати єдине інформаційне поле. Іншими словами, якщо всі говорять про одне і те ж саме, значить так воно і є. Бажано використовувати пропорцію 1 до 4. Один меседж критика, один-два меседжі, як це вирішити, два-три меседжі - що буде і які перспективи відкриваються після вирішення цієї проблеми.

7. Видається доцільним і необхідним реалізація системи заходів в державних структурах, розташованих на лінії розмежування по вдосконаленню навиків державних і місцевих службовців ефективної комунікації з населенням тимчасово окупованих територій. Варто залучити до проведення таких заходів спеціалістів з комунікацій з вразливими групами населення від громадського сектору та з наукових закладів. Зініціювати перед міжнародними донорами програму підтримки розвитку комунікаційної кваліфікації службовців на лінії розмежування.

8. Для збільшення ефективності інформаційного впливу необхідно зосередитись на формуванні пулу з матеріально-ресурсною підтримкою місцевих журналістів, блогерів та інших агентів впливу (громадські діячі, діячі культури, освіти тощо), які через соціальні мережі будуть формувати в рамках визначених стратегічних наративів необхідну громадську думку як в «сірій зоні», так і на ТОТ.

9. Ключові повідомлення слід формувати як російською, так і українською мовою. Хоча цей підхід дещо суперечить офіційній мовній політиці України, він дозволить сформувати певний рівень довіри та лояльності серед місцевих мешканців підконтрольних та непідконтрольних територій Донецької області. Для офіційних повідомлень необхідно використовувати

українську мову (30% від всього контенту), повідомлення ЗМІ – українською та російською мовою (30-40%), неформальні повідомлення та спілкування - російською (30-40%). В умовах несприйняття діючої мовної політики української держави на непідконтрольних територіях, виростання російської мови для інформаційно-психологічного впливу є необхідною вимушеною мірою. Враховуючи високий рівень недовіри до органів влади та ЗМІ, саме неформальні канали комунікації повинні стати базовими для передачі інформації та отримання зворотного зв'язку з мешканцями окупованих територій та «сірої зони».

10. В публічному полі слід зупиняти прояви стигматизації мешканців ТОТ та «сірої зони». Основний посил - більшість людей, які там знаходяться є заручниками ситуації та НЗФ. Будь які прояви стигматизації віддаляють зацікавлені групи від України, в т.ч. ті, які лояльно до неї ставляться.

11. Для забезпеченні просування інтересів України слід змінити форму та зміст контенту, офіційних і не офіційних повідомлень. Необхідно відходити від наповнення інформаційного простору сухою інформацією від органів влади до неофіційного спілкування лідерів думок з зацікавленими групами. Офіційні органи влади повинні оголошувати основні напрямки політики, пул неофіційних комунікаторів підхоплює та трактує ці повідомлення, але з обов'язковим використанням прийнятих стратегічних наративів. Для їх формування пропонується провести окремі фокус-групи із залучення представників цільових груп та фахівців-комунікаційників (журналісти, політологи, соціологи, психологи, лінгвісти, культурологи тощо). Тактичне завдання – сформувати єдине інформаційне поле з керованими наративами.

12. Продовжити дослідження масової свідомості, групових установок та настроїв, впливу інформаційних потоків за лінією розмежування для розробки і систематичної корекції інформаційної політики українських інституцій щодо тимчасово окупованих територій. Зробити наголос на отриманні даних безпосередньо від жителів ТОТ, використовуючи для цього нетрадиційні інноваційні підходи в проведенні досліджень. Зокрема можна рекомендувати в якості доступного методу отримання соціологічної інформації з території ТОТ використання телефонного опитування на базах певних операторів мобільного зв'язку.

securitystudies.com.ua

securitystudies.com.ua

by all communication sources from Ukraine should be the answers to the fears and expectations of various groups of TOT residents.

5. The development of such a "map" is the direction of a separate serious work. Now you can highlight only a few of its touches. To increase the information influence, it is necessary to focus on the segmentation of information for each target group. For those who are for Ukraine and those in doubt to focus on topics of moral support ("we are with you"), identifying specific prospects for the return of territories (advantages of this). For the «anti-Ukrainian» groups of the population - discrediting the ideas of the «Russian world», the policies of the Russian Federation and the essence of «DPR». It should be noted that the information should not go against the residents of TOT, namely against the Russian Federation and the leaders of the pseudo-republics. Basic narrative - in most cases, people are deceived, they are hostages of the situation and illegal armed groups. Everyone who is not involved in crimes and in starting a war can count on the help and loyalty of Ukraine. This narrative should form a certain hope of forgiveness among those who do not have serious crimes. For those who definitely have "sins", it must be emphasized that they will be punished. This should create a feeling of anxiety and a desire to leave TOT precisely in this category of people, which is now the core of the confrontation. In other groups, this should create a feeling of "withdrawing" certain guilt from oneself, because one of the key fears is the myth imposed by Russia and "DPR" that Ukraine will punish everyone who lives on TOT.

6. Given the widespread distrust to the official information sources from Ukraine of a significant part of civilians across/along the contact line, the influence of informal communication channels needs to be reviewed and prioritized. In particular, it is more effective to connect different groups of people - bloggers, activists, authorities and other responsible people - to communication with residents of TOT. The main task is to form a single system for promoting strategic narratives, which will gradually form a single information field. In other words, if everyone is talking about the same thing, then it is so. It is advisable to use a ratio of 1 to 4. One message with criticism, one or two messages how to solve it, two or three messages - what will happen and what prospects open after solving this problem.

7. It seems appropriate and necessary to implement a system of measures in state structures located on the contact line to improve the skills of state and local authorities in effective communication with civilians of temporarily occupied territories. It is worth involving specialists in communication with vulnerable groups from the non-governmental sector and scientific institutions in such events. Initiate a program to support the development of communication skills of authorities on the contact line with international donors.

8. To increase the effectiveness of informational impact, it is necessary to focus on the formation of a pool of material and resource support for local journalists, bloggers and other influence agents (public figures, cultural figures, educators, etc.), which through social networks will form within the framework of certain strategic narratives necessary social sentiment both in the «grey zone» and on TOT.

9. Key messages should be generated both in Russian and in Ukrainian language. Although this approach is somewhat contrary to the official language policy of Ukraine, it will help to form a certain level of trust and loyalty among local residents of the Government controlled and non-controlled territories of Donetsk Oblast. For official communications, it is necessary to use Ukrainian language (30% of all content), media reports - in Ukrainian and Russian (30-40%), informal communication - Russian (30-40%).

Given the rejection of the current language policy of the Ukrainian state in non-Government controlled territories, the growth of the Russian language for information-psychological impact is a necessary compulsory measure. Given the high level of mistrust in government and mass-media, it is informal communication channels that should become the basis for transmitting information and receiving feedback from residents of the occupied territories and the "grey zone".

10. In the public field, the manifestations of stigmatization of TOT residents and the "grey zone" should be stopped. The main message is that the majority of people who are there held hostage by the situation and illegal armed groups. Any manifestations of stigmatization move interested groups away from Ukraine, including those who are loyal to it.

11. To ensure the advancement of the interests of Ukraine, the form and content of official and non-official messages should be changed. It is necessary to move away from filling the information space with dry information from Government to informal communication between opinion leaders on interested groups. The official authorities should declare the main directions of the policy, the pool of unofficial communicators picks up and interprets these messages, but with the obligatory use of accepted strategic narratives. For their formation, it is proposed to conduct separate focus groups to attract representatives of target groups and communication specialists (journalists, political scientists, sociologists, psychologists, linguists, scientists, etc.). The tactical task is to form a single information field with controlled narratives.

12. Continue the study of mass consciousness, group attitudes and mindsets, the influence of information flows along the contact line for the development and systematic correction of the information policy of Ukrainian institutions in relation to temporarily occupied territories. Focus on obtaining data directly from the residents of TOT, using innovative approaches to research. In particular, it is possible to recommend using a telephone survey on the bases of certain mobile operators as an accessible method for obtaining sociological information from the territory of TOT.

topics that can be used in the formation of key messages and information and psychological campaigns on the basis of the principle of one fear - three or four options for overcoming it.

23. The results of the study showed that distrust of any media is widespread among the civilians of temporarily occupied territories. Most believe that the so-called "LDPR" lacks freedom of speech. Despite the dominance in the information space of TOT and the "grey zone" of the Russian and "DPR" mass media, the residents of ORLDO have the greatest trust as a source of information not from them, but from "relatives", and close people. This indicates that people make the final decision on the assessment of certain events under the influence of close people.

Recommendations

1. Weak efficiency of the information and communication model of the current policy of Ukraine indicates the need to verify the results of the work of responsible state institutions and coordinate their efforts - first of all, the Ministry for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine, the Ministry of Information Policy, etc. - to introduce an updated model of the state's communication policy in relation to the population in the non-Government controlled territories of Donbas.

The Ministry for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine, as the main state body responsible for implementing the policy on these territories, will initiate discussions on the implementation of the Information Integration Strategy of Donetsk and Luhansk Oblasts, information and communication policies regarding the population along the contact line. Attract a wide range of stakeholders to the discussion - the expert community, non-governmental organizations of IDPs, representatives of state and independent media and so on.

Within the authority to implement information policy regarding temporarily occupied territories:

The Ministry of Information Policy of Ukraine should:

- Make adjustments to the current Strategy for Information Reintegration of Donetsk and Luhansk Oblasts, approve its effect until 2025;
- Adjust the Information Reintegration Strategy of Donetsk and Luhansk Oblasts, attract specialists in communication, media, political science, psychology, cultural studies, sociology, conflict studies, mediation;

- Develop a clear plan for the implementation of the Information Reintegration Strategy of Donetsk and Luhansk Oblasts for 2020 and subsequent years.

The Ministry for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons is encouraged to:

- form a working group to finalize and implement a customer-oriented model of strategic communications with residents of TOT;
- form a working group to develop a proposal to adjust the current or develop a new Strategy for information reintegration of Donetsk and Luhansk Oblasts based on the developed communications model;
- within the framework of the Ministry's authority, to conduct systematic monitoring of media in the occupied territories and territories located in the combat zone in order to determine the content of the information space and adjust key messages;
- reactivate work, which, together with the Ministry of Information Policy ensure the dissemination of socially important information in Ukraine and abroad on issues within the competence of MTOT;
- develop and implement a grant competition for awareness-raising campaigns for media and non-governmental associations operating in territories close to the contact line and the «grey zone»;
- develop a training course and a manual for representatives of state authorities and local government on communication with residents of TOT, the contact line and the «grey zone».

2. Given the results of segmentation of TOT residents, one should focus on the development of an information policy in two directions. The first one is informational and psychological support for people who consider Ukraine as their state and consider Donbas as a part of Ukraine on special conditions. The second one is the discrediting of the ideas of the "Russian world" and the actions of the Russian Federation on TOT, the formation of doubt and distrust of the representatives of the so-called «LDPR» and the Russian Federation, their policies.

The main objectives of this approach are:

- Support for pro-Ukrainian residents of TOT in the value and information field;
- An increase in the number of people who are ready to support the return of the non-Government part of Donbas to Ukraine;
- An increase in the number of people who do not support or doubt the "Russian world" and Russian politics.

3. Given the lack of direct informational influence on TOT, in order to ensure its effectiveness in the Government controlled territory and in the "grey zone", it is necessary to focus on the formation of a network of informal communication channels (hackers, bloggers, officials, border guards, etc.), while communicating with local and TOT residents will be able to convey strategic narratives for a positive perception of Ukraine.

4. To ensure the implementation of systemic information policy, develop a "map" of strategic narratives and use it in all information areas. The main task is to form a single filling of the information field with controlled meanings in the forms and content that are understandable for residents of TOT. Such an approach should provide a feeling of a single filling of the information space controlled by Ukraine. The basis of the narratives offered

tasks and priorities defined in the Doctrine of Information Security of Ukraine and the Information Integration Strategy of Donetsk and Luhansk Oblasts:

- meeting the needs of civilians living at temporarily occupied territories with objective, operational and reliable information;
- confidence building between citizens of Ukraine who live in the temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk Oblasts, adjacent territories, as well as citizens of Ukraine who live in other Oblasts of Ukraine.

17. Ukraine is losing the information war in the temporarily occupied territory and in the «grey» zone. Communication with residents of non-Government controlled territories has largely failed. One of the key factors that led to this result is the poor information transfer infrastructure, both in the occupied territories and in the gray zone. Most focus group participants state that Ukraine does not control the information space of TOT and the "grey zone". This applies primarily to the mass-media - TV and radio. Considering that the overwhelming majority of the civilians of TOT are middle-aged and older people, it is these channels, the Russian and "LPR" ones, that become the main channel for them to receive news and other important information. According to experts, Ukraine loses access to all types of media in non-Government controlled territories. This is particularly true for traditional media such as television and FM radio. Young people mainly use the capabilities of the Internet - social networks, video hosting and so on. But for this category, it is the quality of the content that plays an important role.

18. The strengths of the Russian mass-media are defined as massiveness (continuous conveyor character of the information flow), offensive propaganda, consistency (covering all important fields), and complexity (a combination of all types of the information flow). The "DPR" media have the same advantages - offensive propaganda, massiveness (continuous conveyor character of the information flow) and complexity (a combination of all types of the information flow). Ukrainian media, according to experts, is significantly inferior to its enemies in all respects and criteria. This situation allows the enemy to hold an advantage in the information-psychological confrontation.

19. Among the weaknesses of information impacts of Ukraine is distinguished: fragmentation (discontinuity, inconsistency of the information flow), inconsistency (lack of coverage of important fields), incompleteness (there is no connection between all types of influence) and the lack of addressing information. Given the above, Russian and pro-Russian media is more understandable for TOT residents and therefore have a significant impact not only on people who gravitate for various reasons to the Russian Federation, but also on those who want to remain part of Ukraine.

20. An important factor determining the level of impact on the mass consciousness of the residents of ORDLO is the meaning of the content and the form of its presentation. Despite the fact that, according to the majority of the study group, there is a significant request for information from/about Ukraine, and the infrastructure factor plays a secondary role, the majority notices the need to create other content that would satisfy the needs and interests of TOT residents. Among the most requested topics that concern TOT residents are the cessation of hostilities, language, religion, the interpretation of history, relations between Ukraine and the Russian Federation, the "imposition" of values and ideas extraneous to Donbas (nationalist ideologies, "European values", reviewing the

history and heroes (World War, Soviet period, etc.) Among the topics that annoy the pro-Russian civilians of TOT, is highlighting the field of army modernization (in the context of using it against the residents of TOT), the successes and development of Ukraine (in the context of Russian and «DPR» propaganda narratives that say that Ukraine may not even last that long). Among the topics that are demanded, requiring residents of TOT oriented towards Ukraine is a household topic (mainly on solving their personal problems, as TOT residents in Ukraine - receiving pensions, paperwork, provision of assistance, etc.), development of the economy and political sphere, a demonstration of the state's concern for people who are under occupation.

Separately topics that are highlighted such as the discrediting pro-Russian and Russian myths, the definition of a clear common future for Ukraine and Donbas. Analytical and thematic materials are in demand, which in a simple form («light» and «such that does not press on the brain») can provide relevant information about certain processes and events. Given the request for «easy information» is the need for documentaries and historical films, as well as entertainment content - talk shows, humorous programs, cartoons, soap operas and so on. An important factor that can affect the perception of content is the focus on the problems and prospects of TOT.

21. Most experts consider that social networks are an effective way to circumvent bans on obtaining information from Ukraine on TOT. The next way can be amplification of TV and FM signal. The third is the use of instant messengers. The same general opinion of the participants of focus groups and the residents of Donetsk.

22. According to residents of Donetsk, the majority of those living in «DPR» the feeling of rejection or detachment from Ukraine and affairs in Ukraine is becoming more widespread. This applies even to people who are generally loyal to Ukraine, but most of all among those who have anti-Ukrainian views. The expectations of Ukraine and the perception of information from Ukraine by residents on the contact line are contradictory. Pro-Ukrainian residents of Donetsk speak about positive or sceptical expectations from the new government in Ukraine and President V.Zelenskyi. The election of the new president inspired many to expect positive changes, even pro-Russian ones. However, there are many who do not expect anything good from Ukraine and would like Ukraine to leave them alone and not interfere in their lives.

Most of the focus group participants emphasize that the key fears of TOT residents are: restoration of hostilities, territorial discrimination (TOT residents), repression by the Ukrainian authorities, prohibition of communication with relatives in the Russian Federation, misunderstanding of the policies of the new president and today's Ukrainian authorities. Interviewed residents of Donetsk draw attention to the spread of fears by the occupation authorities regarding the actions of the Armed Forces, the dangers of visiting banks on the Ukrainian territory for debtors of banks and for youth because of their forced mobilization in the army.

Against the backdrop of articulated fears, the study group identified the following expectations of the TOT residents: a change in Ukraine's policy regarding TOT (with V. Zelenskyi coming to power), improvement of relations between Ukraine and the Russian Federation (V. Zelenskyi is expected to make concessions to V. Putin, as if "LDPR", as well as in the Crimea), V. Zelenskyi will "let go" of Donbas to the Russian Federation, positive changes to the EECP, lifting the economic blockade, reconciliation and establishing trade between Ukraine and TOT. The analysis of fears and expectations testifies to certain

7. The question «WHAT should Ukrainian media and other channels of communication provide to people along the line of delineation in information terms» is a question of content filling the Ukrainian information flow for the TOT. This is still a key problem that has several layers to solve. The first deals with content targeting for specific target audiences in the non-controlled area. The second relates to the rethinking of those features of the information and communication flow that exists in today's communication model and to overcome its weaknesses. The third layer of tasks concerns the formation and replication of perspectives in terms of effective influence on the audience of meanings, themes, narratives. This will form the basis of an updated communication model.

8. The expert environment that participated in the study formulated ideological and ideological images of each of the groups in the uncontrolled territory. That is why the work of Ukrainian state-oriented media should take into account and work on their specific orientations.

9. Contrary to the dominant control of the Russian Federation and DPR over the information space of the TOT and the «grey» zone, there is a request for information from / about Ukraine. In most cases, TOT residents are selective and pragmatic about information from / about Ukraine. In order to increase the level of trust and loyalty to this information, it is recommended to change the approaches to content creation and dissemination from formal to informal, but within clearly defined strategic state narratives that meet the fears and expectations of the target groups. The use of marketing approaches to the formation of information products will ensure maximum harmonization of the requests / expectations of the TOT residents and the state's proposals regarding Ukraine. The implementation of information policy without taking into account the interests of the target groups can lead to negative consequences - from misunderstanding of the essence and content of public policy to its complete rejection.

10. The question «How to provide relevant content to target groups» - is the final block of understanding of the new model of communication with residents of non-controlled territories. Key communication channels include social networks and traditional media. If access to social networks is relatively free, access to Ukrainian radio and television is significantly restricted. To overcome this, it is proposed to significantly increase the transmission of Ukrainian TV and radio channels to the territory along the contact line. In the absence of control of the information and communication infrastructure of the occupied territories by Ukraine, attention should be paid to using all the possibilities of informal channels of information transmission - from social networks to public activists, employees of various Ukrainian institutions and personal communication of officials with the residents of TOT and their close people.

11. The vast majority of participants of the study are convinced of the need to submit content for the contact line in two languages - Russian and Ukrainian. Despite the disagreement with the official language policy of Ukraine, the use of the Russian language for communication with the temporarily occupied territories is an indispensable necessity. The main purpose of using the Russian language when communicating with TOT residents is to create the conditions for the passage of the necessary meanings to the addressees of the messages in the language that is the priority for them. In the face of armed conflict and powerful Russian-separatist propaganda, all Ukrainian things cause rejection, so Russian-language or mixed (Ukrainian-Russian-language content) with

strategic and managed narratives must provide «bridges» to target audiences. Today, the main task is to capture and hold the attention of TOT residents. The main thing to pay attention to is the form of information submission (language, transmission channels, etc.) and the content of the messages. The goal is not to ukrainize TOT residents, but to generate and increase the share of people who will use Ukrainian content to form their own perception of reality and include it in their own information space.

12. To increase the information influence, study group recommend paying special attention to the communications of officials representing the Government of Ukraine on the contact line and through territories close to it. These people are one of the sources in framing the perception of Ukraine. In view of the limited transfer of information of traditional channels of information transfer (TV, press, radio), communication with officials from behind the contact line becomes very important for shaping attitude towards Ukraine.

13. The key problem of the current model of Ukraine's information policy regarding TOT, the contact line and the «grey zone», as most of the study group emphasize, is not so limited with the means of information presentation (infrastructure, communication channels, etc.) as with the content material, sequence and consistency in the presentation of information. The main advantages of the adversary's information policy are the mass content (continuous conveyor character of the information flow), offensive propaganda, systematic actions (covering all important fields) and complexity (a combination of all types of information flow). Fragmentation (discontinuity, inconsistency of the information flow), inconsistency (lack of coverage of important fields), incompleteness (there is no connection between all types of influence) and the lack of addressing information are the weaknesses of Ukrainian politics that were identified by experts.

14. Within the authority MTOT under the Regulation on the Ministry for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from June 8, 2016 No. 376 "Some issues of the Ministry for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons", it is necessary to focus on promoting two key topics. The first one is the peacebuilding, recovery and development of Donetsk and Luhansk Oblasts. The second one is the realization of the rights and freedoms of Ukrainian citizens living in temporary occupied territories of Donetsk and Luhansk Oblasts.

15. Building on the points above, the information policy should be based on a customer-oriented approach. It is the orientation toward meeting the needs of consumers of information, taking into account their expectations and fears, that should ensure the delivery of the necessary information aimed at the logical return of the majority of residents of TOT to Ukraine. At the current stage, the information policy is based on conveying values and understanding of the future of Donbas and Ukraine, which are not included in the circle of value and political orientations of most of the residents of the occupied territories and the "grey zone". The main tasks of the new model of information policy should be to provide an information and educational function, which will form an understanding of all the benefits of return and living together in modern Ukraine. In other words, residents of TOT should clearly determine why they need to return.

16. The realization of the information policy regarding residents of TOT and the contact line should solve the following strategic

preferences is systematic information work based on TOT residents' interests, expectations and fears.

Expert survey participants emphasize the importance of a policy of treating the majority of the population along the contact line as hostages to circumstances and illegal armed groups. Every fourth expert also emphasized that the occupation and alienation of part of the population from Ukraine was the result of the failure of the policies of central and local authorities.

3. Developing a new and more effective model of communication with the ORDLO population involves first and foremost finding the correct answers to three basic questions. These are «WHO should be the object of information influence of the Ukrainian institutions», «WHAT should they give people along the line of delineation in information plan» and «HOW to ensure that relevant content is received to the target groups».

The question «who» identifies different segments (groups) of their fundamental political orientation and attitude to Ukraine. Such segmentation also involves determining the approximate size of the various groups and the core of their ideology to provide targeted address to each of the perspectives for communication and influence of the groups.

The absence of any credible data prompted the use of data from three categories of respondents in our research. Ukrainian experts who deal with Donbas policy and are mainly immigrants from the region, participants of two focus groups living on the contact line or in the «grey» zone and are internally displaced persons from TOT and permanent residents of Donetsk in temporarily occupied city. This made it possible to map some segmentation of the population in the ORDLO based on the criterion of their orientation towards the future of the uncontrolled territories. Understanding the appropriateness of such a map based on the judgments of different groups, it can give very specific guidance and be useful tool in the development and implementation of information and communication policy.

4. There is considerable disagreement regarding the identification of groups of TOT residents with respect to Ukraine among experts, focus group participants who have permanent contact with TOT or who live in the "grey zone" and interviewed residents of Donetsk.

According to experts, the distribution between the groups consists of the following shares «For Independent Ukraine» - from 10% to 20%, «For Donbas as part of Ukraine on special rights» - from 21 to 30%, «for Ukraine allied with Russia» - up to 10 %, «For the DNR as an independent state» - up to 10%, «For Donbas in Russia» - from 11 to 20%, «neutral» - from 11 to 20%.

According to the focus group participants, the vast majority of the TOT population does not regard Ukraine and is hostile to it. According to the focus groups, approximately 60% are people with anti-Ukrainian views (the categories are «For Ukraine allied with Russia», «For DNR as an independent state» and «For Russia, which includes Donbas»). Only about 30 are people who are either for Ukraine or for Ukraine with Donbas on special terms. The rest - about 10% - are people who are indifferent to what power or not have decided on their own ideological preferences.

Among the interviewed residents of Donetsk, the assessment of the presence and number of differently oriented groups is conditioned by their own political positions on Ukraine and the circle of personal communication. Those who refer themselves to groups that want to see Donbas in Russia or as an «independent republic» claim that 75% to 60% of all residents hold such views. Others are indifferent, neutral. They also either deny that

there are pro-Ukrainian-oriented groups, or say that there are no more than 10%.

Pro-Ukrainian-oriented Donetsk citizens take a very different view of the affiliation of their fellow citizens to certain groups. They believe that the groups «For Donbas in Ukraine with special status» and «For united Ukraine» make up 25-40% in the uncontrolled territories. About 40% of those who are for entering Russia and up to a third are those who did not determine their position.

Those who held a neutral position claimed that 50% to 80% of people stick to this view, while others want to go to Russia for the most part.

Thus, the focus group from the contact line and the interviewed residents of Donetsk are significantly more critical of the proportion of pro-Ukrainian ORDLO-oriented residents and a larger percentage is provided to anti-Ukrainian groups compared to the estimates of most experts.

The above differences make it difficult to have a clear understanding of the segmentation of the population by their views, but the data obtained make it possible to form a model of social groups living in TOT. The probable division may be as follows - people holding an anti-Ukrainian position are approximately 40 to 50%. People who consider returning to Ukraine under different conditions - from 20 to 30%. The rest (30-40%) are people who do not have clearly defined positions and are ready to adjust to any conditions / power.

5. According to many participants of the research, Ukraine needs to work informatively with all groups. However, the most promising are such groups as «For Independent Ukraine», «For Donbas with the Special Rights in Ukraine» and «Neutrals». Despite certain price and political differences, the key is that the first two groups are Ukraine-oriented, and the third group may be influenced if they feel that they have better prospects in Ukraine than in the DNR or the Russian Federation. Among the groups that are in demand for information about Ukraine are identified youth, those who doubt the DNR, the Russian Federation and the disoriented people who cannot clearly define their position. People who fully support Ukraine find information on their own. The only thing that excites them is a clear understanding that they are not abandoned.

Groups such as «For DPR as an Independent State» and «For Donbas in Russia», according to most research participants, are not in the pool of those who may be influenced by Ukraine. This is due to the clear values and political orientation and non-recognition of Ukraine a priori. It is necessary to work with this group to raise doubts among some of these people about the correctness of their choice, the policy of the Russian Federation and DPR. However, the presence of most of these categories among the ORDLO residents significantly complicates further work.

6. It is the «anti-Ukrainian categories», which make up the majority, which are under considerable informational and psychological influence of the Russian media and so-called DPR media. Any pro-Ukrainian content is perceived negatively, so direct impact on them is almost impossible. Changing the situation without physical restriction (lack of access to information) of these categories to Russian and DPR content is quite difficult.

Despite the real dominance of groups that hold «anti-Ukrainian» views, there is a «silent mass» that does not share or care about their values. Therefore, there are prospects for expanding the number of loyal to Ukraine groups, both from those who clearly support it and those who see their future in Ukraine, including, because of their special status or generally neutral, apolitical ones.

the population of the temporarily occupied territories;

- preparation of recommendations to state bodies, civil society institutes, mass media of Ukraine regarding work with the population of the temporarily occupied territories.

The conducted research is based on databases developed in Ukraine in advance. The research is complex in nature by the methods used. In its implementation, three main methods of primary data collection were involved:

> expert survey;

> focus group study;

> in-depth one-to-one interviews.

The basic information on the topic of the research is based on the results of the expert survey of experts from groups of public activists, journalists, scientists. The experts are from Donetsk oblast, most of them are in status of internally displaced persons. The number of experts interviewed was 26.

Qualitative information on the issues of the peculiarities of consciousness and value attitudes of the population of the temporarily occupied territories was obtained during 2 focus group discussions in the cities Pokrovsk and Mariupol of Donetsk oblast with IDPs and people living along the contact line, the number of participants of which was 18 people.

In order to obtain more in-depth and accurate information on the status of orientations, moods and informational influence in the occupied territories, it was possible to conduct 10 in-depth individual interviews with residents of Donetsk who reside there. The exclusive material of in-depth one-to-one interviews was made for the first time in the territory occupied by illegal armed groups in the practice of research by Ukrainian sociologists. This extension of the research tools used makes it more relevant.

A serious issue at the stage of gathering information in conducting focus groups was to ensure the level of confidence of the respondents and their willingness to be honest in discussing acute issues. The important task was to overcome it when selecting focus group participants and moderating the discussion.

The study was conducted between June and July 2019.

Resume

Comprehensive study conducted by the Donetsk Institute for Social Research and Political Analysis in June-July 2019 "Peculiarities of communication with residents of temporarily occupied territories (assessment and search for new models)" allowed to identify important trends of communication with the population along the contact line in Donbas. The assessment of the existing model and search for new model of information policy of Ukraine concerning the residents of the non-controlled territories of Donbas was made. Segmentation of the population of non-controlled territories by their political orientations is considered. The request for information and the perception of information content by residents of non-controlled territories are characterized. Recommendations are being made to improve the communication policy of people on the contact line.

1. The current model of information policy of Ukraine regarding the population of temporarily occupied territories in Donbas, as evidenced by the survey, is of little effectiveness and cannot prevent the majority of ORDLO residents from leaving Ukraine. Over the 5 years of occupation, the number of people in these territories who have a positive attitude to Ukraine has decreased and continues to decline. Therefore, the current information policy does not fulfil its functional purpose. According to rather unanimous estimates, both the experts and the IDPs from the contact line and the interviewed residents of Donetsk have an existing model of communication with the TOT population that loses to the Russian propaganda machine and the collaborative media of "LDPR".

The results of the study confirmed the definitions in the Information Security Doctrine of Ukraine (Decree of the President of Ukraine "On Decisions of the National Security and Defence Council of Ukraine as of December 29, 2016" On the Information Security Doctrine of Ukraine") and the Strategy of Information Reintegration of Donetsk and Luhansk oblasts (Decree of the Cabinet of Ministers as of 26 July 2018 № 539-р «On Approval of the Strategy of Information Reintegration of Donetsk and Luhansk oblasts» Key Threats to the National Interests and National Security of Ukraine in the information field, namely:

- undermining by the Russian Federation and the separatist groups controlled by it, the perception of the integrity and value of Ukraine as an independent state, its governing bodies, the formation of feelings and understanding among TOT residents that Ukraine is a "failed state";

- information domination of the Russian Federation and its illegal formations in the temporarily occupied territories;

- insufficient development of the national information infrastructure, which limits Ukraine's ability to counteract information aggression effectively and proactively act in the information sphere to realize Ukraine's national interests;

- inefficiency of the state information policy, uncertainty of the strategic narrative regarding TOT residents, insufficient level of media culture of the society.

2. Most experts surveyed believe that information policy on TOT residents should be built around the understanding that they are Ukrainian citizens and that every effort should be made to return them to Ukraine and to safeguard their rights as all citizens. However, the policy should be based on the presence in the occupied territories of different groups that share different views on Ukraine and the possibility of returning to its composition and jurisdiction. The study participants believe that it is necessary to continue the fight for the return of people. One of the key factors that can affect TOT residents'

quod erat demonstrandum

Non-governmental organization
Institute for Social Research and Political Analysis

Peculiarities of communication with residents of temporarily occupied territories (assessment and search for new models)

The research "Peculiarities of communication with residents of temporarily occupied territories (assessment and search for new models)" was conducted by the non-governmental organization «Institute for Social Research and Political Analysis» with the support of the Ministry for temporarily occupied territories and internally displaced persons of Ukraine.

Introductory part

Since 2014, part of the territory of sovereign Ukraine has been occupied by illegal armed groups supported by the Russian Federation. In the east of Ukraine in Donbas, such territories make up about one third of the Donetsk and Luhansk oblasts. Now there live, according to expert estimates, about 3 million people. According to the Ukrainian legislation, they remain citizens of Ukraine who are in temporarily occupied territories (TOT).

The policy of the Ukrainian state regarding these territories and their population is defined as de-occupation and reintegration. These are perspective tasks. The current situation calls for more specific and relevant policies that would allow government agencies to prepare and carry out activities that would bring the ultimate goal closer to reintegrating the TOT population into the Ukrainian space.

The need to understand that the issue of information and communication with the population of the temporarily occupied territories of Ukraine is very high. This work is a necessary component of successful implementation of state policy on the temporarily occupied territories of Ukraine. It is relevant in both temporal dimensions: for today's policy of operational actions and for the prospect of de-occupation of the captured Ukrainian territories.

We must emphasize that there is an underestimation of the communication component of the democracies against civilians living in a contact line. Even among politicians and in the expert community, a simplified approach to the impact of the Ukrainian media and other communication methods on the consciousness of ORDLO residents is quite common. It is often postulated the ease of solving this issue with increasing information pressure from the Ukrainian side on the population along the contact line. Our research was to clarify the real state of affairs and to make recommendations for a more adequate policy in the information and communication space.

Methodology and research methods

The purpose of this research is to: Analyse and evaluate the current status, problems and features of communication with the residents of the temporarily occupied territories of Ukraine and develop an optimal model of information and communication impact on the target audience in order to ensure effective informational occupation.

The purpose is specified in a number of research tasks:

- determining the segmentation of the population of the temporarily occupied territories by the criteria of their attitude to Ukraine and the need to return the Donbas to the Ukrainian jurisdiction;
- Identification and systematization of information and communication requests and expectations of residents of the temporarily occupied territories in order to form key messages to them and images that will create loyalty and confidence in Ukraine;
- determining the content, hierarchy and distribution of values and stereotypes among the population of the temporarily occupied territories regarding Ukraine, Russia, the Ukrainian-Russian conflict and the future of Donbas;
- assessing the awareness of the population of the temporarily occupied territories about the processes in Ukraine, the position of the Ukrainian authorities and political forces of the country regarding the fate of the temporarily occupied territories and the attitude to the population in them;
- assessment of the main factors of influence on consciousness and channels of information from three parties - Ukraine, Russia, so-called LDPR - regarding the population of temporarily occupied territories of Ukraine and the level of trust in them;
- receiving proposals from the expert community and the representatives of the target group on improving communication with the population along the contact line;
- formulation of an optimal content information and communication model for the population of the temporarily occupied territories of Ukraine;
- determining the sequence of stages of implementation of the proposed model of communication with the population of the temporarily occupied territories of Ukraine and the basic recommended content in each of them with the specification regarding the main segments of

of the joint forces. Such a demonstration of neutrality to public Ukrainian problems fully fit into the framework of the model of the so-called "regional identity of Donbas", cultivated from the nineties, that is long before the outbreak of hostilities in Donetsk oblast.

Following on from that, the importance of developing and implementing a new regional information policy should be noted, which was based on the concept of integral Ukrainian identity, which would contain the idea of including and integrating all regional and local identities into the overall Ukrainian identity, as well as regional Donbas identity.

Overall in Ukraine there are several all-Ukrainian funds specializing in helping residents of the occupied or Ukrainian parts of Donetsk and Luhansk oblasts. For example, the R. Akhmetov Foundation, B. Kolesnikov Foundation or N. Korolevska Foundation, which for various reasons try to keep in touch with the occupied area. Activities of these non-governmental organizations in public rhetoric and media are neutral, and the potential manipulative part is found not so much in authentic materials on the websites of these organizations or regional media sites covering their activities, but in journalistic materials, in particular, in the conclusions of journalistic investigations dedicated to the activities of such non-governmental organizations.

Summary

The above-considered practices of non-governmental organizations that operate with the support of government and political structures of other countries by implementing external influence in a non-military form in order to create a situation of fragility allow to indicate their main goal - the goal of geopolitical deconstruction.

Cyber and «umbrella-type» diaspora policies of modern states emerge as a mechanism of post-imperial geopolitical expansion at the expense of cultural space. Diaspora institutions and non-governmental organizations represent "soft power", with the help of which a policy is implemented to strengthen positions in the regions that is beneficial for weak state systems.

The influence of cultural-linguistic, socio-economic and socio-political non-governmental organizations targeted at realizing national interests of the countries of origin of their founders, certainly, cannot be considered as unequivocally destructive in Ukraine, but given the possible mobilization influence should be recognized as in need of constant monitoring.

Summarizing and comparing the results of the research of regional print and TV media, the information of non-governmental organizations' conclusions should formulate the following that can serve as recommendations, which can be used both in state and public information policies both at the local level and as all-Ukrainian information policies to counter hybrid information threats.

Local media for non-governmental organizations are the most vulnerable subjects of information policy.

The potential for hybrid information effects lies in the emotional nature of the presentation of information. Media reports, especially news, do not always have enough balance in the presentation of information, its balance and reasonable factualness, which is an objective problem for the local media in general. There is an urgent need to organize training events for local journalists to improve their skills, and to provide local media with access to official reports of local authorities, military and civil administrations, as well as the ability to promptly check and clarify specific facts.

Along with the need for informational completeness of messages (as a condition for reducing informational impacts), there is a need to connect all-Ukrainian contexts to highlight military events in eastern Ukraine with local issues or regional specifics. This applies both to Donetsk and Zakarpattia or Odesa oblasts simultaneously.

An urgent adjustment is required by the situation of rupture in the media reports of national and local contexts. Such situation could be rectified with the help of the organization of videoconferences between Kyiv and oblasts; information landings on assesment of famous journalists to the respective oblasts. Moreover, the materials prepared could be addressed not only to the all-Ukrainian media, but also to the local, where popular journalists, opinion leaders worked directly with local audiences, forming the recipient's trust in the all-Ukrainian media.

Since hybrid influences involve manipulation, disinformation (creation of fakes), a campaign is needed to dispel false information for each significant case at the all-Ukrainian level, and analysis of local fakes' characteristic of a particular region.

To do this, cooperation could be developed with significant all-Ukrainian media resources involved in debunking fakes (for example, StopFake, Inforesist, analogues of the «Hromadianska oborona» «Antyzombi» programs at the regional level), or create local teams that will be engaged in such work.

The state information policy may be targeted at covering in a particular region the everyday problems of other regions of the country in order to bring together their everyday cultural interests (discourses). This will contribute to the general inculturation of the entire Ukrainian information space.

In addition to informational methods, cultural events needed that will allow to reach categories of people, who displace the context of war from consciousness and avoid information related to the Russian-Ukrainian conflict or doubt certain theses on its labeling.

The policy of information and cultural convergence of regions should be wary of Kyiv as the capital, to which the population of the regions may feel mistrust because of the proclaimed official state policy. The creation of a joint inter-regional cultural space will make it much more efficient to form an idea of a joint country than would be implemented in the format of state policy.

importance for the concept of Hungarian politics in Zakarpattia and includes, first of all, the following elements: the use of the means of dual citizenship; influence on the educational sphere through appropriate policies for the development of Hungarian-speaking educational institutions; the direction of medicines, medical equipment, funding renovation in schools and kindergartens; cultural and artistic initiatives. Separately, it is worth noting Budapest's attempts to strengthen Hungarian enterprises with the help of "proxy funds" - «The Egan Ede» Foundation; Bethlena Foundation, KMKS Foundation.

It is important to note the development and implementation by the Hungarian media of the anti-Ukrainian media campaign, which aims to discredit the Ukrainian authorities in the eyes of the Hungarian and European public, based on the spread of the myth of the «oppression of the Hungarians of Zakarpattia».This is complemented by a targeted impact on the public opinion of the population of Zakarpattia through the use of Hungarian and Ukrainian-speaking mass media.

Aggravation of the opposition of regional elites

In today's conditions, Zakarpattia in the socio-political dimension is a set of «enclaves» of local political elites. At the same time, the political image of the regional elites is based not on a sociogenetic, but on a geographical and ethnic basis. Particularly indicative is the confrontation between the leadership of oblast and the local elite of Mukachevo oblast. Existing and potential conflicts between representatives of the regional elite are a favorable environment for the realization by neighboring states of their own political interests in the region, reducing the level of resistance of the region to external destructive influence.

In the framework of the prevention of potential conflicts in Zakarpattia and countering external destructive influence, realization is needed, in particular, the following steps:

- *develop a comprehensive program for the cultural integration of the Hungarian-speaking community in the Ukrainian-speaking cultural and educational space, which will include support for educational institutions where representatives of the Hungarian ethnic minority live and study;*
- *within the framework of monitoring compliance with the law, conduct an audit of the activities of the TV and Radio Companies «Tisa-1» and «Danio»;*
- *while maintaining the required level of Russian-speaking content, take measures to resolve existing and potential conflict situations with national minorities by encouraging the creation of audio and audiovisual materials, television programs in the languages of national minorities targeted to reduce the severity of existing conflict issues;*
- *analyze the activity of Ruthenian and Hungarian organizations for the presence of elements of separatism;*
- *apply administrative and control measures to block the unlawful funding of "Hungarian projects".*

The lack of promptness and limited results of the work of government structures in countering existing and potential threats necessitate the involvement of non-governmental organizations, as well as the strengthening of their interaction with government structures and institutions. A potential platform is also the use of analytical and professional-prognostic capabilities of non-governmental «brain centers» within oblast.

5. The mass media of Donetsk oblast

Donetsk oblast (controlled areas) was chosen as zone of engagement of the most acute threats and experiences of the population under the most massive Russian influence.

At the current stage of the nationalization in Ukraine, the main foreign producer of external influence is Russia, since this state created with the help of messages about the "historical imperial past", "cultural intimacy" and continues to create a number of threats to our country, using revanchist sentiments and aggressive external policy. But, if, for example, the military threat of Russia is largely open, explicit in such manner that it is already being implemented and exists, then information threats remain hidden, "hybrid", and then, rather relevant, since a large audience of our viewers, readers of electronic media continues to use a diverse, including news information product, which is produced in Russia or its agents and carries threats of misinformation of the Ukrainian population and invasions of unconfirmed messages and fake news.

As part of the research process, a separate review of the websites of non-governmental organizations was carried out, as well as electronic media, which contained materials covering the positioning of relevant objects of analysis in relation to the military conflict unleashed by Russia in Donbas. The cities of Donetsk oblast, in which the relevant non-governmental organizations of research interest are located, included Mariupol, Kramatorsk, Sloviansk, Pokrovsk, and Kostiantynivka.

The main negative trends in Donetsk oblast in the public and information sectors were the sharp decline in business, media and public activity, the rapid deterioration of the region's socio-economic indicators, and the outflow of professional and active personnel caused by the Russian aggression. Deprofessionalization of personnel in mass media leads to a decrease in the already insignificant segment of the reading and viewing audience of local print and television media. Accordingly, the influence of the Russian TV channels, which are preferred within Donbas compared to both local and Ukrainian media, is by no means decreasing.

Regional media and non-governmental organizations are under a significant degree of influence and dependence on representatives and leaders of local authorities, which, since 2014, despite the tumultuous events related to the hostilities and occupation of the Russian Federation, a large part of Donetsk oblast has not undergone significant personnel changes or replacements. This practice of "dependence" of local non-governmental organizations and the mass media on the part of local authorities is carried out through regulation and interference in the system of public utilities, premises, the allocation of certain equipment.

In general, the situation in these sectors remains unfavorable for the development of public and journalistic activities and any changes in this direction. As a result, the public and media sectors remain under the control of financial-industrial groups, structures, groups and individuals who controlled the situation until 2014.

On the basis of the examination of 44 sites of non-governmental organizations, the following conclusions and observations should be made. The analysis of information on a given topic is covered in the regional public media space indicates the presence of a certain segment of public organizations that are in pro-Ukrainian positions, although the percentage of the latter is a minority (about a third). The majority of public associations, namely 32, which is more than two thirds, demonstrate a neutral position, distanced from the manifestation of any attitude to the war and distant from the events occurring in the area of operation

in Odesa oblast, and about 3 thousand live in the city, they are well adapted . Relevant organizations are the Korean Business Club and the all-Ukrainian organization the Korean Association of Ukraine to facilitate the unification of Korea. «Vietnamske zemliatstvo» was formed in 1994. The Vietnamese diaspora today makes up a group of about 10 thousand people.

Chinese diaspora is even bigger. «Kytaiske zemliatstvo» was registered in 2004. This group is developing intensively due to a number of investment projects. The community in Odesa has more than 30 thousand people. The Chinese community demonstrates a model of «segmental/ partial» assimilation. Chinese organizations are created not so much for the adaptation of immigrants from China, but for the purpose of developing contacts, spreading the assimilation effect of Chinese culture on the countries to which Chinese capital is directed. This is manifested in the development of language courses «for everyone»; in establishing the processes of exchange of specialists and internships.

The Indian diaspora is quite noticeable in the city. Its number is determined in the amount of 3-3.5 thousand people .

People from the African continent decided to unite in the «Africanske spivtovarystvo». There are "Nigeriiska hromada», "Liberiiskyi soiuz", "Soiuz koNUOleztsiv", diaspora of Benin, community from Mali.

Formation of groups on the principle of compatriot connections and a common cultural identity; strict internal hierarchy and self-governance within diasporas; separation from the host society, the commercial relations of group leaders with influential figures in the host society explain situations of merging with the criminal world.

At the same time, despite certain actions on privacy and voluntary segregation, all of the above groups support group activity in e-networks and carry out self-presentation activities that are initiated as forms of cultural diplomacy. In this case, it is in the interests of the host state to demonstrate interest in cooperation, and the diaspora acts as a «bridge».

The model of protest behavior is not characteristic of "new diasporas" in Odesa, because immigrant groups either contain illegal immigrants or are not oriented towards further integration into Ukrainian society (Chechen, Syrian, Pakistani, Afghan, etc.). Partly there is a model of marginalization, which remains controlled as long as the group retains the desire to return to their homeland (Korean, Vietnamese, Chinese, Kazakh, etc).

The mass media of Odesa oblast

About 40 regional TV and radio companies are registered in Odesa, of which only 28 are broadcasting. Out of 550 print media registered in oblast about a third part is publishing .

A small mass media group that self-presents itself as "independent," "public," generally has poor content and is not very popular in Odesa. But the owners of influential regional mass media should be considered as "behind-the-scenes".

A direct connection between the «host» and mass media controlled by it is difficult to establish, with rare exceptions. Legally, TV channels are field under non-public persons, whose connection with one or another politician or businessman can be proved only on indirect grounds. The system of "behind-the-scenes" relations in the system of forming political and socio-political informational content arises from a source of distrust of the mass media, perception of information as provocative and mobilizative.

The mass media owners are deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine (O. Honcharenko, E. Hurvits, H. Chekita, I. Fursin, S. Kivalov, V. Volkov, A. Kisse) and third parties associated with them, deputies and officials (H. Trukhanov, A. Balinov, Orlovskyi family, Y. Presnov, Krukiv family, O. Kostusev and his son O. Honcharenko, K. Shpilovyi, Volkov family, O. Borniakov, V. Nemyrovskyi); owners of shopping and business centers together with officials (Muzalov family, Y. Presnov, Krukiv family; Volkov family and S. Chernenko; A. Kivan).

4. Destructive influences in Zakarpattia as factors to fragility situation

Polyethnicity of the population and the coexistence of various religious communities in the territory of Zakarpattia amidst constant influence from neighboring states became a catalyst for the fragmentation of oblast. A significant place is also hold by the geographical factor - demarcation of oblast with 4 NATO and EU member states (Poland, Slovakia, Hungary, and Romania). The exclusivity of the region serves as a "facade" for the development of destructive processes, amplified in the context of the actions of domestic and foreign policy determinants (Russian aggression, Ukrainian-Hungarian contradictions, decentralization reform, elections in Ukraine, etc).

In general, it is appropriate to single out the following factors, within which attempts to create a situation of fragility in Zakarpattia are accumulated.

Irredentism and the advancement of the ideology of «separateness» of oblast.

The main content of this process is the creation of conditions for positioning Zakarpattia as a region that bears a distinctive identity that is different from the all-Ukrainian one. A separate factor here is the activity of the Ruthenian movement in Zakarpattia, whose main task is not only cultural and national self-determination, but also social and political activity with an objective to give oblast an autonomy status.

A special role in the activity of the Ruthenian community is played by neighboring states of Ukraine (primarily Hungary and Romania), which implement programs to support Ruthenian communities both on their territory and in Zakarpattia (organization «The World Congress of Rusyns» financing the print press, book printing, scientific events, etc). It is also important to note that the special direction of information support for the Ruthenian movement of Zakarpattia is scientific and analytical research of leading Russian centers and institutes targeted to substant the distinctive character of the Ruthenians and confirming their rights to a separate state creation.

Hungarian factor

The modern foreign policy of Budapest in the Ukrainian direction is based on the concept of revival of the "Great (Dotrianonskoi) Hungary", which is targeted to attract regions to its sphere of influence, which in 1920-1921 (signature and coming into force of the Treaty of Trianon) were part of the Kingdom of Hungary.

The activity of Hungarian political and public organizations in the region (Society of Hungarian Culture of Zakarpattia/ Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (hereinafter – the "KMKS"), Democratic Union of Hungarians in Ukraine, Forum of Hungarian Organizations of Zakarpattia) is carried out amidst increasing level of representation of the Hungarian political elite of Zakarpattia in the local self-governance bodies.

The humanitarian segment is of strategic

Romanian organizations of Ukraine

In Romania the ideology of unionism got widespread. Its supporters have an objective to create the "Velyka Rumunia" through territorial restructuring by unification of Romania, Moldova, Bessarabia, Southern Bucovina and Maramures .

Work with the diasporas of Romania is implemented with the help of non-governmental organizations. Thus, the Civic Platform "Actiunea-2012" united almost 40 thousand structures focused on the formation of public opinion about a joint political future in the territories of Moldova, Romania, and Ukraine.

In Odesa oblast there are such organizations of the Romanian diaspora as the "Odesa Regional Organization of the Christian-Democratic Alliance of the Romanians from Ukraine" (since 1999), the Tatarbunary National-Cultural Association of Romanians "Troyan Val" (since 1999), "Saratsky Christian-Democratic Alliance of the Romanians from Ukraine" (since 2000), non-governmental organization Bilhorod-Dnistrovska National-Cultural Association of Romanians «Tiras» (since 2006), Izmail non-governmental organization «Haudeamus»(since 2001), Reni non-governmental organization "Center for Development and Communication "PRO-Europe" (since 2003), Izmail Ecological Society "YALPUG" (since 2003), Interregional Association "Romanian Community of Ukraine" (since 2005) and Odesa National-Cultural Association of Romanians "Bessarabiia" (since 2006).

Particular activity of unionists was demonstrated in 2018 in view of events and actions on the "celebration of 100 years anniversary of the Great Union - the unification of Bessarabiia and Romania" on 27 March 1918. Initiative of pursuance of such a strategy were by the side of Romanian organizations of Ukraine, manifested on 25th of March 2018 in conference hall of the Izmail State University of Humanities where the 2nd Forum of Romanian-speaking teachers was held. The participants of the forum devoted a separate time for consideration of the issue of self-organization of Romanian-speaking teachers in the context of the threat of complete denationalization (Russification, Ukrainization).

Bulgarian organizations and the mass media

According to various sources, from 204 thousand to 600 thousand ethnic Bulgarians live in Ukraine . Most of them concentrated in Odesa oblast. The state policy of the Republic of Bulgaria on "foreign Bulgarians" provided for a change in the understanding of the "Bulgarian nation". The main task of the strategy is a course towards the integration of all ethnic Bulgarians abroad into a single nation.

On the territory of Ukraine, Bulgaria's state policy towards ethnic Bulgarians is implemented in various forms starting with meeting the cultural educational needs of compatriots and finishing with giving them the opportunity to obtain the right for permanent residence, education, work, and citizenship of their ancestral homeland easily. Forming an integration strategy towards the European Union, Ukraine does not impede the implementation of Bulgaria's national policy towards the ethnic Bulgarians living in its territory. Loyalty to the reintegration process of the Bulgarian population is based on the conviction that European borders are symbolic.

The list of organizations of Bulgarians living outside the Republic of Bulgaria differentiates organizations into several categories (statuses):

1. *partnerships (39 organizations of Ukraine);*
2. *print media (4 in Ukraine);*
3. *electronic media editions («Roden Kray»);*

4. *cultural centers (5 centers of Ukraine);*
5. *educational institutions (27 in Ukraine);*
6. *artistic groups (1 dance group in Ukraine);*
7. *youth organizations (1 organization in Ukraine);*
8. *«church communities» (according to the List data base are absent in Ukraine).*

In Odesa and Odesa oblast, The Association of Bulgarians in Ukraine is most active, was created in 1993. It unites more than 100 organizations of Ukraine (President-People's Deputy of Ukraine A. I. Kisse) . Another big association is created in Odesa in May 2007 all-Ukrainian non-governmental organization «Congress of Bulgarians of Ukraine».

New diasporas and their non-governmental organizations in Odesa oblast

The influence of cultural-linguistic, socio-economic and socio-political non-governmental organizations targeted at realization of national interests of foreign states certainly cannot be considered as unequivocally destructive in Ukraine, but given the possible mobilization effect on certain groups of the population of Ukraine, they should be defined as ones that need constant monitoring.

New created "diasporas" lacking the initial social and economic resources are part of the existing "network diasporas", maintaining systematic economic connections with related groups in other countries. The lack of local regional identity, the lack of historical roots is compensated by the infusion of "ethnic capital" into regional structures. In a situation of social vacuum, immigrants are actively building their communities in social networks. The social capital of such groups is largely transnational .

The largest segment among the "new" citizens of Odesa is the growing groups of Muslims - refugees from Turkey, Iraq, Syria, Iran, Libya, Afghanistan and Pakistan. The basis of such groups were students who received an education in Odesa, and the modern "wave" consists of refugees from the war zone and those migrating under family reunification programs. The goal of these groups is economic migration and seeking asylum. They do not seek integration, try to maintain contact with related groups, use all possible mechanisms to support the viability of the transnational cultural and economic systems of their network diasporas.

The Union of Kurdish Students of Odesa has an objective to inform the public about the political processes of the Kurdish liberation movement. The Syrian community began to form in the 1990s. Since 2016 the Syrian group in Odesa has reached 3-3.5 thousand people. Similarly, the Palestinian community was formed in the 1970s. A regional association "Afghan community" was created in 1999 in the city. It has two public institutions: Zemliatstvo and the Foundation of Ukrainian-Afghan Friendship. «The Chechen People's Diaspora», registered in 2012 became the young Islamic diaspora.

Islamic groups of Odesa maintain ethnic boundaries and build independent adaptation strategies. Since 2001 the Arab Cultural Center has been opened in the city with the «As-Saliam» mosque. It was built at the expense of the Syrian businessman A. Kivan. Today the number of Muslims in Odesa exceeds 50 thousand, and in 1989 there were 10 thousand people . This religious group becomes a target consumer group.

The groups of Vietnamese, Chinese and Koreans are usually referred as "newest diasporas". About 20 thousand Koreans live

the decline in the legitimacy of the enemy power. This goal is achieved primarily by non-military means by influencing the elites and public opinion.

The technological foundations of globalization create a breeding ground for the information-psychological component of hybrid wars. Social networks form cross-border communities in which there is communication and exchange of information on relevant issues.

The implementation of information war activities requires agents, involvement of a wide range of individuals and legal entities like public, non-governmental and non-profit organizations, public actors and political activists, representatives of the intellectual community, certain structures of show business, and certainly the mass media.

The means of hybrid war are diverse, and this diversity hides potential aggressor states, the list of which for Ukraine is not limited to the Russian Federation. It is no secret that there are territorial claims to Ukraine from western neighbors Romania, Hungary, and Poland.

An important subject of hybrid war is non-governmental organizations, in particular countries that are becoming objects of aggression. And it does not have to be direct agents of influence. Relevant organizations can be included in such policies, when they even despite of subjective intentions act to undermine the stability of states who are the subject of a hybrid war. Today it is difficult to imagine the activities of a public organization in Ukraine, which frankly proclaim separatist slogans. Such activities will focus in other areas in which there will be a destructive impact on political life. The main directions of such activities can be considered: language issues; facts of "historical guilt" and claims for its compensation; issuing passports or similar «compatriot certificates».

2. The concept of the fragility of the states: theoretical and methodological background and operationalization

The concept of fragility of the states is connected with the concept of the fail states, which arose in the 1980s - early 1990s. J. Helman and S. Ratner singled out the failed nation-state. These are the states that are not able to support themselves as members of the international community. The authors noted that failed states need to be rescued, first of all, not because their rights are violated, but because the problems of these states tend to spread .

Since 2005, the Peace Foundation and the Foreign Policy magazine publish the Failed States Index, which since 2014 has been named the Fragile States Index. States may become fragile due to ethnic conflicts, civil wars, revolutions, and so forth. To be able to avoid negative effects or mitigate them, it is necessary to understand and monitor the factors that lead to a situation of fragility. The rating of fragile states is an extremely important tool for identifying the risks of conflict, identifying problems that adversely affect the stability of states.

To identify and analyze the factors that affect the fragility situation, the following indicators are used :

- *Cohesion indicators – 1.1. "The Security Apparatus" Indicator; 1.2. The Factionalized Elites Indicator; 1.3. "The Group Grievance" Indicator, that takes into account differences and splits between different groups in society;*

- *Economic Indicators – 2.1. The Economic Decline Indicator; 2.2. The Uneven Economic Development Indicator; 2.3. The Human Flight and Brain Drain Indicator;*

- *Political Indicators – 3.1. The State Legitimacy Indicator, that takes into account the representativeness and openness of the Government and its relations with citizens; 3.2. The Public Services Indicator, associated with the main functions of the state in providing services to people; 3.3. The Human Rights and Rule of Law Indicator;*

- *Social Indicators – 4.1. The Demographic Pressures Indicator; 4.2. "The Refugees and Internally Displaced Persons" Indicator;*

- *Cross-Cutting Indicator – 5.1. External Intervention Indicator.*

The above-mentioned indicators are used in assessing any countries, including Ukraine. But for specific countries, these indicators may have different share. Within research provided, priority should be given to such indicators as Factionalized Elites (1.2), Uneven Economic Development (2.2), Brain Drain (2.3), State Legitimacy (3.1), Rule of Law (3.3), Refugees and Internally Displaced Persons (4.2), xternal Intervention (5.1).

For example, we chose Odesa and Zakarpattia, because of the mixed social, in particular ethno-social population structure, they have a high potential in terms of external influence.

At the same time, attention should be paid to the methodological guidelines for risk assessment of conflicts in communities that have been adversely affected by the armed conflict, the author of which is the Ministry for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine. Monitoring should be conducted according to the following group of indicators:

- *social cohesion and security*, including clarifying forms and means of dialogue in communities, identifying groups between which there are conflicts, in particular their association with political forces, the presence of quasidemocratic and quasisupportive organizations, clarifying population stereotypes, representation of the population in self-government bodies, the role of the mass media in overcoming or deepening the conflicts, the professionalism of self-government bodies function, the level of public access to weapons, the presence of calls for separatism, the level and examples of radicalization and so forth;

- *political*, in particular the goals of the leaders of self-government bodies, the relations of local elites among themselves and with regional elites, the level of confidence of the society to the authorities, the facts of conducting elections free and fair, the presence of corruption;

- *socio-economic*, including the availability of local development plans, projects of international organizations, access to services of community members to the local labour market, to natural resources, level of unemployment, income levels, lack of local development, housing, qualification level of personnel, medical healthcare, educational institutions, etc.

3. Odesa oblast: non-governmental organizations and mass media

Odesa oblast is the largest administrative and territorial unit of Ukraine. Geographically it borders with Romania and Moldova. But as a seaside oblast and as an economically wealthy oblast has close connections with many other countries. Oblast has an important strategic position from a military point of view. It is the most diverse oblast of Ukraine in ethno-social terms.

Non-govermental organizations, movements (includiong radical moments), social and traditional media as means used by states of implementation of external influence in non-military areas to create situation of fraguility

EXECUTOR:

Yevhen PEREHUDA
PhD in Psychology, Prof., Head of the Department of Political Science, Kiev National University of Construction and Architecture

Introduction

This study focuses on the current socio-political topic. In the last decade, the conflictogenity of international relations has sharply increased, and competition between states has intensified. At the same time, they often try to harm each other without formally declaring a state of war. Economic sanctions, information and psychological attacks, manipulations in financial markets and so forth are used. Paramilitary, economic, political and the like non-governmentral structures play an increasingly important role in competition. For this agents of influence like organizations controlled by foreign states and mass media, whose actions negatively affect the stability of societies are also used.

The purpose of this study is to analyze the organizational and communication components of the system of foreign political influence in order to create a situation of fragility in Ukraine, to develop measures to counter such influence on the part of the state bodies of Ukraine.

The object of the research is the state of the hybrid war, in which Ukraine has been drawn from both Russia and a number of other states.

The subject of the research is non-governmental organizations and mass media that are used or can be used by foreign actors to create a situation of fragility in Ukraine. We identified a number of regions that are among the most vulnerable to the fragility situation in Ukraine, namely, Zakarpattia, Odesa and Donetsk oblasts.

1. Hybrid war and non-governmental organizations

Over the past decades, the concept of "war" has acquired new characteristics in science and socio-political practice. One of these relatively new concepts is "hybrid war". Since the early 2000s it was used in English literature by F. Khofman, D. Kilkallen, V. Nemet, P. Parameswaran, and others. Most of them defined the hybrid war as a combination of regular and irregular forms of conducting combat operations, implying under the latter the operations of military structures that do not have a certain state subordination, elements of symmetrical and asymmetrical wars, conventional and non-conventional combat operation tactics, concurrent involvement of professional servicemen and local rebels (contractors).

These features occur, but not limited to the differences between traditional wars and processes, which are called hybrid wars. In particular, research by the Norwegian Institute of International Affairs notes that a hybrid war involves the synchronized use of military and non-military means targeted at the enemy's vulnerable spots in order to harm him. Non-military means are used against a wider range of targets. A hybrid war expands the battlefield, forcing a new understanding of the phenomena of coercion, aggression, conflict and war . Some civilian scientists are often inclined to identify a hybrid war with an information war.

In the Russian literature, the hybrid war is explained even more widely. V. Herasimov, who is considered the main Russian ideologist of the hybrid war, states: «The emphasis of the methods of confrontation is shifting towards the widespread use of political, economic, informational, and humanitarian, and other non-military measures implemented using the protest potential of the population .» The correlation of military and non-military technologies used in the framework of a hybrid war, according to specialists of the General Staff of the Armed Forces of the Russian Federation, is 1:4 in favor of non-military means .

We define a «hybrid war» as a combination of military and non-military actions targeted at the destruction of the main living spaces of the enemy society. To bring the enemy under control, it is not necessary to seize his territory, physically destroy his army, it is necessary to destroy his viable systems, ideological foundations, and so forth.

The premise of the notion of «hybrid war» is the development of new technologies and means of communication based on them. They carry out such deep information penetration; closely connect different spheres of society and various subjects of social interaction, so the border between them is blurred, as well as between the concepts that identify these processes and their subjects. Among other things, the border between political and legal regimes of war and peace is blurring.

Following on from that, it is interesting to experience different language communities to display the processes of hybridity. In particular, the Ukrainian term «hybrid war», which is already relatively stabilized in English, corresponds to the term hybrid warfare. The latter, in our opinion, adequately reflects these processes.

The legal aspect of a hybrid war is characterized by the fact that it is impossible to apply the rules of law to it that define the concept of «aggression». In the sphere of international relations, the imposition of sanctions against the aggressor becomes complicated; while in the internal political sphere there is the problem of the absence of legal basis and mechanisms for declaration of martial law or a state of emergency.

A distinctive feature of the hybrid war is

armed formations, military equipment, as well as mercenaries. Disarmament of all illegal groups). It was assumed that the Transitional Administration would allow all internally displaced persons to return to their places of residence, and they would enjoy the same rights as other residents of this territory. The Transitional Administration had to restore the effective work of all civilian services and ensure a high level of human rights for the population, as well as assist in training of temporary police forces in order to improve their professionalism and gain trust among the population.In addition, the Transitional Administration had to organize local elections under the supervision of the UN and the OSCE and ensure the right of the Serbian national minority to establish its own Council of Communities. According to the Erdut Agreement, the Croatian government had to fully cooperate with the Transitional Administration and the international contingent. Furthermore, the Croatian government during the transition period gave authority to an international mission deployed in non-Government controlled territory to exercise control over the free movement of persons through existing border posts on the state border. Apart, the Croatian side pledged to conduct an amnesty. Why? Because according to Zagreb, amnesty is given by the party that won the conflict. Secondly, every separatist who has not committed a crime must understand that after the end of hostilities he has a chance to start a new life, and not to sit in jail. And finally, the amnesty in no way could've related to the perpetrators of war crimes.

To implement the Erdut Agreement, on 15th of January 1996 the UN Security Council by Resolution 1037 created the Transitional Administration for Eastern Slavonia (hereinafter the «UNTAES»), which was headed by American General J. Klein sending 5000 servicemen from the peacekeeping forces, 800 international policemen and 100 military observers, who represented 23 countries.

Before the conflict, the population of Eastern Slavonia was 190 000 people, and at the time of the peacekeeping operation - 150 000. The separatist armed forces in this territory identified 7000 people, and national police - 1500. For comparison, 2,800,000 people live in the occupied Donbas, and the peacekeeping mission is offered in the amount of not less than 20 000 servicemen, 5000 international policemen and 2-3000 civilians. This figure is much more modest than in Eastern Slavonia, but really the question is about the economy of international funds and difficulties in formation of sizeable United Nations mission.

The Transitional International Administration held local elections in Eastern Slavonia a year after the entry of peacekeeping forces. Elections were held in accordance with Law of Croatia, with the possibility of voting for all internally displaced persons who had a temporary residence in the Government controlled territory. The election results were mixed: representatives of the Serbian national minority won in half of the communities, and pro-government Croatian deputies in the other half. No candidate obtained a majority in Vukovar and there was created a coalition of pro-government forces and Serbian deputies. No autonomy was granted for Eastern Slavonia. The Law of Croatia on creation of an economic zone in this territory was only adopted where taxation was reduced in order to quickly restore the region destroyed by the war. According to the Minsk Agreements, the autonomy of a part of the territory of Donbas is not mentioned in the document. As for the amnesty and holding of local elections on the temporarily non-Government controlled territory it is in the Minsk documents and is a common international practice.

Therefore, according to the MTOT, the Croatian experience of the peaceful reintegration of the temporarily occupied territory of Eastern Slavonia is a very interesting example for Ukraine in the context of the peaceful reintegration of the temporarily occupied

territory of Donbas on the basis of the Minsk documents.Ukraine also needs to attract the International Peacekeeping Forces led by the Transitional Administration. The mission's mandate is all the temporarily occupied territory of Donbas for two years. During this time implementation of the Minsk agreements - demilitarization, withdrawal of foreign troops and mercenaries under international control, holding local elections in accordance with Ukrainian legislation under the control of the UN and OSCE, which will eliminate all illegal structures of the so-called LDPR and finally transfer authority to the Ukrainian government. At the same time, a general amnesty, with the exception of war criminals and the decentralization of local self-government as a "special" status, which practically operates throughout Ukraine. This is a real opportunity to return the occupied territories of Donbas for two and a half years, if the relevant resolution is voted in the UN Security Council.

The issue of the Transitional Administration and the international peacekeeping forces is not in the Minsk Agreements, but Ukrainian side can freely initiate it in order to create means for implementing the Minsk Agreements, writing it down in the text of the UN Security Council Resolution. Thus, it is possible to bypass the Russian veto, since international forces are sent to assist in the implementation of the Minsk agreements and Moscow all the time accuses Kyiv of ignoring them.

not just news on current affairs but also entertainment broadcasts of high quality in the preferred local languages, whatever these may be. Doing so will be a significant challenge due to lack of funding. Russia has presently allocated the equivalent of $1.2 billion for its government-controlled media industry, while Ukraine has allocated a paltry $76 million. Even if one were to overlook the need for comprehensive economic reforms and political outreach to the territories that lie outside government control, the fact remains that Kyiv has yet to reduce its dependence on the West for financial support. Hopes expressed in some quarters that the US or EU may be persuaded to put together a Marshall Plan-type aid package which could economically revitalize Donbas are not ever likely to be realized. Instead, Ukraine has to find its own way of winning over the population, starting with communicating with them on-air.

This essay has argued that the heavy investments that Russia has made in shaping international discourse on Ukraine, do not point towards a successful military option for Kyiv. To come anywhere close to regaining its territories in Donbas, the Ukrainian government needs to take a long-term perspective. It needs to focus on distinguishing itself from Russia in the informational sphere rather than emphasizing the closeness of its own political culture with that of the wider post Soviet space. With the EU remaining economically aloof, notwithstanding rhetorical statements of support, the US retreating into isolationism, and China keen on keeping Washington distracted from Southeast Asia by avoiding criticism of Russia, there is little alternative. To recognize that even if the seeds of hybrid warfare come from abroad, its disruptive effects can only take root in favourable soil, is not politically easy. Making that soil infertile to foreign machinations requires gaining mastery over narrative shaping. It requires a strategic approach rather than a tactical one, where the media is only instrumentalized as a conduit for disinformation. In the final analysis, it requires rebuilding an inclusive polity.

> ***To reach audiences who are either hostile or indifferent, Ukrainian media must provide not just news on current affairs but also entertainment broadcasts of high quality in the preferred local languages, whatever these may be.***

The Erdut and Minsk Agreements

How to benefit from the Croatian experience of peaceful reintegration of the temporarily occupied territory of Donbas

EXECUTOR:

Alexander LEVCHENKO
Advisor of the Minister for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine, Ambassador of Ukraine to Croatia

How did Croatia reintegrate its temporarily occupied territories? The higher political leadership of Croatia decided that even after the successful military-strategic operations «Buria» and «Blyskavka», when the Croatian army in May and August 1995 liberated most of the temporarily seized in 1991 territory, other non-Government controlled territories should be returned by peaceful means achieving political and diplomatic agreements.

On 12th of November 1995 the Erdut Agreement was signed between the Croatian and Serb negotiating groups on the peaceful reintegration of the temporarily occupied territories of Eastern Slavonia. According to the Croatian side, the Minsk agreements should also be used as a basic document for the peaceful reintegration of the temporarily occupied territory of Donbas. At the same time, let's not forget that Croatia signed the Erdut Agreement after victorious military liberation operations, and went towards a peaceful reintegration with a number of compromises, considering them to be not primarily a burden, but constructive.

What were the components of The Erdut Agreement? By its first Article the document established the calendar period of action of the UN mandate in the temporarily occupied territory - 12 months that could be extended for another year at the request of any of the Parties to the agreement. The second Article required from United Nations Security Council the creation of an International Transitional Administration thatwould manage the mandated territory during the transitional period, and also to send international peacekeeping contingent to maintain peace and security.Meanwhile, all mandated territory was supposed to be demilitarized within 30 days after the full deployment of peacekeeping forces (in fact, Article 10 of the Minsk Agreement - Withdrawal of all foreign

called 'Karaganov Doctrine' thrives on. The doctrine was propounded in 1992 and marked the start of the Kremlin's efforts to leverage ties with ethnic Russians and Russian-speakers in eastern Europe in order to exert a claim to their political identity. According to its precepts, compatriots are a potential foreign policy asset provided they reside abroad without integrating into their host societies. During the 2000s, this paradoxical approach was sustainable because high hydrocarbon prices allowed Moscow to appear as the gatekeeper of regional prosperity. Compatriots were happy to rebuild their connections to the homeland in the hope of obtaining privileged access to business opportunities. With the 2008-10 recession and financial crisis however, two changes occurred. First, societal divisions between non-Russian native speakers and Russian-speakers came to the fore while leaving the latter at a disadvantage due to their smaller numbers. Second, Russian media programming in eastern Europe grew more pervasive, because national networks could not provide content of similar quality and west European programmes were too expensive. Thus, at a time when its diaspora was getting more marginalized, Russia's psychological influence over them was increasing. This coincidence played an important role in enhancing the power of Russia's early stage hybrid warfare against Ukraine, until events in Kyiv during 2013-14 led Moscow to take a more overt stance.

Pugačiauskas suggests that the dichotomous nature of the east European media climate (blind trust versus reflexive suspicion) creates a 'winner-takes-all' mindset. Avoiding polarization requires that post Soviet states reject the yes/no mentality that decades of totalitarian rule have etched into their political consciousness. Instead, they should strive to emulate Western journalistic practices of balanced argument and representative reporting. Skeptics would argue that such practices if applied to Ukraine would facilitate the spread of Russian disinformation, which has to be countered by a top-down policy of censorship and message control. However, they would miss the point that even the Western media carefully sifts through claims made by a hostile foreign actor when reporting on national security issues. Objectivity does not equate with lack of patriotism. It is only when Western news channels are covering distant conflicts that do not resonate with domestic audiences, that their editorial staffs neglect to fully investigate the accuracy of opposing claims. Unfortunately, for much of Europe, fighting in Donbas is a peripheral issue. But for Ukrainians themselves, it is real and immediate. There is no danger that adoption of Western standards of journalistic professionalism would harm Ukrainian national morale. Rather it would create additional credibility for Kyiv, by demonstrating that it is prepared to counter falsehoods with facts.

"Unfortunately, for much of Europe, fighting in Donbas is a peripheral issue. But for Ukrainians themselves, it is real and immediate. There is no danger that adoption of Western standards of journalistic professionalism would harm Ukrainian national morale. Rather it would create additional credibility for Kyiv, by demonstrating that it is prepared to counter falsehoods with facts.

The war for hearts and minds is more important than the physical war

Perhaps the most important point for Ukraine is to remember that its Western partners, both Trump's America and the EU's leading member states, are keeping their options open on how to deal with Russia. Talk about providing Ukraine with offensive weapons is being fiercely resisted in some European quarters, which see current events in Donbas as mainly a Russo-Ukrainian fight or even a domestic affair which the EU should not get drawn into. Thus, after having to some extent prompted the deterioration of relations between Moscow and Kyiv, as scholars such as Elias Götz and Geoffrey Pridham have separately noted, the EU is now quietly nuancing its support for Kyiv. In the event of a unilateral escalation of hostilities by the Ukrainian side, the West would probably see an excuse to cut and run instead of endorsing the need to restore territorial integrity. To keep its European partners on-side, Ukraine needs to focus on winning the battle for hearts and minds in Donbas and Crimea. Fortunately, this can be done in ways that do not involve physical control over territory. As the success of Russia's own information warfare in the years prior to Euromaidan demonstrates, a long timeframe is needed, together with resourcefulness at connecting with audiences.

Ukraine has made a start by investing in television broadcasts to the temporarily occupied and non-government controlled territories. However, due to technical limitations of the equipment being used, the TV tower in separatist-controlled Donetsk (the second highest in Ukraine) still overrides much of the content being transmitted. Kyiv's solution has been to ban several Russian channels and social media sites, but this will not make much difference in territories outside government control. There is also the incidental point (more of an irritant than a serious obstruction) that some Western NGOs such as Human Rights Watch have criticized Ukraine for restricting freedom of expression. Similarly, Hungary has seized upon the issue of school curricula being taught in Ukrainian to protest at the apparent marginalization of Ukraine's Hungarian minority. Budapest has indicated that it will complicate Ukraine's accession to the EU if such measures are followed through. Thus, even the simplest of domestic nation-building initiatives are meeting resistance, from groups other than the separatists and Russia.

To reach audiences who are either hostile or indifferent, Ukrainian media must provide

is between stages 5 and 6, when the first 'little green men' appear within a community to protect it by seizing government buildings for a power transfer. Such an event can only occur when Moscow can plausibly claim, post hoc, to have acted on behalf of a threatened community. In the absence of any threat, the 'reimperialization' process described above cannot be followed through to the point where the use of armed force can be justified. On the other hand, most of the measures listed in stages 1 to 5 are used by other great powers as well, in order to project influence overseas. The exception is 'passportization' in countries where dual nationality is forbidden. Thus it would be difficult for any state targeted by hybrid warfare to directly obstruct foreign soft power, except by preparing its own polity to resist future military cooptation.

"Thus it would be difficult for any state targeted by hybrid warfare to directly obstruct foreign soft power, except by preparing its own polity to resist future military cooptation.

The key seems to lie in exploiting the gap between 'soft' and 'hard' types of power, and thereby preventing the development of stages 6) and 7) as described above. Typically, soft power is inclusive rather than exclusive. It is meant to attract people from other cultures by offering them knowledge and perspectives which they cannot find in their own societies, but which can still be useful in developing those societies. During the Cold War, both the US and the Soviet Union claimed that their respective governance models were better for

humanity as a whole. They did not suggest that capitalism was the best system for Americans only, or that socialism was uniquely suited for Soviets and no-one else. Nowadays, this has changed. Russia projects itself as an exclusive home for Russian-speakers and compatriots, and justifies the use of hard power (mainly military force but also economic incentives and threats) to 'protect' them. Its soft power appeals to a much smaller demographic base than the Soviet Union did during the Cold War. This exclusivity ought to be met with a more traditional (and inclusive) approach to soft power.

As far as Ukraine is concerned, the priority objective of measures to defeat hybrid warfare must be to prevent the deterioration of societal dialogues to the point where violence between citizen groups breaks out. This would prevent Russia from claiming that it has to offer more overt 'protection' to Russian compatriots in the country. Meanwhile, the process of combating Moscow's information warfare can be launched concurrently, highlighting integrationist measures being pursued by Kyiv in order to negate the effects of stages 1 to 5.

"As far as Ukraine is concerned, the priority objective of measures to defeat hybrid warfare must be to prevent the deterioration of societal dialogues to the point where violence between citizen groups breaks out.

Introducing a culture of open debate

Propaganda can be fought with counter-propaganda, but when the primary audience is one's own population, the messaging process needs to be consistent with facts. Much depends on whether the audience is genuinely receptive to debate, or if large portions of it merely want entertainment dressed up as 'news'. In the latter case, educational efforts to promote individualistic and critical enquiry are needed. Otherwise, any messages will be either accepted or rejected based on a collectivist 'group-think'. They will fail to actually transform opinions.

In this regard, it is helpful to cite Vykintas Pugačiauskas, a Lithuanian journalist who wrote an excellent essay in the 2015 inaugural issue of the Journal on Baltic Security. His argument runs as follows (we, the authors of the current article, have expanded on some points where necessary): Many in the West embrace an intellectual tradition of self-criticism. Their willingness to question the status quo extends to relying on Russian propaganda to learn about wrongs carried out by their own governments. Such reliance is partly driven by revulsion at inherent biases of the Western media. Even so, due to the individualistic nature of Western society, the detractors still apply critical thinking processes to arrive at value judgments biased against their own governments.

Pugačiauskas points out that in contrast, audiences in the traditional Soviet/Russian sphere of influence are not predisposed to critical engagement with media reporting. Either they flatly reject all information received from media sources, or accept it with a lack of independent thought. This is a legacy of totalitarianism. In societies such as the Baltic states, where opinions are polarized between those seeking closer ties with Russia and those wishing to distance themselves from it, the lack of reflection is harmful. It exacerbates the societal cleavages which Moscow's so-

'reality' can be narrated at home and abroad to different audiences.

Ukraine became a casualty in this splitting of perspectives between the West and the Russosphere. The country faces a dilemma similar to the Baltic republics Estonia and Latvia: with Russian-speakers exposed to Russian media broadcasts and feeling excluded from the political mainstream, a cycle of alienation is created. Post hoc Russian justifications for intervention in Crimea and Donbas mention that some elements of the 2013-14 Euro Maidan protest movement had used symbols linked to Nazism. Abortive efforts to change Ukrainian law in ways that would have marginalized Russian-speakers are also cited as justification for the interventions. By creating a political distance between image-conscious Western governments and Kyiv, Moscow ensures that Ukraine does not receive active foreign support for restoring its territorial integrity. Thus a military solution to the conflict will remain evasive until Ukrainian policymakers first address the deficit of 'soft power' both domestically and internationally. To date, there has been little discussion on this aspect of combating hybrid warfare. Isolated successes such as Susana Jamaladinova's (better known by her stage name Jamala) win at Eurovision 2016 for her song '1944' are a poor substitute for coherent policies. They are neutralized by counter-examples such as the banning of wheelchair-bound Julia Samoylova, the Russian contestant for Eurovision 2017 which was hosted by Kyiv. Even though the Ukrainian government cited a domestic law that banned unauthorized travel to Crimea (Samoylova had performed there after the Russian annexation), the unsavoury fallout among other Eurovision participants could not be avoided.

Like eastern members of the European Union, Ukraine defines nationalism more in ethnic than civic terms. Scholars have argued that the river Elbe divides Europe into two political cultures: to the east are traditional and conservative societies and to the west are liberal and assimilatory societies. Russia has projected itself as a bastion of conservative values, while the EU stands for multiculturalism. Any action, whether state-sanctioned or not, that alienates Ukraine's Russian-speakers does not make the country safer because it ultimately pushes the EU away from Ukraine. At a time when Kyiv has suffered trade losses due to tense relations with Moscow, it is vital to demonstrate a culture of political inclusiveness to attract EU investment to Ukraine. Otherwise, the best efforts to strengthen the economy will yield disappointing results. This has already been indicated by the lackluster pace of EU investment into Ukraine since 2014. Initial hopes that European companies will build up new markets in the country have faded. Instead, Ukrainian industry is seen as a possible low-cost competitor and the country's main attractiveness remains as a source of agro-products. The only way to change this situation is to strengthen efforts to combat corruption, increase transparency and most importantly, demonstrate that the risk of conflict escalation is diminishing. This would require reaching out to the populations of the non-government controlled territories.

> ***"The only way to change this situation is to strengthen efforts to combat corruption, increase transparency and most importantly, demonstrate that the risk of conflict escalation is diminishing. This would require reaching out to the populations of the non-government controlled territories.***

Taking a strategic view, not a tactical one

Those who are skeptical of assimilatory policies would do well to examine the information aspects of the Russo-Georgian War of 2008. At the level of daily media coverage, Tbilisi was faster than Moscow in reaching out to international journalists with its own version of events in the combat theatre. At the political level, Georgia received sympathy for being David to Russia's Goliath. But these short-term trends had no lasting effect. Once the initial furor died down, the West returned to a state of near-normalcy with Russia and left Georgia to fend for itself. How did this happen? The answer is that by claiming to protect its citizens in separatist enclaves of Georgia, Russian partly inverted the flow of sympathy and cast Georgia as the originator of hostilities. Most Western commentators agree that even though Russia's response was disproportionate, Georgia bore some share of responsibility for the conflict. Its initial attack on Abkhazia and South Ossetia was seen as provocative, even though Russo-Georgian relations had been deteriorating for several months previously. Whether in fact Georgia began the fighting, or whether it was trying to pre-empt a Russian move into the separatist territories, became irrelevant. The mere existence of Russian passport-holders on Georgian soil, and Tbilisi's use of military force in their vicinity, gave Moscow technical grounds for claiming that its intervention was driven by humanitarian instincts. The resulting war proved that when confronted with complex regional crises where vital Western interests are not at stake, Western policy discourse disapproves of any escalation, even if ostensibly mounted for self-defence.

Moreover, escalation dissuasion is not followed by attempts to objectively affix responsibility for a crisis. Since Russian experts are assumed to have a better understanding of politics in the post Soviet space than neutral scholars from outside the region, they are necessarily invited by Western media to share their perspectives during news broadcasts. Even if their statements are ideologically biased, professional journalism's emphasis on adhering to a 'scientific method' means that their views receive even-handed treatment along with those of Russia's foreign critics. Only in those instances where Russia acts directly against specific Western interests, does the Western media proactively seek to investigate dubious claims.

In this situation, Moscow's main strength is strategic patience. Its kinetic actions are the tail-end of a much longer process that can unfold over years. The Lithuanian scholar Agnia Grigas has divided this process into seven stages, showing how hard and soft power can be combined to form 'smart power':

1) Projection of soft power through organizations such as the Russkiy Mir Foundation

2) Advocacy for Russian compatriots who are marginalized in their countries of residence

3) Political mobilization of compatriots to strengthen their ties to the Rodina (homeland)

4) 'Passportization' of compatriots, sometimes in violation of local law

5) Information warfare or propaganda, which has (re)gained importance since 2000

6) Physical protection of compatriots in the face of threats to their persons and properties

7) Annexation of areas where Russia has both a vital interest and a supportive population.

Although Crimea remains the only case where all seven phases (as interpreted by Grigas) have been followed through, the conflict in Donbas features many of them. The critical transition

Such conflicts have blurred the boundary between war and peace – a common trait with Gerasimov's actual prediction – which was that future wars would be 'non-linear'. So, hybrid warfare as originally conceived of in the West has less relevance for today's security challenges. It has only superficial similarities with Russian assessments of how inter-state wars will occur in the future. According to a massive 2013 tome called General Theory of War, authored by Major General Alexander Vladimirov, vice-president of the Russian Collegium of Military Experts, such conflicts would have three distinct characteristics compared to earlier wars:

1) The fight will be of an ideational rather than a territorial nature;

2) The objective will be to exert political, economic and cultural influence rather than destroy the enemy's armed forces;

3) The nature of engagement will be contactless rather than featuring force-on-force combat (however, limited use of special operations forces and irregulars in enemy rear areas to hit weakly-guarded locations will still occur).

Soviet-era military doctrine emphasized the tactical use of disinformation, a view that carried through to the Russian armed forces after 1991. Masking offensive activities through deliberate falsehoods is an integral part of any combat deployment of Russian military personnel. Even Western militaries have resorted to manipulation of the free press – one example being Operation Desert Storm in 1991. Although there may have no organized effort to mislead American journalists about their own military's war plans, false information was still leaked out by officials (supposedly acting on their own initiative). Newsweek columnist Jonathan Alter later observed that '[u]sing the media to confuse the enemy is part of fighting a war'.

Yet, what Ukraine experienced in 2014 seemed of a different magnitude. The manner in which disinformation was used during the takeover of Crimea and the covert intervention in Donbas caught Western military analysts by surprise. Many American and European commentators later focused on the high-level denials by Moscow that 'little green men' operating in Crimea were Russian soldiers – denials which were proven by events to be wholly false. But even such dissimulation was similar to that practiced by the Bush administration in 2002-03, prior to the invasion of Iraq. In the years since, scholars have catalogued the administration's misleading claims about Iraqi links with Al Qaeda and development of Weapons of Mass Destruction. With the benefit of hindsight, it seems that lying to the media is hardly an exclusive specialty of Russian policymakers – other countries do it too.

> ***"The manner in which disinformation was used during the takeover of Crimea and the covert intervention in Donbas caught Western military analysts by surprise.***

So if officially-disseminated falsehoods are not 'new', why has the conflict in Ukraine now led Western governments to view the Russian media as a long-term security threat? The answer may be because it was not short-term deception tactics that had allowed Russia to take over Crimea and infiltrate forces into Donbas. Official lies about the identity of the 'little green men' have been given more weightage in hindsight than they should have. Both Ukraine and the West were focused on de-escalating the situation with Russia, a policy which presumed that a restoration of the status quo ante was desired by both sides. In fact, Moscow was clear all along that it would not waste a historic chance to regain Crimea, even if that meant conflict with Kyiv.

What allowed Russia to advance both overtly and covertly was the progressive hardening of Russian 'soft power'. For many years prior to its military foray, Russia had reshaped the informational climate in not just the territories now lying outside the Ukrainian government's control, but also in western Europe and North America. Taking advantage of the credibility deficit in which the Anglo-American media were stuck as a result of dubious reporting on Iraq, Russia in the mid 2000s set itself up as an alternate pole of opinion and news. In so doing, it played to a long-standing psychological need in Western and non-Western societies, for a 'critical' perspective on world affairs. Moscow combined both hard power and soft power to achieve a geopolitical objective. It thus invested in constructing what is commonly known as 'smart power', thereby limiting the response options of both Kyiv and Western capitals.

> ***"Moscow combined both hard power and soft power to achieve a geopolitical objective. It thus invested in constructing what is commonly known as 'smart power', thereby limiting the response options of both Kyiv and Western capitals.***

Competing worldviews

For roughly a century, Russia has been romanticized as counter-pole to Western materialism. Leading intellectuals such as George Bernard Shaw viewed the country as the vanguard of 'a global spiritual resurrection' to replace the flaws of democracy and the excesses of capitalism. This mindset exists both within Russia (hence the semi-popular theory of a distinct and spiritually pure 'Eurasian' civilization) and within pockets of Western society. A variant of it also appears in China, which is creating a propaganda apparatus that dwarfs the Kremlin's but tends to be much less studied, due to its political effects mostly being felt among China's immediate neighbours. In such an informational environment, media audiences both globally and in eastern Europe specifically are not just able to choose between narratives, but between opposed realities. For those who reject Western arguments and terminology, loyalty to a preferred counter-narrative trumps any need to stay within the limits of facts.

Thus a survey of Russians found in 2015 that more people disbelieved their own government's claims about the presence of Russian soldiers in Crimea than accepted these claims. But even these sceptics felt it was necessary for Moscow to put out false information due to the adverse circumstances Russia faced. A widespread belief that the interests of Russia and the West are not convergent legitimizes lower-level deception and mitigates against the societal effects of letting 'truth' be known. There is also no longer a single truth (as in the 1990s) but many, and television listeners, newspaper readers and internet surfers in different countries can pick the one that most appeals to them. Added to this is the fact that governments have become better at controlling the range of media narratives that their publics can readily access, thus ensuring that different versions of

The informational dimension of Hybrid Warfare

EXECUTORS:

- ***Vadym CHERNYSH***
  Candidate of Law Science/ Ph.D. in Law, Minister for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine

- ***Prem MAHADEVAN***
  Ph.D. in War Studies, Senior Researcher, Center for Security Studies, ETH Zürich, Switzerland

This essay argues that violent protests led by foreign-sponsored proxy warriors cannot be defeated by military means alone. It reminds readers that 'hybrid warfare' is a civilian-dominated phenomenon. Planning, preparation and implementation of such warfare diverges from the Clausewitzian ideal that operational control should be left to professional soldiers. Rather, the success of offensive hybrid campaigns depends on civil-military coordination, with the leadership role vested in the civilian component. Combating the disruptive tactics used by practitioners of such warfare likewise requires a whole-of-government approach.

The essay distinguishes between 'propaganda', which it considers as the strategic use of mass media to reaffirm political biases in foreign populations, and 'information operations', which refers to the tactical role of media as an instrument of disinformation. It agrees with the observation by British scholar Hew Strachan that overemphasizing the 'newness' of any form of warfare – including hybrid warfare – is a mistake. Such an approach is 'astrategic' because it focuses too much on minor, easily interchangeable aspects of military operations and overlooks the larger framework within which these are conducted. This framework is predictable if studied objectively and can be countered. The essay concludes with a recommendation that Ukraine should prepare for a long informational campaign that concentrates on domestic nation-building and strengthening inclusive policies.

> ***Ukraine should prepare for a long informational campaign that concentrates on domestic nation-building and strengthening inclusive policies.***

Less 'warfare' and more 'conflict'

The very term 'hybrid warfare' is a misnomer because it implies a false binary between conditions of armed hostilities and peace, and assumes that the aggressor (the one who breaches the peace) can be easily identified. In fact, since the Bolshevik Revolution of 1917, warfare itself has partially undergone a change. No longer do governments first declare that the condition of peace has passed, and then throw their armies into combat. Rather, agent provocateurs in the target country prompt an escalatory spiral through local disruptions, eventually giving the aggressor an excuse to intervene in a domestic power struggle. Thus did the Red Army invade Georgia in 1921, on the invitation of local Bolsheviks. A similar ruse was employed by Nazi Germany in 1939, when fictitious border attacks were cited to justify invading Poland. In all such cases, the attacking state needs to devote considerable time to studying the societal faultlines of the targeted country.

Since 2014, Western commentators have written about a so-called 'Gerasimov Doctrine'. Named after the chief of the Russian General Staff, Valery Gerasimov, the doctrine is perceived as a blueprint for hybrid warfare. It is important that neither Gerasimov nor any other Russian strategist has used the term 'hybrid warfare' except when referring to Western literature on the subject. In part, this is because the concept is not Russian in origin. Rather, it was developed in American military academies as a way of understanding conflicts that mainly featured informal (ie., non-state) systems of mobilization. These were 'hybrid' conflicts because they involved a mix of conventional military tactics and capabilities, terrorist and guerrilla attacks, urban rioting, and organized crime. It must be remembered that the first American writings on hybrid warfare appeared at a time of uncontested unipolarity in the international system. There was no peer competitor to the US military, and so the working definitions used to study hybrid warfare presupposed that only non-state actors would engage in it. This was an inaccurate perspective.

Since the end of the Cold War in 1989, states too have been quietly engaging in hybrid warfare even as non-state actors more openly challenged Western armies. One example would be Iranian support to Shia militias in Iraq, following the 2003 American overthrow of Saddam Hussein's regime. An even more pertinent case would be multi-decadal Pakistani support for militants crossing into the Indian-administered portion of Kashmir. Such support has extended to allowing Pakistani civilians and regular servicemen (supposedly operating as private individuals or without orders) to enter Indian territory to carry out highly provocative attacks. When conceptualized theoretically, Pakistan has engaged in both paramilitary action (arming, funding and training indigenous Kashmiri rebels in India) as well as covert military operations (time-limited strikes directly carried out by military personnel and specially-trained mercenaries against clearly-defined targets to achieve a campaign objective – an example would be the covert incursion into India's Kargil region in the summer of 1999).

Paramilitary Operations vs. Covert Military Operations

The main difference is that covert military operations are conducted on the territory of the target country directly by foreign military personnel, who carry out various combat tasks that cannot be fulfilled by traditional military means.

Instead, paramilitary operations are carried out without recruiting foreign military personnel as combatants. In such cases, the role of foreign personnel is to train local forces and provide them with material and informational support as well as

guidance and organizational assistance. Military actions, however, are carried out only by local forces.

The direct use of SOFs, the above risks notwithstanding, has its advantages.

SOF ground troops are professional military personnel, unlike local forces, who are mainly staffed by people from non-military backgrounds, who have undergone appropriate retraining.

Command and control systems in regular military formations are far superior to that of local forces.

Training of local forces for paramilitary operations (military exercises, supplies, etc.) takes a certain amount of time, whereas SOFs can be deployed within hours of the decision.

State of "Fragility"

No covert operation, whether military or non-military, is initiated without preparation. For these purposes, the target country is carefully studied, with particular attention paid to internal problems.

Identification of disputes (so-called «root causes») in political, economic, cultural, social and other areas of the target country's society is an important in enabling the strategic planning of a comprehensive set of measures and gauging the necessary intensity.

If these measures succeed, the target country's society becomes fragile, which makes it easy prey and jeopardizes its very existence.

For the purposes of exerting influence on the target country, having a common border, common history, similar culture, religion, language and origins is an obvious advantage.

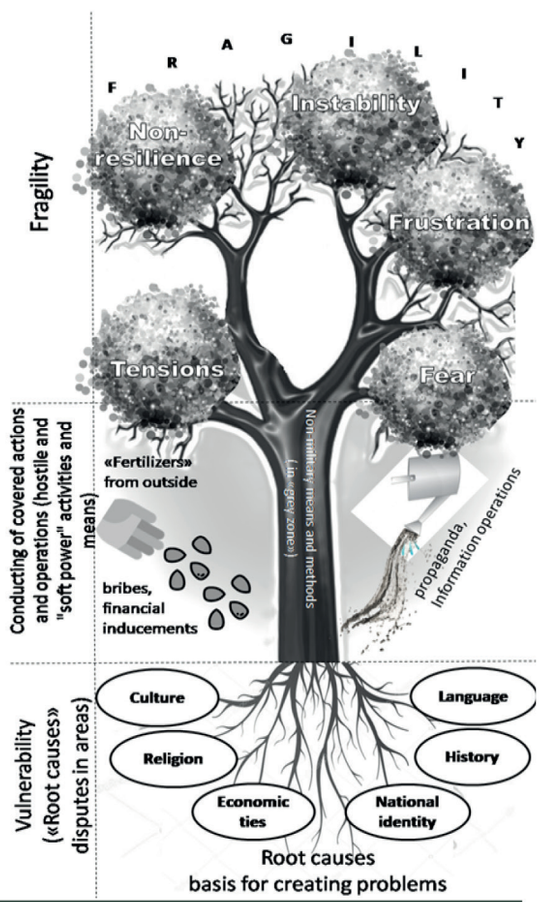

"Soft Power"

Countries usually rely on three main types of power.

Military power, a variation of «hard power», is channelled through intimidation, direct use, or threat of use of force to achieve desired goals.

Economic power, also a «hard» power, straightforward in its essence, may consist of freezing assets, imposing sanctions, providing economic incentives or preferences and engaging in bribery.

«Soft» power is the ability to influence actions, behaviour or value paradigms of others indirectly, without using coercion or material incentives, but rather relying on other types of motivation.

For example, creating a climate where a person's appearance is accepted or not accepted could atmosphere could influence that person's decisions regarding the purchase of everyday clothes.

At state level, this can be manifested through music, cinema, literature, sport, and other popular cultural pursuits that may influence political decision-making by government authorities.

The «soft» power of countries' may have several sources, including the cultural sphere (with its widespread attraction to others), values (which are shared by others), and behaviour in the international arena (representing legitimacy and moral authority).

Sometimes, a change in value paradigms and benchmarks of a society can lead to a change of political regime.

Some governments spend billions of dollars promoting around the world their national sports, arranging cultural events, promoting their national cuisine, etc.

A number of countries use entire «constellations» of non-governmental organizations in an effort to change the value systems of other countries or initiate other transformation processes within them; and as a consequence, attempt to enact positive changes in their relationship with that country.

The best way to counter external influence is through the skilful and timely amalgamation of exerting each of these three types of power. Such a combination is sometimes called «smart power».

Systems of Early Warning and Early Response

In order to identify potential threats in the political, economic, cultural, social spheres that may be used by an opponent to destabilize the situation in order to make it «fragile», as well as activities that have already been conducted, it is expedient and logical to create an early warning and early response system.

Such systems not only help to identify threats but also facilitate a speedy response to them. They are based upon the collation of information from open and closed sources including from existing databases and the analysis of this data. These systems need to be carefully constructed in order to enable the timely detection of threats and, most importantly, for rapid responses.

Of particular importance is the ability of relevant authorities to conduct counter-intelligence activities utilising a combination of traditional and relatively new methods.

Success in the prevention of, and protection against, hybrid threats can only be achieved through the participation of central government, regional and local authorities, as well as local self-government bodies, the private sector and civil society.

“Smart power” against Hybrid Threats

EXECUTOR:

Vadym CHERNYSH
Candidate of Law Science/ Ph.D. in Law, Minister for Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine

“In today’s globalized world, individual states and groups of states that have formed alliances are in competition with one another, primarily for access to markets and resources.

For millennia, war was one of the ways to achieve dominance and advantage. But after two devastating world wars, humanity established global peace and security systems to prevent states from resorting to war as a means to achieve their goals. Despite the fact that these systems are in crisis, it is precisely due to their existence that states largely refrain from full-scale war.

Third Option

In order to achieve the aims they would once have pursued through war, countries often opt for the so-called «third option». This means exerting influence through a wide range of covert operations within the territory of the target country in non-military spheres: political, economic, and informational among others. The covert aspect of these operations is important, as it allows «plausible deniability»; the perpetrating state can avoid responsibility by maintaining the claim that it is not responsible for interference in the affairs of another country.

“Ladder” of covert operations[1]

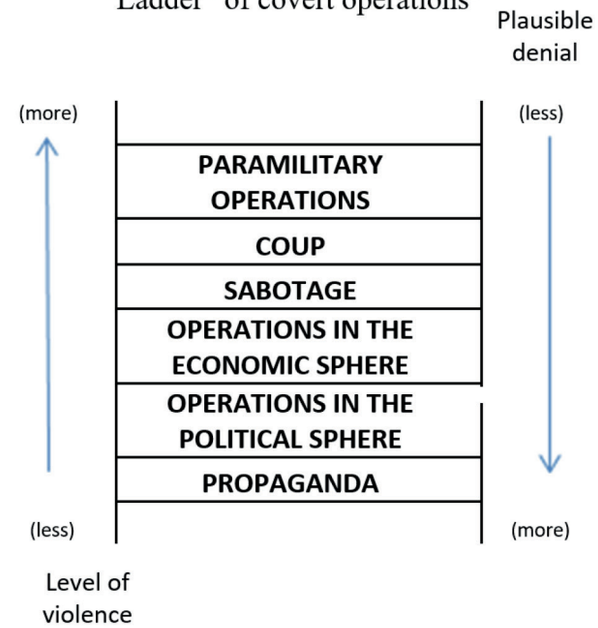

Mark M. Lowenthal, Adjunct Professor at Johns Hopkins University, former Assistant Director of Central Intelligence for Analysis and Production

Carrying out covert operations in non-military spheres may result in:

- the authorities in the target country adopting decisions which allow the perpetrating state to influence that country;
- political forces or individuals loyal to the influencing country coming to power in the target country, resulting in a partial loss of state sovereignty in the target country;
- absorption of the target country into the influencing country, resulting in a total loss of state sovereignty in the target country.

Among better known successful examples of the above - when ruling regimes changed as a result of a wide range of covert operations in target countries - one may recall Iran (1953) and Guatemala (1954). In both countries, the CIA, which is not a military authority and is not under military command, was responsible for carrying out these operations.

Features That Define a Hybrid Conflict

At the same time, certain countries exercise open diplomatic, legal, economic and other influence, combining it with covert operations in non-military and military spheres. And in some cases, their military personnel are secretly engaged in hostilities on the territory of the target country.

It is this mix of various components – open and covert non-military methods, together with covert military means, regardless of their specific proportion – which is the main feature of hybrid conflict.

At the very least, this raises two important questions.

First of all, according to the UN Charter, military action carried out by the military personnel of one country against another is possible only for the purpose of self-defence and in cases where peace is under threat However, lack of substantiated legitimate grounds for use of military power is precisely the reason for conducting covert military operations.

Secondly, a country that secretly uses its own military personnel as combatants can easily deny that they are active military personnel if they are captured by the opposing side. In this case, captured individuals may find that they are not entitled to guarantees rendered under international humanitarian law.

CSS Center for Security Studies

CONTENT

“Smart power” against Hybrid Threats 4

The Informational Dimension of Hybrid Warfare 8

The Erdut and Minsk agreements: how to benefit from the Croatian experience of peaceful reintegration of the temporarily occupied territory of Donbas 19

Non-governmental organizations, movements (including radical movements), social and traditional media as means used by states for implementation of external influence in non-military areas to create situation of fragility 22

Peculiarities of communication with residents of temporarily occupied territories (assessment and search for new models) 34

01133, м. Київ,
вул. Мечникова, 10/2
офіс 25

+38 044 234 14 80
+38 044 360 98 66

securitystudies.com.ua

№1, 2019

Q.E.D.

quod erat demonstrandum

"Smart power" against Hybrid Threats

The Informational Dimension of Hybrid Warfare

The Erdut and Minsk agreements: how to benefit from the Croatian experience of peaceful reintegration of the temporarily occupied territory of Donbas

Non-governmental organizations, movements (including radical movements), social and traditional media as means used by states for implementation of external influence in non-military areas to create situation of fragility

Peculiarities of communication with residents of temporarily occupied territories (assessment and search for new models)